

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**PARÇALANMIŞ VE TAM AİLELERDE YAŞAYAN
60-72 AYLIK ÇOCUKLARIN BAĞLANMA BİÇİMLERİ
VE BAKIŞ AÇISI ALMA BECERİLERİNİN
İNCELENMESİ: ÇANKIRI ÖRNEĞİ**

Safiyye MUTLU

**ÇOCUK GELİŞİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Gülen BARAN**

**ANKARA
2020**

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**PARÇALANMIŞ VE TAM AİLELERDE YAŞAYAN
60-72 AYLIK ÇOCUKLARIN BAĞLANMA BİÇİMLERİ
VE BAKIŞ AÇISI ALMA BECERİLERİNİN
İNCELENMESİ: ÇANKIRI ÖRNEĞİ**

Safiye MUTLU

**ÇOCUK GELİŞİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Gülen BARAN**

**ANKARA
2020**

ETİK BEYAN

Ankara Üniversitesi

Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Yüksek lisans tezi olarak hazırlayıp sunduğum “Parçalanmış ve Tam Ailelerde Yaşayan 60-72 Aylık Çocukların Bağlanma Biçimleri ve Bakış Açısı Alma Becerilerinin İncelenmesi: Çankırı Örneği” başlıklı tez; bilimsel ahlak ve değerlere uygun olarak tarafımdan yazılmıştır. Tezimin fikir/hipotezi tümüyle tez danışmanım ve bana aittir. Tezde yer alan araştırma, tarafımca yapılmış olup, tüm cümleler ve yorumlar bana aittir. Yukarıda belirtilen hususların doğruluğunu beyan ederim.

Öğrencinin Adı Soyadı: Safiyye MUTLU

Tarih: 27.05.2020

İmza:

KABUL VE ONAY

Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Çocuk Gelişimi Anabilim Dalında

Safiyye MUTLU tarafından hazırlanan

“Parçalanmış ve Tam Ailelerde Yaşayan 60-72 Aylık Çocukların Bağlanma
Biçimleri ve Bakış Açısı Alma Becerilerinin İncelenmesi: Çankırı Örneği” adlı tez
çalışması aşağıdaki jüri tarafından YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak
OY BİRLİĞİ/~~OY ÇOKLUĞU~~ ile kabul/ret edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 15.05.2020

Prof. Dr. Ümit DENİZ
Gazi Üniversitesi
Jüri Başkanı

Prof. Dr. Gülen BARAN
Ankara Üniversitesi
Danışman

Doç. Dr. Ender DURUALP
Ankara Üniversitesi
Üye

Tez hakkında alınan jüri kararı, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü
yönetim kurulu tarafından onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet AKAN
Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürü

İÇİNDEKİLER

Etik Beyan	ii
Kabul ve Onay	iii
İçindekiler	iv
Önsöz	vi
Simgeler ve Kısaltmalar	viii
Çizelgeler	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. Ailenin Birey ve Toplumsal Açısından Önemi	4
1.2. Ailede Parçalanma	6
1.2.1. Boşanma	7
1.2.2. Ölüm	8
1.2.3. Ayrılık	9
1.3. Parçalanmanın Aile Bireyleri Üzerindeki Etkileri	10
1.3.1. Eşler Üzerindeki Etkileri	10
1.3.2. Çocuklar Üzerindeki Etkileri	12
1.4. Bağlanma	15
1.4.1. Bağlanma ile ilgili Kuram ve Yaklaşımlar	17
1.4.2. Bağlanma Biçimleri	23
1.4.3. Anne-Çocuk Bağlanmasının Çocuk Üzerindeki Etkileri	25
1.5. Bakış Açısı Alma Becerisi	26
1.5.1. Bakış Açısı Alma Becerisine Sahip Çocukların Özellikleri	27
1.6. İlgili Araştırmalar	28
1.6.1. Parçalanmış Aileye Sahip Çocuklar ile ilgili Araştırmalar	29
1.6.2. Bağlanma ile ilgili Araştırmalar	32
1.6.3. Bakış Açısı Alma Becerisi ile ilgili Araştırmalar	34
1.6.4. Bağlanma ve Bakış Açısı Alma Becerisi ile ilgili Araştırmalar	36
2. GEREÇ VE YÖNTEM	39
2.1. Araştırmanın Deseni	39
2.2. Çalışma Grubu	39
2.3. Veri Toplama Araçları	43
2.3.1. Bilgi Formu	43
2.3.2. Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikâyeleri Ölçeği	44
2.3.3. Çocuklar için Bakış Açısı Alma Testi	45
2.4. Veri Toplama Süreci	47
2.5. Verilerin Analizi	48
3. BULGULAR	50
4. TARTIŞMA	63
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	74
ÖZET	76
SUMMARY	78
KAYNAKLAR	80

EKLER	97
Ek-1. Bilgi Formu	97
Ek-2. Etik Kurul Kararı	99
Ek-3. Kurum İzni	100
Ek-4. Aydınlatılmış Onam Formu	101
ÖZGEÇMİŞ	103

ÖNSÖZ

Her toplum, en küçük birimi olan aileden başlayarak sağlam bir sosyal temel üzerinde gelişmek ihtiyacındadır. Bu nedenle yeni nesillerin güvenli ve sağlıklı bir ailede yetişmesi toplum açısından önemlidir. İçinde yaşadığı toplumun kurallarına uyum sağlayabilen, düşünce ve davranışlarında çevresindeki bireyleri dikkate alan bir çocuk, sosyal ve duygusal açıdan destekleyici, paylaşım ve dayanışmanın hissedildiği bir aile ortamında yetişmelidir. Aile içinde kurulan bağların niteliği çocuğun diğer bireylerle kuracağı ilişkilerin temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle çocukların içinde yaşadıkları aile yapısının ve bağlanma figürleriyle olan ilişkisinin sosyal hayatta uyumlu ve sağlıklı ilişkiler kurmasında ilk adım olduğu düşünülmektedir. Çocuğun bağlanma figürüyle kurduğu ilişki diğer insanlarla kuracağı ilişkilerin temelini oluşturmakta, ona diğer insanların davranış ve düşünceleriyle ilgili bir iç görüş kazandırmaktadır. Bu yönüyle aile içi ilişkiler bireyin yaşamındaki ilk bağlarını kurduğu ve diğer bireylere ilişkin ilk farkındalığının olduğu ortamdır. Ancak aile yapısının bireylerden birinin hayatını kaybetmesi, ebeveynlerin boşanması ve çeşitli nedenlerle aile bireylerinin ayrı yaşaması gibi durumlarda bozulmasıyla parçalanması söz konusu olabilmektedir. Parçalanma bireyler arasındaki ilişkileri ve ailenin temel dinamiklerini etkilemektedir. Bu nedenle parçalanmış ve tam ailede yaşayan çocukların anneleriyle bağlanma biçimlerinin ve diğer sosyal ilişkilerin temelini oluşturacak bakış açısı alma becerilerinin incelenmesinin ve etkili olabilecek etmenlerin ortaya konmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

İlgili konularda yürütülecek diğer çalışmalara katkı sağlamasını ümit ettiğim bu araştırmanın gerçekleştirilmesi sürecinde bana destek olan herkese teşekkür etmek isterim. Yüksek lisans eğitimim süresince sabrı, sevecenliği ve engin bilgisiyle bana yol gösteren sevgili danışmanım Prof. Dr. Gülen BARAN'a, çalışmamın her aşamasında benden yardımlarını ve desteklerini esirgemeyen değerli hocalarım Dr. Öğretim Üyesi Nazan KAYTEZ ve Öğretim Görevlisi Gül KADAN'a, maddi ve manevi desteklerini her zaman hissettiren değerli dostlarım ve çalışma arkadaşlarım

Arş. Gör. Şeyma Nur DEVEBOYNU, Arş. Gör. Tuğba YILDIRIM, Arş. Gör. Aylin PEKYİĞİT, Arş. Gör. Damla BAYRAK, Arş. Gör. Ayşenur ŞIKŞIK ve Arş. Gör. Emel GÜR'e destekleri için teşekkürü borç bilirim.

Son olarak hayatımın her anında en büyük desteğim ve en değerli varlığım olan biricik ailem ve sevgili dostlarıma sonsuz teşekkür ederim.

SİMGELER VE KISALTMALAR

ACS	American Cancer Society
TOBAH	Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikayeleri Ölçeği
n	Örneklem sayısı
p	Önemlilik derecesi
SPSS	Statistical Package for Social Sciences
ss	Standart sapma
$\bar{x}$	Ortalama
χ^2	Ki-kare

ÇİZELGELER

Çizelge 2.1. Çalışma grubundaki çocuklar ve ailelerinin sosyo-demografik özellikleri	40
Çizelge 2.2. Çalışma grubundaki parçalanmış ailede yaşayan çocuklar ve ailelerinin sosyo-demografik özellikleri	41
Çizelge 2.3. Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikayeleri Ölçeği ve Çocuklar için Bakış Açısı Alma Testi puanlarına ilişkin çarpıklık ve basıklık değerleri	48
Çizelge 3.1. Çocukların aile durumuna göre bağlanma ve bakış açısı alma becerilerine ilişkin T Testi sonuçları	50
Çizelge 3.2. Çocukların cinsiyetine göre bağlanma ve bakış açısı alma becerilerine ilişkin Mann Whitney U Testi sonuçları	51
Çizelge 3.3. Çocukların yaşlarına göre bağlanma ve bakış açısı alma becerilerine ilişkin Mann Whitney U Testi sonuçları	52
Çizelge 3.4. Çocukların kardeş sayısına göre bağlanma ve bakış açısı alma becerilerine ilişkin Kruskal-Wallis Testi sonuçları	52
Çizelge 3.5. Gebelik türüne göre çocukların bağlanma ve bakış açısı alma becerilerine ilişkin Kruskal-Wallis Testi sonuçları	53
Çizelge 3.6. Çocukların okul öncesi eğitim kurumuna devam süresine göre bağlanma ve bakış açısı alma becerilerine ilişkin Kruskal-Wallis Testi sonuçları	54
Çizelge 3.7. Anne yaşına göre çocukların bağlanma ve bakış açısı alma becerilerine ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları	55
Çizelge 3.8. Baba yaşına göre çocukların bağlanma ve bakış açısı alma becerilerine ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları	55
Çizelge 3.9. Anne öğrenim düzeyine göre çocukların bağlanma ve bakış açısı alma becerilerine ilişkin Kruskal-Wallis Testi sonuçları	56
Çizelge 3.10. Baba Öğrenim düzeyine göre çocukların bağlanma ve bakış açısı alma becerilerine ilişkin Kruskal-Wallis Testi sonuçları	57

Çizelge 3.11. Parçalanma nedenlerine göre çocukların bağlanma ve bakış açısı alma becerilerine ilişkin Kruskal-Wallis Testi sonuçları	57
Çizelge 3.12. Parçalanmış aileye sahip çocuğun parçalanma sonrası birlikte yaşadığı kişilere göre bağlanma ve bakış açısı alma becerilerine ilişkin Kruskal-Wallis Testi sonuçları	58
Çizelge 3.13. Parçalanma gerçekleştiğinde çocuğun yaşına göre bağlanma ve bakış açısı alma becerilerine ilişkin Kruskal-Wallis Testi sonuçları	59
Çizelge 3.14. Çocuğun ayrı olduğu ebeveyni ile görüşme sıklığına göre bağlanma ve bakış açısı alma becerilerine ilişkin Kruskal-Wallis Testi sonuçları	59
Çizelge 3.15. Parçalanmış aileye sahip çocukların ebeveynlerinin parçalanma sonrası medeni durumlarına göre bağlanma ve bakış açısı alma becerilerine ilişkin Kruskal-Wallis Testi sonuçları	60
Çizelge 3.16. Çalışma grubundaki çocukların bağlanma ve bakış açısı alma becerileri arasındaki ilişki	61
Çizelge 3.17. Tam aileye sahip çocukların bağlanma ve bakış açısı alma becerileri arasındaki ilişki	61
Çizelge 3.18. Parçalanmış aileye sahip çocukların bağlanma ve bakış açısı alma becerileri arasındaki ilişki	61

1. GİRİŞ

Toplumun en küçük birimi olan aile, çocuğun yaşamına başladığı ve ilk deneyimlerini kazandığı yerdir. Her toplum, en küçük birim olan aileden başlayarak sağlam bir sosyal temel üzerinde gelişmek ihtiyacındadır. Bu nedenle yeni nesillerin güvenli ve sağlıklı bir ailede yetişmesi toplum açısından önemlidir. Anne-baba çocuğunun yaşamını yalnızca biyolojik olarak değil, sunduğu sosyal çevre ve yaşantılar yoluyla da etkilemektedir. İçinde yaşadığı toplumun kurallarına uyum sağlayabilen, düşünce ve davranışlarında çevresindeki bireyleri dikkate alan bir çocuk, sosyal ve duygusal açıdan destekleyici, paylaşım ve dayanışmanın hissedildiği bir aile ortamında yetişmelidir. Toplumun en küçük yapı taşı olan ailenin kendi içindeki bütünlüğü ve sağlıklı bir yapıda olması aile bireylerinin iyi oluşunu, dolayısıyla da toplumu etkileyecektir.

Ailenin önemi yalnızca toplumsal olarak değil, bireysel olarak da ele alınmalıdır. Bu bakımdan aile, gelişmekte olan bireyin en çok etkileşim içinde bulunduğu yer olması yönüyle güven, saygı, benlik duygusu, kişilik gelişimi, sosyal beceriler ve toplum içindeki yerin kazanılmasında büyük rol oynamaktadır (Herdem ve Bozgeyikli, 2013). Çocukluk dönemi yaşantılarının bireyin gelecek yaşantısına etkisi düşünüldüğünde, güvenli ve huzurlu bir aile ortamının bireysel açıdan önemi anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra her bakımdan korunmaya ve sevgiye ihtiyaç duyan tüm çocuklar güvenli ve sağlıklı bir aile ortamında yetişmelidir. Sağlıklı bir aile bireyin psikososyal gelişimini destekleyen temel sosyal ortamı sunmaktadır. Aile düzeninin bozulması durumunda ise aile üyelerinin gereksinimleri karşılanamamakta, bireyler kendilerini mutsuz ve yetersiz hissetmektedir (Demiray, 2009).

Aileler ölüm, boşanma, ayrılık vb. çeşitli nedenlerle parçalanma yaşayabilmektedir. Nedeni ne olursa olsun, ailenin parçalanması sonucunda aile üyeleri, özellikle de baş etme yetenekleri sınırlı olan çocuklar, duygusal açıdan zedelenebilmektedir. Ailenin parçalanması, çocuğun anne-babanın birlikte inşa

edeceği sıcak aile ortamı ve bunun getirdiği birçok olumlu etkiden mahrum kalmasına neden olmaktadır (Şentürk, 2012). Çocuk anne-babasının ona sunduğu sağlıklı aile ortamı sayesinde topluma uyum sağlayabilecek, cinsel kimliğini kazanacak, iyi-kötü, doğru-yanlış kavramlarını öğrenecek ve kişiliğini şekillendirecektir. Aile bütünlüğü kaybolduğunda ise çocuklar için büyük önem taşıyan anne-baba sevgisi, şefkati, ilgisi ve güven duygusunun eksikliği ya da yok olması, çocuğun ruh sağlığı için risk oluşturmaktadır (Oğuz, 2016).

Aile güvenli bağlanma yoluyla çocuğun mevcut ve gelecek yaşamında en önemli yeri teşkil etmektedir. Bağlanma, “yerine bir başkası konamayan ve eşsiz bir birey olarak önem taşıyan partnerle kurulan, görece uzun süreli bağ” olarak tanımlanmaktadır. Bu bakımdan bağlanma güvenlik duygusu ile ilgili görölmekte, bağlanılan kişi bireye güven ve rahatlık verirken, bireyin yaşamında “güvenli bir liman” olarak kabul edilmektedir (Bee ve Boyd, 2009).

Bireyler yaşamları süresince pek çok kişiyle bağ kurmaktadır. Ancak hayatlarında geliştirdikleri ilk bağ, ona bakım veren ilk bakıcı yani genellikle anne ile olan bağıdır. Bowlby (2013) tarafından anne ve çocuk ilişkisini anlamak üzerine kurulmuş olan Bağlanma Kuramı, çocuğun sağlıklı bir birey olmasında anne-bebek bağlanmasının önemini vurgulamaktadır. Ancak bağlanma davranışının çeşitli durumlardan etkilenebileceği bilinmelidir. Bu nedenle bağlanmanın niteliği de önem kazanmaktadır. Güvenle kurulmuş bir bağlanma olumsuz durumlarda bile zarar görmeden, uzun süre devam etmektedir (Rholes ve ark., 1995). Çeşitli etmenler nedeniyle farklılaşan bağlanma biçimleri Ainsworth (1997) tarafından, sağlıklı ve olumlu bağlanmayı ifade eden “Güvenli bağlanma”, tutarsız anne tutumundan kaynaklanan “Çelişik-Güvensiz-Saplantılı Bağlanma”, annenin etkisiz ve güvensiz tutumundan kaynaklanan, bireyin annesine güven duymadığı bağlanmayı ifade eden “Kaçınma-güvensiz-korkulu bağlanma” olarak sınıflara ayrılmıştır (Aksekili, 2017).

Sosyal ve duygusal gelişimin temelini oluşturan anne çocuk ilişkisi, çocuğun diğer sosyal becerilerini şekillendirmede büyük rol oynamaktadır. Çocuk, diğer bireylerle olan ilişkilerinde, ebeveyniyle arasındaki ilişkileri temel almaktadır. Aile

yaşantısında ilk olarak temelleri atılan sosyal çevre giderek genişlemekte ve diğer insanlarla kurulan ilişkiler de zamanla büyük önem kazanmaktadır. Toplumsallaşma süreci çeşitli alanlarda farklı yönleriyle ele alınmıştır. Psikoloji bilimi toplumsallaşmanın bireysel gelişimde dürtü kontrolü, sosyal, bilişsel, algısal ve duygusal gelişim alanlarına etkisi üzerinde dururken, sosyoloji, bireyin bulunduğu sosyokültürel ortama uyum sağlamasına yönelik bilgi, beceri, tutum, değer, gereksinim ve motivasyonları kazanması üzerinde durmaktadır (Coştu, 2009).

Bireyin erken çocukluk döneminden itibaren aile, akrabalık, arkadaşlık ilişkileri ve romantik ilişkiler gibi her türlü ilişkisi ve toplumsallaşma süreci, başkalarının davranışlarına ilişkin farkındalığı, anlayışı ve bu davranışları tahmin etme becerisinden etkilenmektedir (Ruby ve Decety, 2003). Empatide ilk aşama olarak görülen bu özellik “bakış açısı alma becerisi” olarak ifade edilmektedir. Bu beceri, çocukların sosyal dünyayı anlamaları ve uyum sağlamaları adına sosyalleşme yolunda edinecekleri beceriler için bir başlangıç niteliğinde görülmektedir (Tan Niam, 2003).

Johnson (1975) bakış açısı alma becerisini, “bir kişinin kendisini başkasının yerine koyarak, o kişinin kendisinden farklı bir bakış açısına sahip olabileceğini fark etmesi; belli bir durumun o kişiye nasıl görüldüğünü ve o kişinin söz konusu duruma bilişsel ve duygusal olarak nasıl tepki verdiğini anlama becerisi” şeklinde tanımlamaktadır. Diğer bir deyişle kendini o insanın yerine koymak adına ilk basamaktır (Aslan ve Köksal Akyol, 2016). Ailede başlayan sosyal ilişkilerin bireyin sahip olduğu bakış açısı alma gibi diğer beceriler sayesinde sağlıklı bir şekilde gelişmesi beklenmektedir. Ancak ailede olumsuz etkilenen sosyal duygusal gelişim, diğer basamakların sağlam olmayan bir temel üzerine inşa edilmesine yol açmaktadır.

Aile bütünlüğünün bozularak çocuğun sosyal-duygusal gelişimine olumsuz etki etmesi, bu çocukların gelişimsel olarak desteklenmesini gerekli kılmaktadır. Bu nedenle parçalanmış ailede yaşayan çocukların anneleriyle bağlanma biçimlerinin ve diğer sosyal ilişkilerinin temelini oluşturacak bakış açısı alma becerilerinin

incelenmesinin ve etkili olabilecek etmenlerin ortaya konmasının önemli olduğu düşünölmektedir.

1.1. Ailenin Birey ve Toplumsal Açıdan Önemi

Aile toplumsal bir kurum olarak ele alındığında, Gökalp'a (1980) göre milletin dirlik ve birliğini sağlayan en eski toplumsal kurum, Sezal'a (1981) göre evlilik, kan bağı veya evlat edinme yoluyla bağı olan insanlar grubu olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal yönüyle aile sosyologlar tarafından farklı bakış açılarıyla ele alınmıştır. Bazıları ailenin biyolojik ve sosyal yönü üzerinde dururken, bazıları ekonomik, kültürel ve psikolojik yönü üzerinde durmaktadır. Bu bakış açılarına göre aile, nüfusun devamlılığı, kültür aktarımı, yeni nesillerin sosyalleştirilmesi, toplumun ekonomik işlevinin sürdürölmesi ve psikolojik fonksiyonları yerine getirmektedir (Kır, 2011). Yapılan tanımlarda ele alınan yönleriyle aile, ekonomik, sosyal, kültürel, eğitsel ve psikolojik olarak toplumun yapı taşıdır. Bu nedenle, sağlıklı bir toplumun ön koşulu sağlıklı ailelerden geçmektedir. Aile kurumundaki aksaklık ve problemler ise toplumun tamamına yansıyarak sosyal, ekonomik ve kültürel yapısına etki etmektedir (Biçer, 2009).

Toplumun tüm dinamiklerini etkileyen aileyi, bireysel yönden incelemek faydalı olacaktır. Ailenin, bireyler üzerindeki etkisi ölçüsünde toplumu etkilediğı düşünöldüğünde, bireyler ve özellikle gelecek toplumları şekillendirecek çocuklar açısından ele alınmasının faydalı olduğı düşünölmektedir.

Yakın ve samimi ilişkiler bireylerin öznel iyi oluşları ve yaşam doyumları açısından büyük öneme sahiptir (Ateca Amestoy ve ark., 2014; Fors, 2012; Furnham ve Cheng, 2000; Layard, 2005). Bu ilişkilerin en fazla kurulduğı çevre ise genellikle aile ortamıdır. Özden (2010), aileyi bireylerin yaşamlarında etkileşim kurdukları ilk ortam olarak tanımlamaktadır. Yapılan araştırmalar aile yaşantısına sahip bireylerin sosyal açıdan yalnız bireylerden daha mutlu ve yaşam doyumunu yüksek olduğunu

ortaya koymaktadır (Ben Zur, 2012; Diener ve ark., 2013; Glass ve ark., 2016; Selezneva, 2011).

Bireylerin bir aile yaşantısına sahip olmalarının yanında, aile içi ilişkilerin niteliği de önemlidir. Aile içi ilişkilerde yüksek doyuma sahip bireylerin öznel iyi oluş düzeylerinin, olumsuz ilişki içinde olanlardan daha yüksek olduğu bilinmektedir (Botha ve Booysen, 2013; Rupert ve ark, 2012). Yapılan çalışmalar aile içerisinde mutsuz olarak nitelendirilen ilişkilere sahip bireylerin yaşam doyumlarının yalnız yaşayan bireylerden daha düşük olduğunu ortaya koymaktadır (Botha ve Booysen, 2013; Chapman ve Guven, 2016). Bu nedenle bireylerin aile bütünlüğü kadar, sağlıklı aile bağlarına sahip olmaları da psikolojik ve sosyal açıdan önem taşımaktadır.

Kişinin yaşamında sosyal, psikolojik ve gelişimsel açıdan en kritik dönem olan çocukluk döneminde içinde yetiştiği aile ortamı son derece önemlidir. Aile ortamı, ilk ve en yoğun etkileşimlerinin kaynağını oluşturması nedeniyle çocuğun çok yönlü gelişiminde büyük rol oynar. Bu yönüyle aile, çocuğun temel güven duygusunu kazandığı, sevmeyi ve sevilmeyi öğrendiği, kişiliğini ve toplumsal kimliğini şekillendirdiği, sosyal becerilerini geliştirdiği ve topluma uyum sağladığı yer olmaktadır (Herdem ve Bozgeyikli, 2013).

Ailenin çocuğun yaşamında kilit niteliğindeki özelliklerinden biri “sıcaklığa karşı düşmanlık”tır. Sıcaklığa karşı düşmanlık, aile etkileşimlerini tanımlamak için kullanılan, ailenin duygusal yönünün temel boyutunu oluşturur. Aile içi sıcaklık, çocuk için önemli olduğu kadar, tanımlanması ve ölçülmesi zor bir özellik olarak nitelendirilmektedir. Yine de anne babaya ait sıcak davranışlar; çocuğuyla ilgilenme, ona şefkat gösterme, çocuğunun gereksinimlerini karşılama, çocuğun etkinliklerine karşı heyecan duyma, duyarlı ve empatik olma şeklinde sıralanabilir (Bee ve Boyd, 2009). Aynı zamanda Yavuzer’e (1996) göre anne babanın çocuğun gelişiminde güven duygusu aşılayan, sosyal kabul için gerekli ortamı hazırlayan, model olan ve rehberlik eden, karşılaşılan sorunlara çözüm getiren, çocuğun yeteneklerini fark eden ve onları destekleyen bir rolü olduğu belirtilmektedir.

Aile içinde sıcak ve güvenli bağların kurulması, ailenin çocuk üzerindeki rolünün sağlıklı olarak gerçekleşmesini sağlayacaktır. Ancak aile içerisindeki rollerin belirsiz veya katı olması, etkileşimin yetersiz veya dağınık olması ve aile bireylerinin gereksinimlerinin karşılanamaması durumlarında aile sağlıklı bir fonksiyon gösterecektir (Nazlı, 2001). Bu durum çeşitli nedenlerden kaynaklanabilmekte ve aile yapısının bozulmasına yol açabilmektedir.

1.2. Ailede Parçalanma

Aile yapısı kavramı tanımlanırken farklı aile tiplerinden bahsedilmektedir. Aile tipleri, evde bulunan evli çift ve kuşaklar sayısı göz önüne alındığında, “geniş aile, çekirdek aile, geçiş ailesi ve parçalanmış aile” olarak sıralanabilir (Günindi ve Giren, 2011).

Ailenin mevcut bütünlüğünün bozulması durumunda parçalanmış aile kavramı açığa çıkmaktadır. Ailenin parçalanması, “ölüm, anne veya babanın uzun süreli seyahatleri, birbirlerinden ayrı yaşamaları ya da boşanmaları veya çocukların aileden ayrılmaları” gibi durumlar nedeniyle aile birliğinin ve düzeninin bozulması olarak tanımlanmaktadır (Özgüven, 2001; Yavuzer, 1986). Parçalanma nedenleri, eşlerin “yasal olarak kurulan evlilik birliğini sona erdirerek” çocukların velayetinin ebeveynlerden birine verilmesi, eşlerden birinin iş durumu gibi çeşitli nedenlerle geçici olarak evden ayrılması ya da hayatını kaybetmesi (Özatça, 2009), uzun süreli kayıp durumları, eşlerden birinin hukuken sanık olması durumunda uzun süreli tutukluluğu ya da hapis cezasına çarptırılması olarak sıralanabilir. Genel olarak parçalanma boşanma, ölüm ve ayrılık olarak üç ana sebebe bağlı olarak gerçekleşmektedir (Şentürk, 2006).

1.2.1. Boşanma

Boşanma nedeniyle ailenin parçalanmasının eşler, çocuklar ve toplum üzerinde pek çok etkisi vardır. Genel tanımıyla boşanma; evlilik birliğinin karı-koca bağı kalmaksızın, hukuki olarak sona erdirilmesi olarak tanımlanmaktadır (Arifoğlu, 2006).

Toplumun yapı taşı olan ailenin yapısının değişerek ailenin parçalanmasına yol açan boşanma, yetişkinlere oranla baş etme becerileri daha kısıtlı olan çocukları birçok yönden etkilemektedir (Arifoğlu, 2006). Çocuğun yaşamı ve gelişiminde en önemli rolü oynayan faktörlerden biri olan ailenin boşanma ile parçalanması, hukuki yönünün yanı sıra sosyolojik ve psikolojik açıdan ele alındığında, yaşam boyu etkilerini sürdürebilecek bir olaydır (Yörükoğlu, 2003).

Olumsuz aile içi ilişkilerin bireylerin yaşam doyumu ve kalitesini, bir aileye sahip olmaktan daha kötü etkilediği düşünüldüğünde (Botha ve Booysen, 2013; Chapman ve Guven, 2016; Rupert ve ark, 2012), boşanma bireyler için çıkış veya kurtuluş olarak değerlendirilebilmektedir. Ancak evlilik, bireylerin büyük umut ve beklentilerle kurdukları bir bağ olduğundan, boşanma gerçekleştiğinde tüm bu umut ve beklentilerin de yıkılması söz konusu olacaktır (Altunbulak ve Aydoğan, 2015).

Aile yaşantısında boşanmaya neden olan psikolojik ve sosyal sorunların etkileri boşanmadan sonra da devam edebilmekte, üstelik boşanmadan sonra farklı sorunlar açığa çıkabilmektedir. Toplumun boşanmış bireylere yönelik bakış açısı, ekonomik ve psikolojik güçlükler, boşanma durumunu bireyler açısından daha da zorlaştırmaktadır. Bu nedenle boşanmayı, bireylerin evlilik öncesi durumlarına dönmeleri ya da yeni bir bekârlık dönemi olarak düşünmek doğru bir değerlendirme olmayacaktır (Altunbulak ve Aydoğan, 2015).

Toplumdaki boşanma oranlarını etkileyen pek çok faktör bulunmaktadır. Ülkelerin gelişmişlik düzeyi, sahip oldukları kültürel ve dini yapı gibi nedenlerin

boşanma oranlarına etki ettiği düşünülmektedir (Çiçek, 2014; Furtado ve ark., 2013). Toplumsal yapıda boşanmış bireye yönelik olumsuz algı bireyleri sağlıklı aile ilişkileri içinde kalma durumuna iterken, toplumun sosyal ve ekonomik yönde desteği doğrultusunda bireylerin mevcut durumu değiştirmeye daha cesaretli oldukları söylenebilir. TÜİK (2020) verilerine göre; ülkemizde evlenme oranlarının düştüğü ve boşanmaların arttığı görülmektedir. Boşanmaların %36'sının evliliğin ilk beş yılında, %20,6'sının ise evliliğin altı ile on yılı içinde gerçekleştiği belirtilmektedir. 2019 yılında kesinleşen davalar sonucunda 155 bin 47 çiftin boşanarak 139 bin 660 çocuğun velayete verildiği belirlenmiştir. Bu veriler ülkemizde boşanmanın, boşanma nedenlerinin, boşanma öncesi ve sonrası aile bireylerinin algıladıkları sosyal, psikolojik ve ekonomik destek durumlarının göz önünde bulundurulması ve değerlendirilmesi gereken ciddi bir durum olduğunu göstermektedir.

1.2.2. Ölüm

Aile bütünlüğünün bozularak parçalanmasına yol açan en yaygın nedenlerden biri de ölümdür. Ölüm, “organların iş göremez hale gelmesiyle biyolojik varlığın son bulması” olarak tanımlanmakta, birçok yönden aileyi ciddi bir şekilde sarsmaktadır (Kıvılcım ve Gümüş Doğan, 2014). Diğer parçalanma nedenlerinden farklı olarak ölüm, yalnızca aile bütünlüğünü bozan bir faktör değil, ailenin diğer üyeleri için bir bağlanma figürünün hayatlarından yok olması anlamına gelmektedir. Aile bireylerinden birinin kaybı, zamanı, yeri, diğer aile bireylerinin durumu gibi birçok etkene bağlı olarak farklı tepkilere yol açabilmektedir.

Eşlerden birinin ölümü sonucunda gerçekleşen parçalanma, diğer eşin dul, çocukların ise yetim veya öksüz kalmasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda aile, maddi ve manevi zarara uğramakta, bireyler ciddi duygusal problemlerle başa çıkmaya çalışmakta ve ailenin toplum içindeki yeri etkilenmektedir (Yusufoğlu ve Kızmaz, 2016). Ölen kişi ailedeki diğer bireyler için karşıladığı fiziksel ve duygusal ihtiyaçların yanı sıra aile içinde yüklendiği rol ile büyük eksikliğe yol açmaktadır.

Kaybedilen kişinin ebeveynlerden biri olması çocuklar ve diğer eş açısından büyük bir boşluğa neden olmaktadır. Yine de bir yetişkinin ölümünün kabul edilmesi bir çocuğun ölümünü kabul etmek kadar zor değildir. Bu nedenle bir çocuğun hayatını kaybetmesinin, başta ebeveyni için yaşanması en zor kayıp durumlarından biri olduğu düşünülmektedir. Çocuklar aile ve toplumun gelecek ve umudu olarak görülmekte, onlardan önce ailedeki diğer bireylerin ölümü ihtimali daha yakın bulunmaktadır (Oğuz, 2016).

Aile bireylerinin yaşadıkları kayba ilişkin duygularının yanı sıra, kayıptan sonraki süreç de önem taşımaktadır. Yas kavramı, bireyin bir yakınının ölümü nedeniyle yaşadığı kayba karşı gösterdiği uyum tepkilerini ifade etmektedir (Bildik, 2013). Bu, atlatılacak bir duygu olmayıp, uyum sağlanarak yeniden şekillendirilecek bir süreçtir. Yas tutmak farklı şekillerde gerçekleşebilirken, çocuklar da yetişkinlerden farklı bir şekilde yas tutmaktadır (Kıvılcım ve Gümüş Doğan, 2014). Yas sürecinin sağlıklı bir şekilde geçirilmesi ailenin diğer üyelerinin birbirleriyle olan ilişkileri ve bireysel yaşantıları açısından çok önemlidir. Bu süreç özellikle çocuklar için değerlendirme ve desteğin büyük önem taşıdığı bir dönemdir. Aile bireylerinin algıladıkları sosyal destek, yaşanan kaybın hayatlarındaki olumsuz etkileriyle başa çıkmalarında önemli bir rol oynamaktadır.

1.2.3. Ayrılık

Ailede parçalanmaya neden olan bir diğer etken ise ayrılıktır. Ayrılık, “aile üyelerinden birinin akut veya kronik hastalığı, doğal afetler, yoksulluk, işsizlik, terör ve kan davası gibi toplumsal afetler, zorunlu göç, ebeveynlerden birinin çalışması veya başka nedenlerle evden uzun süre ayrılması” nedenleriyle aile bütünlüğünün bir süreliğine ya da tamamen bozulması olarak ifade edilebilir (Şentürk, 2006). Ayrıca boşanmanın gerçekleşmediği, ancak anlaşmazlıklar nedeniyle eşlerin ayrı yaşaması ile de ayrılık gerçekleşebilmektedir (Oğuz, 2016).

Aile bütünlüğünü bozan diğer faktörler gibi ayrılığın da aile bireyleri üzerinde çeşitli etkileri vardır. Burada ayrılığın nasıl ve ne kadar bir süre için gerçekleştiği, aile bireyleri arasındaki iletişimin devamlılığı ve duygusal niteliği önem taşımaktadır. Geride kalan aile bireylerinin birbirleriyle ve ayrı olan aile üyesiyle olan ilişki biçimleri ve duygusal bağılıkları ayrılığın aile üzerindeki etkisine olumlu ya da olumsuz yön verecektir.

1.3. Parçalanmanın Aile Bireyleri Üzerindeki Etkileri

Parçalanmanın etkileri “aile bireylerinin yaşı, evlilik süreci, yaşanan yer, sosyo-ekonomik durum, öğrenim düzeyi, çocuk sayısı, algılanan sosyal destek, uyum sağlama ve sorun çözme becerileri ile hukuki destek olanakları”na bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir (Herdem ve Bozgeyikli, 2013).

Bununla birlikte parçalanma, her ne şekilde gerçekleşirse gerçekleşsin, aile bireyleri ve toplum açısından büyük etkilere yol açmaktadır. Parçalanma süreci, ailedeki tüm bireylerin yaşam kalitesi ve doyumunu doğrudan etkilemekte, özellikle çocuklar için kritik önem taşımaktadır. Bu nedenle bu etkiler yetişkinlerde ve çocuklarda ayrı olarak ele alınmalıdır.

1.3.1. Eşler Üzerindeki Etkileri

Ailenin parçalanması çoğu kez çeşitli sosyal, ekonomik ve duygusal sorunlara neden olmaktadır (Herdem ve Bozgeyikli, 2013). Yetişkinler durumun psikolojik ve bireysel etkisinin yanı sıra, toplumsal yükünü de taşımakta, öncesinde paylaşılan sorumlulukla ailenin geri kalanı için yalnız başa çıkmaya çalışmaktadır. Parçalanma sonucunda eşlerde üzüntü, öfke, hayal kırıklığı, kabullenememe, sosyal soyutlanma, depresyon, yalnızlık korkusu, benlik saygısında azalma, depresyon, uyku sorunları, yaşam doyumunu ve öznel iyi oluşun azalması ve suçluluk duygusu gibi problemler yaşanmaktadır (Amato, 2001; Field ve ark., 2009; Paul, 2019; Yaşar, 2013).

Parçalanmanın nedenine bağlı olarak eşler üzerindeki etkisi de değişmekte, yalnızca ruhsal değil maddi sorunlar da beraberinde gelmektedir.

Boşanma ve çeşitli nedenlerle eşlerin ayrı yaşamasının bireyler üzerindeki etkisi ayrılığın nasıl gerçekleştiği, öncesinde ve sonrasında yaşanan problemler, kişilerin başa çıkma becerileri, stresin boyutları, süresi, kişilerin öğrenim ve sosyo-ekonomik düzeyleri gibi pek çok faktöre göre değişkenlik göstermektedir. Bunun yanı sıra ülkelerin kültürel ve sosyo-ekonomik düzeyleri ve cinsiyetlere özgü olduğu düşünülen duygusal, davranışsal ve sosyal kalıplara göre ayrılığın erkek ve kadınlar üzerindeki etkisinin farklı olduğu belirtilmektedir. Kadınlar süreci daha çok içselleştirmekte, erkekler ise davranışsal yollarla dışa vurmaktadır. (Çiçek, 2014). Boşanma sonrasında evliliğin sağladığı ekonomik faydalar, duygusal destek ve sağlık düzenlemesi gibi kaynakların kaybı ve değişimin getirdiği stresle yaşam kalitesinde düşüş meydana gelmektedir (Amato, 2000). Bunların yanı sıra boşanma yoluyla parçalanmış ailede eşler çocuklarına karşı suçluluk hissedebilmekte, çocuğunun ilgi ve ihtiyaçlarına yanlış yanıtlar verebilmektedir. Boşanma sonrası oluşan sosyal sınırlılıklar nedeniyle çocuğuna aşırı düşkün davranışlar sergileyebilmektedir (Oğuz, 2016).

Aile bireylerinden birinin kaybı nedeniyle gerçekleşen parçalanmalarda ise zor ve acılı bir süreç başlamakta, giden kişinin özlemiyle birlikte ölüm korkusu da baş gösterebilmektedir. Durumun acısıyla yüzleşen eş, yas sürecinin aşamalarını yaşamakta, psikolojik ve sosyal açıdan çeşitli risklerle karşılaşmaktadır. Yaşanan kayıp sonrası hayatı yeniden şekillendirme süreci başlamakta, bu durumla birey yalnız başa çıkmaktadır (Oğuz, 2016). Yaşanan kayıp çocuk kaybı ise bu yetişkinde derin bir kedere ve kaygıya yol açmaktadır. Ebeveynlerin zihinsel acısı, sağlıklarını da büyük oranda olumsuz etkilemektedir (Paul, 2019).

1.3.2. Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Parçalanmanın çocuk üzerindeki etkileri de parçalanmanın nedeni, türü, süresi, çocuğun yaşı, baş etme becerileri ve algıladığı destek ile ilgili olarak değişiklik göstermektedir.

Parçalanma nedenlerinden biri olarak ebeveynlerden birinin kaybının çocuğun üzerindeki etkisi belli aşamalara göre ilerlemektedir. Bunlar; anne ya da babanın tekrar dönmeyeceğine emin olma, durumu kabullenme ve “tekrar güven hissedebilmek için ölen kişiye olan duygularını kalan aile bireylerine aktarma” şeklinde gerçekleşmektedir (Özgüven, 2001). Yavuzer (1996), çocuğun anne ya da babasından birini kaybetmesinin ve bu durumla karşılaştığındaki yaşının tepkisinde farklılıklara yol açacağını ileri sürmektedir. Bu tepkiler, terk edilmişlik duygusu ve suçluluk duygusu olarak görülebilmektedir. Yapılan çalışmalar, ebeveyn kaybı yaşayan çocuklarda, psikiyatrik problem yaşama riskinin kaybı takip eden ilk bir yılda fazla olduğunu göstermektedir (Cerel ve ark., 2006; Dowdney, 2000).

Çocuklar yetişkinlerle benzer şekilde yaşanan kayıplar karşısında birden fazla biçimde tepki gösterebilmektedir. Ancak yetişkinlerin aksine bu sürecin çocuklarda daha uzun sürdüğü düşünülmektedir. Gray ve arkadaşları (2011), çocukların ebeveyn kaybına verdikleri tepkileri belirleyen etmenlerden bahsetmektedir. Bunlar; demografik değişkenler, çocuğun ve ailenin psikiyatrik öyküsü ve ölümün nasıl gerçekleştiğidir. Buna göre çocukların cinsiyet ve yaşlarının ebeveyn kaybı sonrası depresyon riskleri açısından farklılık yaratmadığı belirtilmiştir (Melhem ve ark., 2008). Ancak Raveis ve arkadaşları (1999) yaptıkları çalışmada kızların depresyon düzeyinin daha yüksek olduğunu belirlemişlerdir. Anne kaybı ve baba kaybı yaşayan çocukların depresyon bulgularını inceleyen Kalter ve arkadaşlarının (2002) yaptığı araştırmada da farklılık olmadığı belirtilmiştir. Bunun yanı sıra Weller ve arkadaşları (1991) baba kaybı yaşayan çocukların daha yüksek oranla depresyon bulguları gösterdiğini saptamıştır. Ebeveynin kaybının beklenen ya da ani bir ölüm sonucu gerçekleşmesinin ise çocukların depresyon düzeylerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı belirtilmiştir. Yas sürecindeki çocuklarda konsantrasyon bozukluğu,

saldırgan davranışlar, öfke nöbetleri gözlemlenebilmektedir. Bununla yanı sıra genellikle yetişkinlerden farklı olarak “sosyal veya duygusal belirtiler” yerine, “baş ve karın ağrısı, uyku bozuklukları gibi fiziksel belirtiler” göstermektedirler (ACS, 2013; Weiss, 2001).

Ayrılma nedeniyle açığa çıkan ailedeki parçalanma durumu da çocuklar için yaralayıcı olmaktadır. Özellikle ani bir ayrılık durumu çocuğun ani bir kaygı yaşamasına neden olmaktadır. Çocuk bu gidişin sorumlusu olarak kendisini görebilmekte, kaybolan ebeveynin ne yaptığını ve geri dönüp dönmeyeceğini merak etmektedir (Özağı, 2007). Bunun yanı sıra geçici ayrılıklar da kaygı sebebi olabilmekte ve aile ilişkilerini olumsuz etkileyebilmektedir. Ayrılığın süresi arttıkça olumsuz etkiler de artmaktadır (Yavuzer, 2001).

Parçalanmanın nedeni ne olursa olsun çocuk üzerindeki etkilerinin genellikle olumsuz olduğu düşünülmektedir. Ancak çocukların ölüm ve geçici ayrılıkları boşanmaya oranla daha az sarsıntıyla atlattıkları, boşanmaya ise daha büyük tepkiler gösterdikleri öne sürülmüştür (Yavuzer, 2001).

Boşanma, en büyük etkilerini taraf olmamalarına rağmen çocuklar üzerinde göstermektedir. Boşanma çocuğun hayatını sadece hukuki yönden değil, psikolojik ve sosyolojik olarak etkilemektedir (Pişken Arabacı 2008). Ancak boşanmayı iki farklı açıdan ele alan bulgular mevcuttur. Bunlar; boşanmayı stresli bir süreç olmasından dolayı negatif ya da stresli bir sürecin bitirilmesinden dolayı pozitif yönüyle ele alan görüşlerdir (Barber ve Eccles, 1992; Reifman ve ark., 2001). Boşanmanın çocuk üzerindeki etkilerini inceleyen araştırmalar bazı çocukların akademik ve sosyal hayatlarında zorluklar yaşadıklarını, yaşamlarının geri kalanında yüksek depresyon, düşük benlik saygısı, ergen hamileliği ve sağlık problemleri riski altında olduklarını göstermektedir (Amato, 2001; Emery 2009). Bunun yanında bazı koruyucu ya da risk durumlarının etkisiyle boşanmanın, çocuk üzerindeki etkisinin olumsuz, nötr ya da olumlu olabileceği de belirtilmiştir. Bu durumlar, çocuk ve ebeveynin bağlanma biçimi, boşanma sonrası ailenin durumu, çocuğun ayrı olduğu ebeveyniyle ilişkisi ve destekleyici sosyal çevre olarak sıralanmıştır. Çocuğun kişisel

özelliklerinin de koruyucu ya da risk faktörleriyle etkileşim içinde olduğu, örneğin ‘uyumlu’ yapıya sahip çocukların durumla daha iyi başa çıkabildikleri belirtilmiştir (Trawick Smith, 2014).

Pryor ve Rodgers (2001), ebeveyn ayrılığının çocuklar üzerindeki etkisini yedi grupta toplamıştır. Bunlar: çocukluk ve ergenlikte sosyal ve duygusal davranışlar, eğitim ve sosyo-ekonomik düzey, agresif, antisosyal ve suç içeren davranışlar, madde kullanımı, fiziksel sağlık ve gelişim, zihinsel sağlık, ergenlik ve yetişkinlikte aile ve özel ilişkiler üzerindeki etkileridir.

Her ne kadar koruyucu faktörlerle ya da yaşanan olumsuz sürecin sona ermesiyle ailede parçalanmanın çocuk üzerindeki olumsuz etkisinin azalacağı yönünde görüşler olsa da yapılan çalışmalar parçalanmış ailede yaşayan çocuklarda davranışsal ve eğitsel problemler ile ruhsal ve fiziksel sağlık sorunlarının diğerlerine oranla daha fazla görüldüğünü ortaya koymaktadır (Ely ve ark., 2000; Rodgers, 1994; Thomson ve ark., 1994). Bu çalışmalar parçalanmanın çocuk üzerindeki kısa ve uzun vadeli etkileri ile parçalanmada etkilenme seviyelerini çeşitli değişkenlere göre değerlendirmiştir. Çalışmalar neticesinde ailesinde çeşitli nedenlerle ayrılık, ölüm ve boşanma yaşamış çocuklardan erkek çocukların ayrılık sonrası davranış problemlerini kızlara oranla daha fazla gösterdiği (Morrison, 1995) ve baba ile ayrılığın etkilerini daha fazla yaşadıkları belirlenmiştir (Mott ve ark., 1997). Ailenin parçalanmasını daha küçük yaşlarda yaşayan erkek çocuklarının problem davranışlarının ilerleyen yıllarda arttığı, daha ileri yaşlarda yaşayanların ise zamanla bu davranışlarının azaldığı belirlenmiştir (Forgatch, Patterson ve Ray, 1996). Ayrıca Elliot ve Richards (1991) tarafından yapılan çalışmada parçalanmış aileye sahip çocukların, 7 yaş ve 11-16 yaş aralığında yapılan değerlendirmeleri sonucunda tam aileye sahip çocuklara oranla aynı seviyede dezavantajlı oldukları, matematik başarılarında ise farklılığın daha belirgin hale geldiği belirtilmiştir. Ailede parçalanma yaşanmadan önce yapılan değerlendirmelerde çeşitli problemler gösterdiği belirlenen çocukların parçalanma sonrası tam ailede yaşayan çocuklara oranla dezavantajlarının daha anlamlı olduğu saptanmıştır (Pryor ve Rodgers, 2001).

1.4. Bağlanma

Yaşama, tüm canlılar için temel bir güdüdür ve neredeyse tüm canlılarda yenidoğan, yaşamını sürdürmek için savunmasız bir biçimde annesine bağımlıdır. Bu içgüdüsel bağ kurma eğilimi, gelişimsel olarak işlevsel bağlanma sistemini ifade etmektedir. Bu sistemle yenidoğan bakımvereniyle yakınlık ve bağ kurmaktadır (Erden, 2018).

Bağlanma ve bağ kurma kavramları arasındaki farka Klaus ve Kennell (1997) tarafından değinilmiştir. Kelimelerin İngilizce ifadelerinde kullanılan ‘bonding’ ebeveynin bebek ile olan duygusal bağını, ‘attachment’ ise bebeğin ebeveyni ile olan bağını ifade etmektedir. Almancada ise ‘bonding’ terimi iki taraflı kurulan ebeveyn-bebek bağlanmasını ifade etmektedir. Genel anlamıyla bağlanma kavramı ise, iki birey arasında oluşması uzun zaman alan ve bu kişilere özgü bir ilişkiyi ifade eden ‘bağ’ anlamında kullanılmaktadır (Lang, 2018). Bağlanma, bireyin yaşamında kurduğu ilk sosyal ilişkidir (Seven, 2014). Bebeklikten itibaren anne çocuk arasındaki ilişkiyi tanımlayan bağlanma kavramı, bireyin kişiliği, zihinsel ve duygusal süreçlerini yaşam boyu etkilemektedir (Erden, 2018).

Bağlama davranışı, doğada birçok canlıda görölmektedir. Biyolog Konrad Lorenz kaz yavrularıyla yaptığı çalışmada, “basımlama” olarak adlandırdığı bir kavramdan bahseder. Kendisine basımlanan kaz yavrularının insan annelerini takip ettiklerini, ancak kendi türlerinden yetişkin dişilere ilgi göstermediklerini belirtmiştir. Bu yavrular gördükleri ilk hareketli nesne ile güçlü bir bağ oluşturmuşlardır. Genellikle tüm türler için bu nesne, bakım ve korumanın ilk kaynağı olan anne olmaktadır (Lorenz, 1935; Morris, 2002).

İnsan söz konusu olduğunda bağlanma davranışı diğer türlere oranla daha karmaşık bir yapı içermektedir. Bağlanma davranışının, beslenme, cinsellik ve saldırganlık davranış sistemleriyle benzerlik gösterdiği ifade edilmektedir. Bebek ve bakım veren arasındaki bağlanma davranışı belirli aşamaları içermektedir. Morris (2002), bu davranışın bebeklerde bakım verenin gözlerine kilitlenmesiyle

başlayabileceğini ileri sürmektedir. Bebeğin altıncı aya kadar bakıcısına sesler çıkardığı, gülümsediği ve ayrıldıklarında sızlanıp ağladığını vurgular. Annenin ve bebeğin davranışları karşılıklı zevk ve doyum sağlamaya yöneliktir. Bu karşılıklı davranışlar “anne-bebek dansı” olarak adlandırılmakta ve bağlanma davranışının sağlıklı gelişiminde rol oynamaktadır (Erden, 2018). Yedinci ayda bu davranışlar yoğunlaşmakta ve bebek kucağa alınmak için kollarını uzatıp bakım verene yönelmektedir. Bebek bu dönemde bağlanma figüründen ayrıldığında ağlamakta ve yabancılardan korkma davranışı göstermektedir. Ayrılma kaygısı, bebeklerde nesne devamlılığının da gelişmiş olduğunun bir göstergesi sayılmaktadır. Beş aylık bebekler göremedikleri figürlere tepki göstermezlerken, dokuz aylık bir bebek annesini göremediğinde sesini duyurmaya çalışacaktır. Bağlanma davranışının sağlıklı kazanılmasıyla annenin daima geri döneceğini bilmek ve buna güvenmek bebeklerin çevrede ilgilenilecek başka şeyler olduğunu öğrenmelerini sağlamaktadır. Böylece özerklik, bağımsızlık, güven ve keşif duyguları tadılmaktadır. Bu yönüyle bağlanmanın çocukta özerklik ve bağımsızlık duygusunun gelişimine katkı sağladığı görülmektedir (Morris, 2002). Bağlanma davranışında bağlanma figürü, çocuklar için ihtiyaç duyulduğunda orada olacak güvenli bir liman olarak adlandırılmaktadır. Bu nedenle bakım verenle güvenli bir bağlanma kurabilen çocuk çevresini korkusuzca keşfedecektir.

Bowlby, bağlanma davranışının dört özelliği olduğunu ileri sürmektedir. Bu özellikler “yakınlığın sürdürülmesi, güvenli barınak, güven esası ve ayrılık acısı”dır. Yakınlığın sürdürülmesi; bağlanılan insanlara yakın olma arzusunu, güvenli barınak; tehlike ve korku durumunda bağlanma figürüne dönme isteğini, güven esası; bağlanma figürünün çocuğa etrafı keşfedebilmesi için sunduğu güven duygusunu, ayrılık acısı ise bağlanma figürünün yokluğundan duyulan rahatsızlığı ifade etmektedir (Seven, 2014).

Bakım veren kişi anne ya da birden fazla kişi de olsa, bebeklerin bu kişilerle bağ kurdukları yapılan kültürlerarası araştırmalarla belirlenmiştir (Trawick Smith, 2014). Yaşamın ilk yıllarında kurulan anne-çocuk ilişkisinin, çocuğun gelişimini, diğer bireylerle olan ilişkilerini ve uyum becerilerini etkilediği genel olarak kabul

edilmektedir (Kapçı ve Küçüker, 2006). Bowlby (2013), ihtiyaç duydukları anda ulaşabilecekleri bir bağlanma figürüne sahip bireylerin kaygı ve korku gibi duyguları, bağlanma figürüne sahip olmayan bireylerden daha az yaşadıklarını öne sürmüştür.

Güvenli bir bağlanmanın olmadığı durumlarda, bakım veren bebeğin yanında bile olsa, çocuğun yabancı çevreyi keşfetme ihtimali azdır. Bu bebekler yabancı bir ortamda huzursuz olacak ve rahatlatılmayı istemeyecektir. Anne döndüğünde onu istememe ya da göz ardı etme ve ağlama davranışları gösterecektir (Ainsworth ve ark., 1978). Bağlanma, bir bireyin erken dönemlerde bakım vereni ile daha sonra da diğer insanlarla ilişkilerinde yapı taşı niteliğindedir (Özer, 2009).

1.4.1. Bağlanma ile ilgili Kuram ve Yaklaşımlar

Bağlanma davranışına ilişkin kuramlar, çocukların ilk bakım verenleriyle olan duygusal bağlarını ifade eden bağlanma kavramının nasıl ve neden ortaya çıktığını ve kişilerarası ilişkilerin çocukluktaki bağlanmadan nasıl etkilendiğini belirlemeye çalışmıştır (Arslan, 2008). İlgili kuramların oluşması, 1930 ve 1940'lı yıllarda yapılan, hayatın ilk yıllarındaki uzun kurumsal bakım, anne figürünün sık değişmesi ya da yokluğunun kişilik gelişimine etkileri konusundaki gözlemlere dayanmaktadır (Bowlby, 2014).

Etiyolojik Kuram: Etiyolojik kuram olay, durum ve davranışların nedenleri, değişkenleri ve işlevlerinin yüzyıllar boyunca nasıl değiştiğini anlamak için biyolojik ortamlarda inceleyen ve açıklayan yaklaşımdır. Etiyolojik kurama göre bağlanma davranışı tüm memelilerde vardır ve biyolojik bir işleve sahiptir. İnsan yavrusu da diğer memelilerde olduğu gibi yaşamını sürdürebilmek için bir figüre gereksinim duyar. Bu figür anne ya da başka biri olabilir (Erden, 2018).

Bağlanma ile ilgili araştırmalar, başlangıçta hayvanlardaki anne ve yavru ilişkisi üzerine odaklanmıştır. Hayvanlarda yavrunun anneye bağlanması ve annenin

yavruyu kabul etmesi insanlardan daha farklı olmasına rağmen, yapılan gözlemler bazı araştırmaların gerekli olduğunu ortaya koymuştur. İncelenen hayvan türlerinden yuva kuran kuşlarda yavru ve anne arasında bağ görülmezken, doğumdan sonra hemen ayaklanan koyun gibi hayvanlarda annenin yavruya bağı ve yönelimi olduğu belirlenmiştir. Kuşlar yalnızca yuvanın yerini bilip yavruları oraya götürmektedirler. Ancak koyun gibi canlılarda yavruyu kokusundan tanıyabilme ve diğer yavruları kovalama davranışı görülmektedir (Lang, 2018).

Lorenz (1935) yaptığı araştırmada kaz yavrularının kendisini tanımlarını ve anneleri gibi takip etmelerini sağlamıştır. Kaz yavruları anne figürü için iki seçeneğe sahip olduklarında çağrılarına en iyi yanıt vereni tercih ederlerken, primat maymunlarında doğumdan hemen sonra ortaya çıkan bir bağlanma görülmemiştir. Bu durumun insanlardaki bağlanma gibi zamanla oluştuğu ve bağlanma figürü ile birçok ortak deneyim gerektirdiği belirtilmiştir (Lang, 2018). Marais (1971), doğum sancısı ve annenin çocuğuna sevgisi arasında bir bağlantı olduğunu öne süren deneyler yapmıştır. Farklı hayvan türleri üzerinde yaptığı çalışmalar, doğumdan sonra anne bakımına en fazla ihtiyaç duyan türlerin sevgilerinin doğum sancısı ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yine koyunlar üzerinde yapılan bir çalışma koyunların doğumdan hemen sonra yavrularından dört saatliğine ayrıldıklarında, yarısından fazlasının yavruyu tekrar kabul etmediğini belirlemiştir (Poindron ve Le Neidre, 1979). Annelik davranışlarının östrojen ve progesteron düzeyindeki hızlı bir düşüş ile tetiklendiğini bulmuşlardır. Yaptıkları diğer çalışmada ise epidural anestezi alan koyunların yavrularını kabul etmediklerini gözlemlemişlerdir. Bunun yanı sıra koyunlarda emme ve bağlanma arasında bir ilişki olduğu; annesini doğumdan sonra hemen emen yavruların annesini ertesi gün daha kolay tanıdıklarını belirlemişlerdir. Ancak bağlanmanın annenin yavrusuyla olan beslenme ilişkisinden kaynaklanmadığını ortaya koyan en önemli çalışmanın Harlow'un maymun yavrularıyla yaptığı çalışma olduğu düşünülmektedir (Hüter ve Krens, 2005). Çalışmada yavruya beslenebileceği ancak demirden yapılmış bir anne ve pelüş kaplı yumuşak bir anne olmak üzere iki anne figürü sunulmuştur. Yavrunun beslendikten sonra kürk kaplı anneye sarıldığı gözlemlenmiştir. Böylece beden teması ile sağlanan

güvenlik duygusunun besin kaynağından daha önemli olduğu ortaya konulmuştur (Harlow ve ark.,1965).

Bowlby'nin Bağlanma Kuramı: Bağlanma Kuramı tam anlamıyla gelişimsel bir kuram olarak görülmemekte, ancak birçok psikanalitik varsayıma dayanmaktadır (Bee ve Boyd, 2009). Erken çocukluk dönemi gelişimi ile ilgilenen kuramcılardan “John Bowlby’nin Bağlanma Kuramı”, çocuk gelişimi alanında çok etkili olmuştur. Bu kuram ile Bowlby, “psikanalitik, etiyolojik ve biyolojik yaklaşımların bir bakıma sentezini” öne sürerek, insan kişiliği ve davranışlarının kökeninde erken çocukluk ilişkilerinin bulunduğunu savunmaktadır. Bu dönemdeki travma ya da olumsuz ilişkilerin çocuğun gelişiminde kalıcı etkileri olduğunu belirtmektedir. Özellikle, çocuğun annesi ile olan ilişkisinin kişinin hayatında ilk ve en önemli bağlanma olduğundan, bu nedenle erken çocukluk ve ileri yaşamdaki büyük öneminden bahsetmektedir.

Bowlby’nin kurama ilişkin çalışmaları 1951 yılında evsiz çocukların ihtiyaçları konusunda bir rapor yayınlamasıyla başlamaktadır. Anne Bakımı ve Ruh Sağlığı isimli bu raporda erken çocuklukta yetersiz anne bakımının kişilik gelişimi üzerindeki etkileri konusundaki araştırmalara yer vermiştir. O dönemde yaygın olan anne çocuk bağının annenin çocuğu beslemesinden kaynaklandığı görüşünde iki çeşit güdüden bahsetmiştir. Yiyecek birincil, bağımlılık olarak adlandırılan kişisel ilişki ise ikincil itki olarak görülmüştür. Bowlby bu teoriyi yanlış ve yetersiz görmüştür. Lorenz’in kaz yavrularıyla yaptığı çalışmasından etkilenen Bowlby yiyeceğin bağlanma için koşul olmadığını ortaya koymak üzere araştırmalarına devam etmiş ve insanlardaki içgüdü problemine yönelmiştir (Bowlby, 2014).

Bowlby’ye (2014) göre çocuklar yetişkinlerde bakım verme davranışlarını tetikleyen içgüdüsel davranışlara sahiptirler. Aynı şekilde anne ya da bakım veren kişi onun ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik benzer içgüdüsel davranışlara sahiptir. Bu davranışlar bir araya gelerek çocuğun yetişkinliğine bağlanmasına yol açar.

Bowlby (2013), insandaki bağlanma davranışı ile primatlardaki bağlanma davranışı arasındaki farkı incelemiştir. Buna göre primatlarda doğumdan hemen sonra yavru primatların anneye yapışması durumu görülürken, insanlarda bebeğin annesinin çok sonra farkına vardığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra büyük maymun türlerinde yavru doğumdan hemen sonra kendisini taşıyamamakta ve anne yavruya destek olmaktadır. İnsan ve maymun türlerindeki bu benzerliğin maymun türü geliştikçe arttığını vurgulamaktadır.

İnsanda, bebek doğum sonrası ilk aylarda yalnızca annenin eylemleriyle anneye yakınlık kurmaktadır. Ancak yakınlık hissi karşılıklıdır. Burada insanı diğer türlerden ayıran en önemli etken bebeğin annesine yönelmeden önce onu diğer kişi ya da nesnelerden ayırt etmesidir. Bu nedenle Bowlby (2013), insanda bağlanma davranışının başlangıcını belirlemenin güçlüğünden bahsetmektedir.

Üç aylık bebeklerin annelerini diğer insanlardan ayırt edebildiklerini verdikleri tepkilerle kanıtlayan araştırmalar mevcuttur. Bebeklerin çıkardıkları seslerin farklılaşması, gülümsemeleri ve annelerini diğer insanlardan daha uzun süre izlemeleri anneye duyulan yakınlığın göstergesi olarak kabul edilmektedir. Ancak Bowlby, bebeğin annesini fark ettiğini gösteren bu davranışların bağlanmanın varlığından bahsetmek için yeterli olmadığını, bunun için yakınlığı sürdürmeye yönelik bir çabanın olması gerektiğini belirtir. Bu nedenle bağlanma davranışının oluşmasının belli bir zaman aldığını ifade eder (Bowlby, 2013).

Bowlby, Bağlanma Kuramıyla klasik psikanalitik görüşün yönlendirdiği erken dönem anne-çocuk ilişkisine bakış açısını değiştirmiştir. Freud'a göre bebek, ihtiyaçlarını gidermek ve dürtülerini düzenlemek için anneyi arayan aciz bir varlıktır. Ancak Bowlby, insan yavrusunu annesine muhtaç ve bağımlı görmesine rağmen, onun aciz olmayan meraklı ve keşfetmeye açık olduğunu vurgulamaktadır.

Bowlby, bireylerin davranışları hakkında önceden fikir verebilecek bir içsel çalışma modeline sahip olduklarını öne sürmüştür (Greenberg ve ark., 1993). İçsel çalışma modeli, bağlanma figürü ile bebek arasındaki etkileşim biçimlerinin

tekrarlanarak içselleştirilmesi yoluyla, diğer davranışların bilişsel olarak yönünü belirlemektedir (Main ve ark., 1985). Yaşamın ilk birkaç ayında belirlendiği düşünülen bu modeller, davranışların yönetilmesi için bir kurallar sistemi sağlamaktadır. Bu model sayesinde bağlanma figürlerinin tepki ve davranışları tahmin edilebilmektedir. Örneğin; bebeğin yeni karşılaştığı birine vereceği tepkinin türünü, bu içsel çalışma modelinin belirlediği düşünülmektedir (Seven, 2014). Bu şekilde anne-çocuk arasındaki ilişki, çocuğun kendisi ve diğer insanlarla olan ilişkilerinin temelini oluşturacak zihinsel temsilleri oluşturmaktadır. Çocuğun yaşamının ilk yıllarında annenin ulaşılır olması çok önemlidir. Burada bağlanma figürüne duyulan güven ya da güvensizlik, çocuğun başta annesine olmak üzere diğer insanlarla olan ilişkilerini etkileyecek, çocukta aşırı bağımlı, duyarsız ya da güvenli davranışlar gelişmesine yol açacaktır (Erden, 2018).

Ainsworth'un Bağlanma Kuramı: Bağlanmayı etiyolojik açıdan açıklayan bir diğer kuramcı Mary Ainsworth bağlanma teorisinin işlemsel tanımını yapmıştır (Geçin, 2016). Ainsworth, Bowlby'nin kuramından yol çıkarak “yabancı durum” olarak adlandırılan deneyler ile bağlanma davranışını incelemiş, bağlanmayı “çocuk ve anne arasındaki sürekli bağ”, bağlanma davranışını da “ileriki yaşantıda kurulacak ilişkilere arabuluculuk edecek bir bağ” olarak tanımlamıştır (Ainsworth ve ark., 1978).

1960'lı yıllarda Ainsworth, Bowlby ile çalışmış ve onun konu ile ilgili düşüncelerine katılmıştır. Ancak yaptığı çalışmalarda Bowlby'nin bulgularını geliştirmiştir. Yaptığı ev ziyaretleriyle çocukları ve annelerini gözlemlemiş ve anne çocuk ilişkisinde beslenme, ağlama, göz teması, gülümseme gibi davranışları incelemiştir. Daha sonra on iki aylık bebek ve anne oyun odasına alınmış ve bahsedilen deneyler laboratuvar yöntemiyle uygulanmıştır (Geçin, 2016). Yapılan araştırmada, bebek ve anneye bir süre sonra bir yabancı eşlik etmiştir. Daha sonra sekiz dakikalığına anne odadan ayrılmıştır. Çocuk yabancı ile yalnız kaldıktan sonra, anne tekrar odaya alınmıştır. Deneyde çocuğun bağlanma sistemi, ayrılma, yabancıyla yalnız kalma ve tekrar birleşme ile aktive edilmeye çalışılmıştır. Daha önce ebeveynleriyle önemli ayrılıklar yaşadığı bilinen çocuklarda yeniden birleşme

durumunda görülen tepkilerin, ayrılık yaşamamış olanlarda da görülebildiğini keşfetmiştir (Masterson, 2013). Ainsworth'un "yabancı durum" testi ile üç tür bağlilik ilişkisi türü olduğu belirlenmiştir. Bunlar; güvenli, dirençli/kararsız ve kaçınan bağlanma olarak sınıflandırılmıştır (Erden, 2018; Geçin, 2016).

Nesne İlişkileri Teorisi: Nesne İlişkileri Teorisi de Bağlanma Kuramı gibi erken dönem çocukluk yaşantılarının ve kurulan ilişkilerin gelecek ilişkiler için rehber niteliğinde olduğunu vurgular. Teoriye göre çocuğun çevresindeki önemli nesnelerin bilinçaltında belirli yansımalarının olduğu, içselleştirilen bu nesnelerin yokluğunda bile imgelem yoluyla diğer ilişkiler için temsil olduğu ifade edilmektedir. (Erden, 2018). Yapılan nörobiyolojik çalışmaların yansıtılmalı özdeşimin kişiler arası ilişkilerdeki rolünü anlamada etkisi büyüktür. Buna göre bu iletişim temsilleri bebeklikte yüz ifadesi, vücut hareketleri gibi anneye yönelik davranışlarla başlamaktadır (Masterson, 2013).

Erken çocukluk döneminde kötü davranılma, istismar, ihmal gibi yaşantılara maruz kalan çocukların bu temsilleri diğer ilişkilerine yansıtılabileceği ve bu yaşantıların beyin kimyasında kalıcı değişikliklere yol açacağı ifade edilmiştir (Caspi, 2002; Fairbairn, 2001).

Nörobiyolojik Yaklaşım: Bağlanma davranışı, zihinsel temsiller ve nesne ilişkileri konularını nörobiyolojik açıdan ele alan bu yaklaşım, erken çocukluk dönemi yaşantılarının beyin ve sinir sistemi üzerindeki etkilerini incelemektedir. Buna göre bebek ve bakım veren arasında biyoenerjik bir geçiş vardır. Bu geçişin sürdürülmesi ve sosyal-duygusal uyarılar vermesi bebeğin kişiliğini ve sonraki ilişkilerini etkilemektedir (Schore, 2001).

Nörobiyolojik beyin araştırmaları, duygu düzenleme, terapötik iş birliği ve karşılıklı aktarım terimlerinin anlaşılmasında önemli katkılar sağlamıştır. Bebek ve bakım veren arasındaki ilişkinin bozulması durumunda sağ beyindeki nöron bağlantılarında gelişme gözlenmediği belirtilmektedir. Sağ beyinden gelen iletilerin sol beyindeki gibi sözlü olmadığı, bilinçdışı olarak yüz ifadesi, ses tonu, vücut dili ile

aktarıldığı ve iletişim temsillerini açığa çıkardığı düşünülmektedir. Bu nedenle nörobiyolojik araştırmalar, belleğin ortaya çıkması için bu temsillerin dışa vurulmasını sağlamaya çalışmaktadır (Masterson, 2013).

1.4.2. Bağlanma Biçimleri

Bağlanma figürü ile kurulan ilişki yaşam boyu kurulacak ilişkileri etkileyecek zihinsel temsillerin oluşmasına neden olmaktadır. Çocuğun zihninde, algılanan ulaşılabilirlik ve ihtiyaçlara karşı duyarlılık esas alınarak, bağlanma figürünün onu nasıl kabul ettiğine ilişkin fikirler oluşmaktadır. Çocuk edindiği fikirler doğrultusunda annesinin ya da bakım verenin, istek ve ihtiyaçlarına nasıl cevap vereceğini tahmin etmektedir. Bu tahminler ve çocuğun algıladığı duyarlılık doğrultusunda bağlanma davranışının türü sınıflandırılmıştır (Erden, 2018).

Yapılan araştırmalar doğrultusunda bireyler arasında kurulan bağın niteliği açısından bağlanmanın farklı biçimleri olduğu ortaya konulmuştur. Bağlanma, Ainsworth ve arkadaşları (1978) tarafından üç biçim olarak sınıflandırılmıştır. Bunlar; “güvenli bağlanma, çelişik-güvensiz bağlanma ve kaçınma-güvensiz bağlanma”dır. Main ve Solomon (1986) ise bu sınıflandırmaya “organize olmamış-güvensiz bağlanma” olarak adlandırılan dördüncü bir stil eklemiştir. Daha sonra farklı bir sınıflandırma geliştirilerek bağlanma stilleri “güvenli, dirençli, kaçınma ve organize olmayan bağlanma olarak” dört grupta ele alınmıştır (Seven ve Güngör Aytar, 2010).

Güvenli bağlanmada bağlanma figürü dünyayı keşfetmek ve güven ihtiyacını karşılamak için kullanılmaktadır. Bebek bağlanma figüründen ayrılıp tekrar bir araya geldiğinde kaçınma ya da direnç göstermemekte, bağlanma figürü ile iş birliği içinde hareket etmektedir. Bağlanma figürü de bebeğe karşı duyarlı ve bebeğin ihtiyaçlarının farkındadır. Duyarlı bir anneye sahip, sevilen çocukların güvenli bağlandıkları görülmektedir. Çocukların hissettikleri bu güven duygusu gelecek yaşantılarındaki kişiler ile olan ilişkilerinde olumlu bir model sunacaktır. Buna göre

çocuk diğer bireylerle olumlu ilişkiler yaşayacak ve buna uygun bir yaklaşım beklentisi içinde olacaktır (Lang, 2018).

Bu bağlanma stiline sahip çocuk çevresini keşfetmeye meraklı, kendisine, diğer kişilere ve çevresinde gerçekleşen olaylara karşı duyarlı, yardıma ihtiyacı olduğunda yardım talep edebilen ve diğer insanlarla kolay iletişime girebilen çocuktur (Erden, 2018). Güvenli bağlanma stiline sahip olan insanların diğer insanlarla olan iletişimlerinde genellikle daha kabul edilebilir ve uygun tepkiler veren, sevilen ve değerli görülen bireyler olduğu belirtilmiştir (Arslan, 2008).

Güvenli bağlanma dışındaki bağlanma biçimleri güvensiz olarak nitelendirilmektedir. Güvensiz bağlanma türlerinde bağlanma sağlıklı bir şekilde kurulamamıştır. Bağlanma figürü ve çocuk arasında bozuk bir ilişki biçimi ve uyumsuzluk görülmektedir (Erden, 2018; Seven ve Güngör Aytar, 2010).

Çelişik/kararsız güvensiz bağlanma biçiminde bebek bağlanma figüründen ayrılmak istememekte ve ayrılık durumunda öfkelenebilmektedir. Tekrar bir araya geldiklerinde rahatlama gözlemlenmemesine rağmen her ayrılıkta olumsuz davranışlar tekrar etmektedir. Bu bağlanma biçiminde bağlanma figürü olan annelerin genellikle düşük zekâ eğilimi göstermekte olduğu belirtilmiştir (Meins, 1997).

Kaçınmalı/negatif bağlanmada bebek ayrılık durumunda huzursuzluk göstermemekte, temas ve yakınlaşmadan kaçınmaktadır. Bakım veren, bebeğin isteklerini karşılamada yetersiz kalmaktadır. Anne ile olan olumsuz etkileşim ve ihtiyaçların göz ardı edilmesi nedeniyle anne figürü çocukların zihninde sürekli reddeden bir figür şeklinde yer almaktadır (Cassidy ve Berlin, 1994).

Organize olmamış bağlanma stillinde, bebekler ayrılık durumunda belli bir davranış kalıbı göstermemektedir. Bir araya gelme ve ayrılma durumlarında bebek çelişkili tepkiler verebilmektedir. Bu bağlama stilinin genellikle şiddet görmüş ya da

depresyon yaşıyan anneler ile bebekler arasında olduğu öne sürölmektedir (Seven, 2014).

1.4.3. Anne-Çocuk Bağlanmasının Çocuk Üzerindeki Etkileri

Anne-çocuk arasındaki sağlıklı bağlanma yalnızca ilk yıllara değil çocukluğun diğer evrelerine de olumlu yönde etki etmektedir. Çocuk için yaşamın ilk yıllarında bağlanma ile edinilen tüm deneyimler, daha sonra kurulacak bağlar ve kazanılacak davranışlar için altyapı oluşturmaktadır. Özellikle kişilik gelişimi üzerinde bağlanmanın etkisini inceleyen pek çok araştırma bulunmaktadır (Blatt ve Levy, 2003; Franz ve White, 1985; Paterson ve Moran, 1988). Bağlanma kavramı yalnızca çocukluk dönemine özgü bir kavram olmayıp, ergenlik ve yetişkinlik dönemine de etki etmektedir (Bowlby, 2014). Grossman ve Grossman (2005) bağlanmanın birey üzerindeki etkileri ile ilgili üç önemli görüş öne sürmektedir. Bunlar; farklı bağlanma deneyimlerinin insanlara ve bireyin kendisine karşı farklı tutumlar geliştirmesine neden olduğu, bireye zor durumlarda nasıl davranacağı konusunda hazır bulunuşluk sağladığı ve bu deneyimlerin bireyin yeni ilişkiler kurma konusundaki yeteneğini etkilediğidir.

Sağlıklı kurulan anne-çocuk bağı ile çocuklar, çevreye karşı ilgili, keşfetmeyi seven, kendine güvenli, dengeli, bağımsız, çatışma çözme becerileri güçlü, duyarlı, empatik ve duygularını ifade edebilen çocuklar olarak tanımlanmaktadır. Güvenli bağlanma ile ergenlik dönemindeki ebeveyn-çocuk çatışmalarında bile çocuğun ebeveyni ile iletişimi kesmeyeceğı ve ebeveynin çocuğun yaşamındaki yerini koruyacağı düşünülmektedir. Bağlanma yoluyla edinilen deneyimler olumluysa ve çocuk ailesinden yeterli ilgi ve sevgi görmüşse bağlanma figürleri güvenli bağlanma biçiminde yerini koruyacaktır. Ancak güvensiz bağlanmanın çocukta ihmal ve istismara maruz kalma olasılığını artırdığı öne sürölmektedir (Lang, 2018).

1.5. Bakış Açısı Alma Becerisi

Bireylerin sosyal hayata uyum sağlamaları ve kabul görmelerinin, başkalarının davranışlarını anlayabilme, bu davranışlar ve nedenleriyle ilgili yorum yapabilme ve bu davranışları yönlendirebilme becerileriyle yakından ilişkili olduğu düşünülmektedir (Ruby ve Decety, 2003). Bu kavram “bakış açısı alma becerisi” olarak adlandırılmakta, bireylerin etkileşimde bulundukları insanların düşüncelerini tahmin etmesi ve duygularını anlayabilmesi açısından oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Bu beceri sayesinde bireyler daha iyi ilişkiler kurabilmekte sosyal kabullerini artırmaktadırlar (Dixon ve Moore, 1990).

Çocukların sosyal davranışları da diğer tüm gelişim alanlarıyla eşgüdümlü bir şekilde ilerlemekte ve gelişmektedir. Yaşları ilerledikçe sosyal çevreleri genişleyen çocukların sosyal tecrübeleri ve bilgileri artmaktadır. Bu şekilde çevrelerini ve toplumu daha iyi tanımakta, diğer bireylerin duyguları ve düşünceleriyle ilgili farkındalıkları artmakta, dolayısıyla daha duyarlı bireyler haline gelmektedirler (Bal ve Temel, 2014).

Gelişimsel açıdan bakış açısı alma, çocuğun sahip olunan bilgi durumunu anlama ve ifade etme becerisi, genel tanımıyla da diğer bireylerin düşünce ve duygularına duyarlı olma, dünyayı başka birinin gözünden algılama, o kişinin duygu, düşünce ve davranışlarının nedenlerini anlama ve bununla ilgili bilişsel süreçleri kullanma becerisi anlamına gelmektedir (Eisenberg ve Fabes, 1998; Heagle ve Rehfeldt, 2006; Selman, 1980; Surtees ve ark., 2012)

Bireyin sosyal yaşamında diğer bireylerle sürekli etkileşim halinde olduğu düşünüldüğünde empatinin temelini oluşturan bakış açısı alma becerisi büyük önem taşımaktadır. Diğer bireylerin duygu, düşünce, iç dünyaları ve davranışların nedenlerine ilişkin sezgilerin bireyleri sosyal anlamda güçlü kılacağı ve sağlam ilişkiler kurmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir. Bakış açısı alma becerisinin gelişmemesinin diğer bireyleri anlamakta zorlanmaya, benmerkezciliğe ve empati kurmakta zorlanmaya neden olacağı belirtilmektedir (Fields ve Fields, 2006).

“Bakış açısı alma becerisi” farklı boyutları içermektedir. Bu nedenle bu kavram çok boyutlu olarak ele alınmaktadır. Bakış açısı alma; başkalarının algılarını bilmeyi ifade eden *algısal*, başkalarının bilişini ya da bilişsel süreçlerini anlamayı ifade eden *bilişsel* ve başkalarının duygularını anlamayı ve bilmeyi ifade eden *duygusal bakış açısı alma* boyutlarına sahiptir (Aslan, 2017).

1.5.1. Bakış Açısı Alma Becerisine Sahip Çocukların Özellikleri

Piaget (1966) bilişsel gelişim kuramında işlem öncesi dönemdeki çocuklarda benmerkezcilikten bahsetmektedir. Buna göre çocuklar kendilerinininkinden başka bakış açılarını anlayamamaktadır. İşlem öncesi dönem olarak ifade edilen 18 ay-7 yaş aralığındaki çocukların başkalarının bakış açısını görme, duygu ve düşüncelerini anlama konusunda yetersiz olduklarını belirtmektedir (Ersoy ve Köşger, 2016). Bununla birlikte çocuklarda bakış açısı alma becerisinin daha erken dönemlerde gelişmekte olduğu, 4-5 yaş dönemi çocukların empati kurabildikleri öne sürülmektedir (Dixon ve Moore, 1990; Eisenberg Berg ve Lennon, 1980). Yapılan bazı çalışmalarda ise yenidoğan döneminden itibaren farklılaşan ağlama biçimlerinden refleksif yani diğer bebeklerin ağlaması ile ağlamaya başlamanın, bebeklerde akranları tarafından üretilen sosyal uyaranları anlamak ve bunlara yanıt vermek için kullanıldığını öne sürülmektedir (Rheingold, 1966; Simner, 1971). Bunun yanı sıra, iki yaşından küçük çocukların başkalarının fiziksel ve duygusal durumlarını anlamak ve hissetmek için gerekli bilişsel kapasiteye sahip oldukları, aynı zamanda başka birinin rahatsızlığını hafifletici davranışlara ilişkin bir repertuara sahip oldukları öne sürülmektedir (Zahn Waxler ve ark., 1992). Bu çalışmalar bakış açısı alma becerisi ve desteklediği temel sosyal becerilerin daha erken dönemlerde gelişmekte olduğunu savunmaktadır.

Çocuklar sosyal ilişkilerini çevrelerindeki diğer bireylere ilişkin farkındalıkları üzerine kurmaktadır. Bakış açısı alma becerisi ve empati, sosyal becerilerin temelinde yer aldığı için sosyal çevreyi bilme ve anlama açısından gereklidir (Aras, 2018; Tan Niam, 2003). Bu yönüyle “bakış açısı alma becerisi” yüksek olan

çocukların, sağlıklı sosyal ilişkiler ve empati kurmada avantajlı oldukları söylenebilir. Buradan yola çıkarak bu çocukların sosyal becerilerinin de olumlu ölçüde etkilenmesi beklenmektedir.

Araştırmalara göre “bakış açısı alma becerisi”nin çocukların prososyal davranışlarıyla ilişkili olduğu belirtilmektedir (Dunfield ve ark., 2011; Vaish ve ark., 2009). İş birliği ve yardımseverlik gibi prososyal davranışlar çocukların uyumu ve yaşlıları tarafından sosyal kabul görmeleri açısından etkili olmaktadır. Bu çocukların arkadaşlarıyla daha uyumlu, sosyal ve duygusal becerilerinin daha yüksek çocuklar oldukları ifade edilmektedir. Ancak empatinin temeli olan bakış açısı alma becerileri gelişmemiş çocukların, düşük sosyal beceriler sergileyebilecekleri ve bu nedenle sosyal ve duygusal güçlüklerle karşılaşabilecekleri belirtilmiştir (Oğuz, 2006).

Devries (1970) normal gelişim gösteren ve özel gereksinimli çocukların “bakış açısı alma becerileri”ni incelediği çalışmasında bakış açısı alma becerisinin yaşla, özel gereksinimli çocuklarda ise IQ ile ilişkili olduğunu belirlemiştir. Bakış açısı alma becerisinin aynı zamanda ikna kabiliyeti ve iletişim becerileriyle ilişkili olduğu ve bu çocuklarda kişinin algılama duyarlılığını ifade eden bilişsel karmaşıklık olgusunun da yüksek olduğunu ifade etmektedir (Clark ve Delia, 1977). Ayrıca, empati kurabilen, bakış açısı alma becerisine sahip olan çocukların, problem çözme becerilerinin de yüksek olduğu belirtilmektedir (Bal ve Temel, 2014).

1.6. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde parçalanmış ailede yaşayan çocuklar, “bağlanma biçimleri” ve “bakış açısı alma becerisi” ile ilgili yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

1.6.1. Parçalanmış Aileye Sahip Çocuklar ile ilgili Araştırmalar

Parçalanmış ailede yaşayan çocuklar, içinde bulundukları durumun olumsuz etkilerine karşı yetişkin bireylerden daha açık olmaktadır. Bu nedenle parçalanmış aileler ve bu ailelerde yaşayan çocuklar birçok araştırmaya konu edilerek ilgili alana ışık tutulmaya çalışılmıştır. Parçalanmış aileye sahip çocukları konu alan yurtiçinde ve yurtdışında yapılan çalışmalar daha çok ilkokul ve daha üst eğitim seviyesindeki çocuklarla ya da çocukluğunda parçalanmış aile deneyimi olan yetişkinlerle yürütülmüş olup, çocukların rehberlik ihtiyaçları, öznel iyi oluşu, akademik başarıları ve başarı algıları, uyum, kaygı düzeyleri, yaşam becerileri, okula uyum, davranış problemleri, stresle başa çıkma davranışları, yalnızlık ve yaşam doyumu gibi konuları ele almıştır (Çivitci ve ark., 2009; Herdem ve Bozgeyikli 2013; Kahraman, 2015; Kara, 2009; Özdal ve Aral, 2005; Şentürk, 2006; Şentürk, 2012; Şentürk Aydın ve Nazlı, 2014; Türkarlan, 2007; Ulusoy ve ark., 2005; Waldfogel ve ark., 2010).

Cavanagh ve Huston (2006), doğumdan altı yaşa kadar olan dönemde aile yapısında meydana gelen değişikliklerin çocuklarda görülen davranış problemleriyle ilişkisini incelemişlerdir. Boylamsal olarak yürütülen bu araştırmaya 1012 aile dahil edilmiştir. Veriler, doğumdan itibaren belirli aralıklarla anneler ile yapılan görüşmeler, çocuklar için ise sınıf gözlemleri ve öğretmen raporları aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma sonucunda aile yapısında değişim meydana gelen çocukların gözlem raporlarında diğerlerine oranla daha fazla davranış problemi gösterdikleri belirtilmiştir.

Waldfogel ve arkadaşları (2010) çocuğun doğumundan itibaren sahip olduğu aile yapısının ve bunun korunmasının zaman içinde bilişsel ve sosyo-duygusal gelişimi ile sağlığını nasıl etkilediğini araştırmışlardır. Araştırma örneklemini 1998-2000 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'ndeki yirmi büyük şehirden tabakalı rastgele örnekleme tekniği ile belirlenen 4.897 çocuk oluşturmaktadır. Bu çocukların ebeveynleri ile doğum sırasında ve doğumdan yaklaşık bir, üç ve beş yıl sonra görüşülmüştür. Görüşmeler ve analizler sonucunda doğum sırasında,

doğumdan önce ve daha sonraki dönemlere ait ebeveyn ve aile özellikleri hakkında kapsamlı veriler toplanmıştır. Aynı zamanda çocuklara ilişkin verilerin toplanmasında bilişsel gelişimleri için Peabody Resimli Kelime Testi (PPVT-R) ve Woodcock Johnson Testi, davranış problemlerini belirlemek için ise Çocuk Davranış Kontrol Listesi (CBCL) kullanılmıştır. Çocukların sağlık durumları için ise obezite ve astım tanısı alıp almadıkları göz önünde bulundurulmuştur. Araştırma sonuçları, bekar ya da birlikte yaşayan ebeveynler tarafından yetiştirilen çocukların, beraberlik durumu değişken ebeveynleri tarafından yetiştirilenlerden daha az risk altında olduğunu ortaya koymuştur.

Bzostek ve Beck (2011), tarafından Amerika’da yürütülen boylamsal çalışmada ise aile yapısında meydana gelen değişimlerin çocukların fiziksel sağlıklarını nasıl etkilediği incelenmiştir. Çalışma 1998 ve 2000 yılları arasında doğan 5000 çocukla yürütülmüştür. Beş yaş çocuklarına yapılan sağlık tarama testleri ile çocuklardaki obezite, astım gibi genel sağlık verileri toplanmıştır. Sağlık verilerinin aile yapısında meydana gelen değişimler ve zamanları ile ilişkisi araştırılmıştır. Araştırma sonucunda tam ailede doğan ancak sonradan aile yapısında değişiklik olan çocukların sağlıklarının olumsuz etkilendiği belirlenmiştir.

Altunbulak ve Aydoğan (2015), “6 7 ve 8. Sınıf düzeyindeki boşanmış ve tam aileye sahip 431 çocuğun okul başarısı ve okulda karşılaştıkları problemler”i incelemişlerdir. Buna göre çocukların okul başarılarının, aile yapısı, “boşanmadan sonra birlikte yaşadığı ebeveynin medeni durumu” ve diğer ebeveyni ile görüşme sıklığına göre anlamlı şekilde farklılaştığını belirlemişlerdir. Bununla birlikte okul başarısının çocukların boşanmadan sonra hangi ebeveyniyle yaşadığı ve boşanmadan sonra geçen süreye göre farklılaşmadığını bulmuşlardır. Ayrıca, boşanmış aileye sahip öğrencilerin, tam aileye sahip olanlara oranla daha çok “içedönük-kişilik özelliği problemi” yaşadığı belirlenmiştir.

Özsarı ve Güngör Aytar (2018) tarafından yapılan araştırma ile ebeveyn boşanmasının çocukların sosyal değer kazanımı ve sosyo-duygusal gelişimleri üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığı incelenmiştir. Araştırma

bağımsız anaokuluna devam eden 36-66 ay arasındaki 15'i boşanmış 15'i tam aileye sahip 30 çocuk ile yürütülmüştür. Çocuklara ilişkin verilerin toplanmasında “Sosyal Değerler Kazanım Ölçeği” ve “Marmara İlköğretime Hazır Oluş Ölçeğinin Sosyo-Duygusal Özellikler alt ölçeği” kullanılmıştır. Çocuklara etkinlikler aracılığıyla uygulanan ölçekler sonucunda elde bulgular, ebeveyni boşanmış ve boşanmamış olan çocuklar arasında sosyo-duygusal gelişim, nezaket ve iş birliği açısından anlamlı bir farklılık olduğunu göstermiştir.

Avcı ve arkadaşları (2018) tarafından “4-6 yaş aralığındaki çocukların akran şiddetine maruz kalma ve uygulama düzeyleri” incelenmiştir. 391 çocukla yürütülen araştırmada “Akran Şiddetine Maruz Kalma Ölçeği” ve “Akran Şiddeti Uygulama Ölçeği” kullanılmış ve ölçekler çocukları en az altı ay tanınması koşuluyla sınıf öğretmenleri tarafından doldurulmuştur. Araştırmada parçalanmış ailede yaşayan “çocukların akran şiddeti uygulama ve akran şiddetine maruz kalma puanlarının anlamlı ölçüde yüksek olduğu” sonucuna ulaşılmıştır.

Coe ve arkadaşları (2018), aile yapısında meydana gelen değişikliklerin çocuğun duygu durumu aracılığıyla okula uyumuna etkisini incelemişlerdir. Ortalama 4 yaş dönemindeki 243 okul öncesi dönem çocuğu ile yürütülen çalışmada anket ve gözlem gibi farklı veri toplama araçlarından yararlanmışlardır. Araştırma sonucunda, aile yapısında meydana gelen değişimlerin zaman içinde hem çocukların olumsuz duygu durumlarında hem de aile ilişkilerinin olumsuz iç temsillerinde artışa neden olduğu ve bunun okul uyumunu kötü yönde etkilediği belirlenmiştir.

Şepitçi ve arkadaşları (2019) tarafından, 5-6 yaş dönemi çocukların aile özelliklerine göre okula uyum becerileri incelenmiştir. Çocukların uyum becerilerini belirlemek amacıyla “5-6 Yaş Çocukları İçin Okula Uyum Öğretmen Değerlendirmesi Ölçeği” kullanılmıştır. 350 çocuğun dahil edildiği araştırma bulguları, “çocukların okula uyum becerilerinin aile tipine göre anlamlı bir farklılık gösterdiğini ve buna göre parçalanmış ailede yaşayan çocukların en az puan ortalamasına sahip oldukları”nı ortaya koymaktadır.

1.6.2. Bağlanma ile ilgili Araştırmalar

Bağlanma biçimleriyle ilgili literatür incelendiğinde; çoğunluğunun ergenlik ve yetişkinlik dönemi bağlanma stilleriyle ilgili olduğu görölmektedir. Ülkemizde erken çocukluk döneminde bağlanma biçimleriyle ilgili çalışmaların genellikle benlik kavramı, sosyal-duygusal gelişim, problem çözme becerileri, bilişsel süreçler, davranış problemleri, akran ilişkileri ve dil gelişimi (Aksekili, 2017; Doğanay Koç ve Gültekin Akduman, 2017; Kaymak, 2015; Seven, 2006; Uluç, 2005; Ural ve ark. 2015; Yakupoğlu, 2011; Yiğit, 2015) gibi alanlarda olduğu görölmektedir. İlgili konuda yurtdışında yapılan çalışmaların ise davranış problemleri, dil gelişimi ve bağlanma temsilcileri (Dubois Comtois ve ark., 2011; Oosterman ve Schuengel, 2008) ile ilgili olduğu görölürken, bu çalışmaların da büyük oranda ileriki yaş grupları ile yürütöldüğü belirlenmiştir.

Türköz (2007), “kişilerarası problem çözme becerileri ve açık bellek süreçlerine bağlanma örüntülerinin etkisi”ni incelemiştir. Araştırma okul öncesi eğitime devam eden 5-6 yaş grubu çocuklarla yapılmıştır. Çocuklara ilişkin veriler “Bağlanma Öykü Tamamlama Testi”, “Problem Çözme Öykü Tamamlama Ölçümü” ve öğretmenler tarafından doldurulan “İlişkisel Problem Çözme Öğretmen Gözlem Formu” ile toplanmıştır. Çocuklara sınıf içinde uygulanan ölçek verileri kamera kaydıyla alınmış, öğretmelerden ise gözlem formlarını doldurmaları istenmiştir. Araştırma sonucunda güvenli bağlanan çocukların, “kişilerarası stres içeren problematik durumlarda, daha çok olumlu baş etme yollarını, güvensiz bağlananların ise çoğunlukla olumsuz baş etme yollarını tercih ettikleri” saptanmıştır. Ayrıca güvenli bağlanan çocukların, sözel bellek görevlerinin çoğunda yüksek performans gösterdikleri belirlenmiştir.

O'Connor ve arkadaşları (2012) tarafından yapılan çalışmada erken dönemdeki anne-çocuk bağlanmasının ve öğretmen çocuk ilişkisinin ileriki yaşlarda davranış problemlerine etkisini araştırmışlardır. Boylamsal olarak tasarlanan araştırma verileri “Ulusal Çocuk Sağlığı ve İnsan Gelişim Enstitüsü” tarafından toplanan 1140 çocuk ve annesine ait verilerden elde edilmiştir. Araştırma bulguları 36 ay dönemindeki

çocukların anneleriyle olan güvensiz bağlanma biçimlerinin beşinci sınıf düzeyinde davranış kazanım süreçlerini etkilediğini göstermektedir.

Ogelman ve Seven (2012), okul öncesi eğitim kurumuna devam eden altı yaşındaki otuz öğrenci ile yaptıkları çalışmada bağlanma stilleri ve akran ilişkilerini incelemişlerdir. Çalışmada veri toplama aracı olarak “Ladd ve Profilet Çocuk Davranış Ölçeği” ve “Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikayeleri Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırma sonucunda altı yaş çocukların bağlanma stillerinin akran ilişkisi üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu sonucuna varmışlardır.

Ding ve arkadaşları (2014) tarafından yapılan çalışmada bebeklik döneminde kurulan bağlanmanın erken çocukluk dönemi bağlanma ve bilişsel davranışlar üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Araştırma 12-18 aylık 160 çocuk ile yürütülmüş boylamsal bir çalışmadır. Veri toplama aracı olarak çocukların bağlanma biçimleri, gelişimsel değerlendirme ve davranış problemlerinin belirlenmesi için Ainsworth’un yabancı durum testi, Bağlanma Q-set (AQS), Bayley (BSID-II) ve Achenbach’ın Çocuk Davranış Kontrol Listesi (CBCL) kullanılmıştır. Araştırma bulguları bebeklik döneminden itibaren bağlanma gelişiminin yüksek tutarlılık gösterdiğini, güvenli anne-bebek bağlanmasına sahip çocukların daha yüksek bilişsel ve davranışsal değerlendirmeye sahip olduklarını ve güvensiz bağlanmaya sahip çocukların davranış problemleri gösterebileceğini ortaya koymaktadır.

Ural ve arkadaşları (2015) tarafından yapılan çalışmada “60-72 aylık çocukların bağlanma biçimleri ile sosyal yetkinlik ve duygu düzenleme becerileri arasındaki ilişki” incelenmiştir. 224 çocuk ile yürütülen çalışma sonucunda güvensiz bağlanma düzeyine sahip çocukların kaygı-içedönüklük düzeylerinin daha yüksek olduğunu bulmuşlardır. Bununla birlikte “duygu düzenleme becerilerinin çocukların bağlanma biçimine göre farklılaştığı”nı belirlemişlerdir. Aynı şekilde “okul öncesi dönemde çocuklarının bağlanma biçimleri ile sosyal yetkinlikleri ve duygu düzenleme becerileri arasında da anlamlı bir ilişki” olduğunu bulmuşlardır.

Geçin (2016) yaptığı çalışmada “5-6 yaş grubu çocukların bağlanma durumları ve okul uyum düzeyleri arasındaki ilişki”yi incelemiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak çocukların bağlanma biçimlerini değerlendirmek amacıyla “Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikayeleri Ölçeği”, okul uyumları düzeylerini değerlendirmek amacıyla “5-6 Yaş Çocukları İçin Okul Uyumlu Öğretmen Değerlendirme Ölçeği” kullanılmıştır. Çalışma grubunu oluşturan çocukların %70’inin bağlanma stiline kaçınma bağlanma stili olduğu belirlenmiştir. Ancak çocukların “okul uyum düzeyleri ve alt ölçekleri ile bağlanma durumları arasında bir ilişki olmadığı”nı belirlemişlerdir.

Doğanay Koç ve Gültekin Akduman (2017), anaokuluna devam eden 60 ay ve üzeri 109 çocuk ile yürüttükleri çalışmada çocukların “bağlanma stilleri ile duygusal beceri düzeyleri arasındaki ilişki”yi incelemişlerdir. Araştırmanın sonucuna göre “bağlanma stilleri ve duygusal becerilerin çocukların cinsiyetine göre anlamlı bir farklılık göstermediği” ayrıca uygulanan “Yakın İlişkiler Envanteri II” değerleri ile “duygusal beceri” arasında anlamlı bir ilişki olmadığı bulunmuştur.

Akseki (2017) tarafından okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60 ay ve üzeri 80 çocuk yürütülen çalışmada çocukların “bağlanma stilleri, ahlaki ve sosyal kural algısı ve sosyal davranış ilişkisi” incelenmiştir. Araştırma sonucunda ebeveyni birlikte olan çocukların ebeveyni boşanmış olanlardan; babası lise ya da ön lisans mezunu olanların ise öğrenim düzeyi daha yüksek olanlardan güvenli bağlandıkları saptanmıştır. Ayrıca “fiziksel saldırganlık ile bağlanma arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki” olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

1.6.3. Bakış Açısı Alma Becerisi ile ilgili Araştırmalar

“Bakış açısı alma becerileri” ile ilgili yurtiçinde yapılan çalışmalar incelendiğinde ise özsaygı, sosyal davranışlar, matematik becerileri, benlik algısı, “problem çözme becerileri” ve “sosyal yeterlilik” konularıyla birlikte ele alındığı görülmektedir (Bal ve Temel, 2014; Baran ve Erdoğan, 2007; Erdoğan, 2009;

Gültekin, 2006; Ogelman ve ark., 2013; Ogelman ve ark., 2016). Konuyla ilgili yurtdışında yürütülen çalışmaların ise, genellikle zihinsel gelişim, görsel ve bilişsel “bakış açısı alma becerileri”, dil gelişimi, sosyal-duygusal gelişim, ebeveyn tutumu ve empati ile ilgili olduğu görülmüştür (Bensalah ve ark., 2016; Frick ve ark., 2014; Harwood ve Farrar, 2006; Hinnant ve O’Brian, 2007; Hofer, 2006; Liao, Li ve Su, 2014; Newcombe ve Huttenlocher, 1992; Szarkowick, 1997; Tarshis ve Shore, 1991; Taumoepeau ve Ruffman, 2006; Wallace ve ark., 2001).

Moll ve Meltzoff (2011) tarafından yapılan araştırmada çocukların “görsel bakış açısı alma becerileri” incelenmiştir. Çalışmada, 4-5 yaş dönemindeki çocukların başkalarına ait görsel-algısal bakış açısını anlayabileceklerine ilişkin düşüncenin 36 ay dönem çocuklarına uygulanabilirliği incelenmiştir. Yirmi dört çocuk ile yürütülen araştırmada çocuklara iki farklı deney yapılmıştır. Deneylerde çocukların beyaz objeler ve farklı renk filtreleriyle nesneleri başkalarının bakış açısından farklı renklerde göründüğünü anlayıp anlamadıkları test edilmiştir. Araştırma sonucunda 36 aylık çocukların da başkalarının görsel bakış açılarını anlayabildikleri belirlenmiştir.

Bal ve Temel (2014) tarafından yürütülen çalışmada 4-6 yaş çocuklarının “problem çözme” ve “bakış açısı alma becerileri” incelenmiştir. 180 çocuğun dahil edildiği araştırma sonucunda “çocukların bakış açısı alma becerileri ile kişiler arası problem çözme becerisi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki” olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yıldız ve Karaman (2017), 60-66 ay dönemindeki çocukların “yaratıcılıkları ve bakış açısı alma becerileri”ni inceledikleri çalışmada çocuklarının “yaratıcılıkları ile bakış açısı alma becerileri arasında anlamlı bir ilişki” olduğunu belirlemişlerdir. Ayrıca, “bakış açısı alma” ve “yaratıcı düşünme” becerilerinin sosyo-ekonomik düzey, ebeveynin öğrenim düzeyi ve okul öncesi eğitim alma sürelerine göre anlamlı farklılık gösterdiğini ortaya koymuşlardır.

Hahn ve Garrett (2017) tarafından yapılan araştırmada ise “okul öncesi dönem çocuklarının çevresel zarar ile ilgili ahlaki yargıları” üzerinde “bakış açısı alma becerileri”nin etkisi incelenmiştir. Buna göre çevre eğitiminin çocukların ahlaki yargılarını etkilediği ve çevresel zarar nedeniyle mağdur edilen bir kitap karakterinin bakış açısını edinebilen çocukların ahlaki yargı puanlarının daha yüksek olduğunu belirlemişlerdir.

Halavurt (2019) tarafından yapılan çalışmada ise “4-5 yaş grubu çocukların bakış açısı alma düzeyleri ile anne tutumunu arasındaki ilişkinin incelenmesi” amaçlanmıştır. Araştırmada çocukların “bakış açısı alma becerileri”nin değerlendirilmesi için Aslan ve Köksal Akyol (2016) tarafından geliştirilen “Çocuklar İçin Bakış Açısı Alma Testi”, ebeveyn tutumlarını değerlendirmek için ise Kapçı ve Demirci (2009) tarafından Türkçe’ye uyarlaması yapılan “Anne Babalık Stilleri ve Boyutları Ölçeği” kullanılmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde anlamlı olmamakla birlikte 5 yaşındaki çocukların bakış açısı alma alt boyut puanlarının 4 yaşındaki çocuklara göre daha yüksek olduğu, erkek çocuklarda “algısal ve bilişsel bakış açısı alma puanı”nın; kız çocuklarda ise “duygusal bakış açısı alma puanı”nın daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Aynı zamanda çocukların “bakış açısı alma düzeyleri ile anne tutumları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı” ancak “demokratik tutuma sahip olan ailelerin çocuklarının bilişsel ve duygusal bakış açısı alma düzeylerinin daha yüksek olduğu” belirlenmiştir.

1.6.4. Bağlanma ve Bakış Açısı Alma Becerisi ile ilgili Araştırmalar

İlgili çalışmalar değerlendirildiğinde bağlanma biçimlerinin genellikle ileri yaş gruplarıyla çalışıldığı saptanmış, bakış açısı alma becerileriyle ilgili ise yurtdışında yeterli çalışmaya rastlanılmamıştır. Bununla birlikte yurtdışında yetişkin bağlanma biçimleri ve empati becerilerinin incelendiği araştırmalar bulunmaktadır.

Britton ve Fuendeling (2010), 178 yetişkin birey ile yürüttükleri çalışmada çocukluk döneminde edinilen bağlanma biçimlerinin, empatinin bilişsel ve duygusal

bileşenleri ile ilgisini incelemişlerdir. Veriler katılımcılara dağıtılan soru formu aracılığıyla toplanmıştır. Bulgulara göre bağlanma ve empati arasındaki ilişkinin bilişselden çok duygusal bileşenler ile ilişkili olduğu ve yetişkinlerin romantik bağlanma biçimlerinin ebeveyn bağlanma biçimlerinden çok empati ile ilişkili olduğu sonucuna varmışlardır.

Bağlanma biçimleri ve bakış açısı alma becerisinin bir arada ele alındığı, 60-72 ay aralığında parçalanmış ailede yaşayan çocuklar ile yürütülen bir çalışmaya ise rastlanmamıştır. Ancak farklı değişkenler ile bağlanma biçimleri ve empati ile empatinin farklı bileşenleri arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmalar mevcuttur.

Kestenbaum ve arkadaşları (1989) tarafından yürütülen çalışmada okul öncesi dönem çocuklarında empati incelenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu yirmi hafta boyunca Minnesota Üniversitesi'nde kurulan bir anaokuluna devam eden ortalama 48 ay dönemindeki yirmi dört çocuk oluşturmuştur. Boylamsal olarak tasarlanan çalışmada veriler, çocukların doğumundan itibaren yaşlarına uygun periyodik değerlendirmelerle toplanmıştır. Araştırma sonucuna göre güvenli bağlanmaya sahip çocukların yaşlıtlarına karşı daha empatik oldukları ve daha fazla prososyal davranış gösterdikleri belirlenmiştir.

Laible ve Thompson (1998), 2,5 ve 6 yaş arasındaki çocukların bağlanma biçimleri ile duygusal anlayışlarını incelemişlerdir. Verilerin toplanmasında anneler için Bağlanma Q-set (AQS) uygulanmıştır. Çocuklara ilişkin veriler ise bakış açısı alma becerisi değerlendirmesi için etkinlikler, görüşme ve gözlem yoluyla toplanmıştır. Çalışmada çocukların güvenli bağlanma düzeylerinin üzüntü gibi negatif duyguları anlama becerileri ile ilişkili olduğu belirlenmiştir.

Farrant ve arkadaşları (2012), çocukların maternal empati, “bakış açısı alma becerisi, bilişsel empati ve prososyal davranışlar arasındaki ilişkiyi” incelemişlerdir. Her bir değişken farklı ölçme araçlarıyla değerlendirilmiş ve ilişkileri incelenmiştir. 47-76 aylık 72 çocuklar yürütülen çalışmada, çocuklarını başkalarının bakış açısını

almaya teŖvik eden anne tutumunun diğerk değişkenleri olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir.

Planlanan bu çalışmanın parçalanmış ailede yaşayan çocukların bağlanma biçimleri ve bakış açısı alma becerilerinin tespit edilmesine yardımcı olacağı ve konu ile ilgili bundan sonra yapılacak çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada parçalanmış ve tam ailelerde yaşayan, 60-72 ay aralığındaki çocukların “bağlanma biçimleri” ile “bakış açısı alma becerileri”nin incelenmesi, etkili olabilecek etmenlerin ortaya konması ve “bağlanma biçimleri ile bakış açısı alma becerileri arasında anlamlı bir ilişki” olup olmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır.

2. GEREÇ VE YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Deseni

Araştırma, parçalanmış ve tam ailelerde yaşayan 60-72 aylık çocukların “bağlanma biçimleri” ve “bakış açısı alma becerileri”nin değerlendirilmesi, etkili olabilecek etmenlerin ortaya konması, “bağlanma biçimleri ve bakış açısı alma becerileri arasındaki ilişki”nin incelenmesi amacıyla nicel desende betimsel bir araştırma olarak planlanmıştır.

Betimsel araştırmalar, bir olay ya da olgunun özelliklerini ortaya çıkarmak, belirli bir grubun dağılımı, istatistiksel özellikleri ve frekanslarını belirlemek amacıyla yapılmaktadır (Büyüköztürk ve ark., 2017).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmaya,

- Çankırı il merkezinde Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı anaokulları ve anasınıflarına devam eden,
- Değerlendirme tarihinde 60-72 ay arasında olan,
- Gelişimsel güçlüklerle ilgili herhangi bir tanı almamış, herhangi bir engeli olmayan çocuklar dâhil edilmiştir.

Çankırı il merkezinde altı anaokulu, bünyesinde anasınıfı olan on üç ilkokul, dört ortaokul, ayrıca kız meslek lisesi bünyesinde bir uygulama anaokulu bulunmaktadır. Araştırmanın evrenini Çankırı il merkezindeki yirmi dört okul öncesi eğitim kurumuna devam eden, 60-72 ay aralığındaki tüm çocuklar oluşturmaktadır.

Çalışma kapsamında, il Milli Eğitim Müdürlüğünden gerekli izinler alındıktan sonra her bir kurumla görüşülerek, parçalanmış aileye sahip, gerekli sınırlılıklara uyan çocuklar belirlenmiştir. Anaokulu ve anasınıflarındaki her sınıftan parçalanmış aileye sahip çocuk sayısı kadar, tam aileye sahip çocuklar da belirlenmiştir. Öğretmenler aracılığıyla ailelerle iletişime geçilmiştir. Bu doğrultuda parçalanmış aileye sahip 38 çocuk olduğu belirlenmiştir. Çocuklardan üçünün ailesi ile iletişime geçilemediği ve ikisinin ailesi çalışmaya katılmaya gönüllü olmadığı için araştırmaya dâhil edilmemiştir. Parçalanmış aileye sahip çocuklar belirlendikten sonra tam aileye sahip çocukların ailelerinden de onam alınmış, böylece iki gruptan eşit sayıda olacak şekilde 66 çocuk araştırmanın örneklemini oluşturmuştur.

Araştırma verileri Millî Eğitim Bakanlığı 2018-2019 eğitim-öğretim yılı Bahar ve Güz döneminde toplanmıştır. Araştırma örneklemini oluşturan çocuklar ve ailelerinin demografik özelliklerine ilişkin bilgiler çizelge halinde sunulmuştur.

Çizelge 2.1. Çalışma grubundaki çocuklar ve ailelerinin sosyo-demografik özellikleri

Değişkenler	Tam Aile		Parçalanmış Aile	
	N	%	N	%
Cinsiyet				
Kız	9	27,3	18	54,5
Erkek	24	72,7	15	45,5
Yaş				
60-65 ay	7	21,2	9	27,3
66-72 ay	26	78,8	24	72,7
Kardeş Sayısı				
Tek çocuk	5	15,1	15	45,5
Bir kardeş	16	48,5	13	39,4
İki kardeş ve üzeri	12	36,4	5	15,1
Gebelik				
Planlı	24	72,7	17	51,5
Plansız	5	15,2	7	21,2
İstenmeyen	4	12,1	9	27,3
Okul Öncesi Eğitim Kurumuna Devam Süresi				
Bir yıldan az	16	48,5	13	39,4
1-2 yıl	10	30,3	11	33,3
İki yıldan fazla	7	21,2	9	27,3
Anne Yaşı				
30 yaş altı	8	24,2	17	51,5
31-40 yaş	25	75,8	16	48,5

Çizelge 2.1. Devam. Çalışma grubundaki çocuklar ve ailelerinin sosyo-demografik özellikleri

Annenin Öğrenim Durumu				
İlkokul	6	18,2	4	12,1
Ortaokul	5	15,2	8	24,2
Lise	14	42,4	11	33,3
Lisans ve üzeri	8	24,2	10	30,3
Baba Yaşı				
40 yaş ve altı	26	78,8	29	87,9
41 yaş ve üzeri	7	21,2	4	12,1
Babanın Öğrenim Durumu				
İlkokul	4	12,1	6	18,2
Ortaokul	7	21,2	8	24,2
Lise	12	36,4	12	36,4
Lisans ve üzeri	10	30,3	7	21,2

Çizelge 2.2. Çalışma grubundaki parçalanmış ailede yaşayan çocuklar ve ailelerinin sosyo-demografik özellikleri

Ailenin Parçalanma Nedeni		
Ölüm	2	6,1
Boşanma	23	69,7
Ayrı yaşama	8	24,2
Çocuğun Aile Yaşamı		
Yalnızca anneye yaşıyor	10	30,3
Yakın akraba ile yaşıyor	20	60,6
Öz ve üvey ebeveynleriyle yaşıyor	3	9,1
Parçalanma Gerçekleştğinde Çocuğun Yaşı		
0-24 ay	13	39,4
25-48 ay	9	27,3
49-60 ay ve üzeri	11	33,3
Çocuğun Ayrı Olduğu Ebeveyniyle Görüşme Sıklığı		
Ayda birden daha sık	7	22,6
Ayda bir kere	6	19,4
İki-üç ayda bir kere	18	58,1
Ebeveynlerin Parçalanma Sonrası Medeni Durumu		
İkisi de bekar	15	48,4
İkisi de evli	2	6,5
Anne evli	1	3,2
Baba evli	5	16,1
Evlilik devam ediyor	8	25,8

Çalışma grubundaki çocuklar ve ailelerinin sosyo-demografik özellikleri incelendiğinde otuz üç tam aileye ve otuz üç parçalanmış aileye sahip olmak üzere altmış altı çocuğun araştırmaya dahil edildiği görülmektedir. Bu çocuklardan tam ailede yaşayan çocukların %72,7'sinin erkek olduğu, parçalanmış ailede yaşayan çocukların ise %54,5'inin kız, %45,5'inin ise erkek olduğu görülmektedir. Çocukların yaş dağılımı incelendiğinde ise çalışma grubundaki çocuklardan 16'sının 60-65 ay aralığında olduğu, 50'sinin ise 66-72 ay aralığındaki çocuklardan oluştuğu

görülmektedir. 66-72 ay aralığındaki çocukların, tam ailede yaşayan çocukların %78,8'ini, parçalanmış aileye sahip çocukların ise %72,7'sini oluşturduğu görülmektedir. Çocukların kardeş sayılarına ilişkin veriler ise 20'sinin tek çocuk olduğunu, 29'unun bir kardeşi, 17'sinin ise iki ve daha fazla kardeşinin olduğunu göstermektedir. Tam ailede yaşayan çocukların %48,5'inin bir kardeşi varken, parçalanmış ailede yaşayan çocukların ise %45,5'i tek çocuktur.

Annelerin gebelik türlerine ilişkin verilere göre, çalışma grubunu oluşturan çocukların %62,1'inin, tam ailede yaşayan çocukların %72,7'sinin, parçalanmış ailede yaşayan çocukların ise %51,5'inin planlı gebelik sonucu dünyaya geldiği; plansız gebelik sonucu dünyaya gelen çocukların 7'sinin (%58,3), istenmeyen gebelik sonucu dünyaya gelen çocukların ise 9'unun (%69,2) parçalanmış ailede yaşadığı görülmektedir.

Çocukların okula devam sürelerine göre tamamının %43,9'unun, parçalanmış ailede yaşayanların %39,4'ünün, tam ailede yaşayanların ise %48,5'inin bir yıldan az süredir okula devam ettiği görülmektedir.

Çocukların annelerinin yaşlarına ve öğrenim durumlarına ilişkin verilere göre tam aileye sahip katılımcıların %75,8'inin 31 yaş ve üzerinde olduğu, parçalanmış aileye sahip katılımcıların ise %51,5'inin 30 yaş altında olduğu belirlenmiştir. Annelerin 25'inin (%37,9) öğrenimi lise düzeyinde iken, bu oran tam ailede yaşayan annelerin %42,4'ünü, parçalanmış ailede yaşayan annelerin ise %33,3'ünü oluşturmaktadır. Babaların yaş ve öğrenim düzeylerine ilişkin veriler ise, tam aileye sahip babaların %78,8'inin, parçalanmış ailedeki babaların %87,9'unun 40 yaş ve altında olduğunu; her iki aile yapısında da babaların %36,4'ünün öğreniminin lise düzeyinde olduğunu göstermektedir.

Parçalanmış ailelere ilişkin değerler incelendiğinde ailelerdeki parçalanmanın %69,7'sinin boşanma, %24,2'sinin ayrı yaşama, %6,1'inin ise ölüm nedeniyle gerçekleştiği görülmektedir. Parçalanma gerçekleşikten sonra çocuğun aile yaşamına ilişkin veriler çocukların %60,6'sının yakın akrabası ile yaşadığını

göstermektedir. Ailede parçalanma gerçekleştiğinde ise çocukların yaşlarının %39,4'ünün 0-24 ay aralığında, %33,3'ünün ise 49-60 ay aralığında olduğu görülmektedir. Çocukların ayrı oldukları ebeveynleri ile görüşme sıklıklarına ilişkin veriler %58,1'inin ebeveynini iki-üç ayda bir görebildiğini göstermektedir.

Ebeveynlerin parçalanma gerçekleştikten sonraki durumlarına ilişkin verilere göre %48,4'ünde iki ebeveynin de bekar, %16,1'inde ise yalnızca babanın evli ya da bir beraberliğinin olduğu görülmektedir. Ebeveynlerin %25,8'inde ise evliliğin devam ettiği ancak çeşitli nedenlerle ayrı yaşadıkları belirtilmiştir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada kullanılan veri toplama araçları; “Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikâyeleri Ölçeği (TOBAH)”, “Çocuklar için Bakış Açısı Alma Testi (ÇBT)” ve araştırmacı tarafından oluşturulan “Bilgi Formu”dur.

2.3.1. Bilgi Formu

Bilgi Formu, çocuklar ve aileleriyle ilgili demografik bilgileri elde edebilmek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Bilgi Formu, çocukların cinsiyeti, doğum tarihi, kardeş sayısı, gebeliğinin planlı, plansız ya da istenmeyen olma durumu, okul öncesi eğitim kurumuna devam süresi, annenin yaşı ve öğrenim durumu, babanın yaşı ve öğrenim durumu ile ailenin durumunu öğrenmeye yönelik sorular içermektedir.

Ayrıca parçalanmış ailelerde parçalanma nedeni, çocuğun kiminle yaşadığı, parçalanma gerçekleştiğinde çocuğun yaşı, çocuğun ayrı olduğu ebeveyniyle görüşme sıklığı ve ebeveynlerin parçalanma sonrası durumunu belirlemeye yönelik soruları içermektedir.

2.3.2. Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikâyeleri Ölçeği

“Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikayeleri Ölçeği (TOBAH)”, Cassidy (1988) tarafından çocukların bağlanma biçimlerini değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. Bretherton’ın (1985) üç yaş dönemi çocuklar için geliştirdiği ölçek Cassidy (1988) tarafından yeniden düzenlenmiş ve altı yaş dönemindeki çocuklara uygulanmıştır. Cassidy (1988) tarafından ölçeğin alfa güvenirlik katsayısı .78, test tekrar test katsayısı ise .63 bulunmuştur. Ölçek Seven ve Güngör Aytar (2010) tarafından Türkçe’ye uyarlanmış ve geçerlik güvenirlik çalışması yapılmıştır. 60 çocukla yürütülen ölçeğin güvenirliği için iç tutarlılığa bakılmıştır. Yapılan analizler sonucunda Cronbach alfa kat sayısı .83 ve Spearman Brown iki yarı test korelasyonu ise .83 olarak belirlenmiştir.

Ölçeğin uygulanmasında oyuncak bebek ailesi ve bebeklerin yaşadıkları oyuncak ev kullanılmaktadır. Oyuncak ev ve bebekler anlatılacak hikayelerin akışına göre düzenlenmektedir. Çocuğun hikayelere ve oyuncak aileye uyum sağlaması adına önce serbest oyun oynamasına izin verilir. Ölçek uygulanmaya başlamadan çocuktan, kendisiyle özdeşleştirdiği düşünülen bir çocuk oyuncak bebek seçmesi istenir. Daha sonra uygulayıcı tarafından belirli hikayeler anlatılacağı ve çocuğa bu hikâyeleri kendi isteğine göre tamamlayabileceği söylenir. Hikayelerde belli olayları içeren problem durumları anlatılmaktadır. Yaşanan problem durumu oyuncak bebeklerle canlandırılır ve çocuğun problemle ilgili duygu, düşünce ve çözüm yolunu oyuncak karaktere yansıtarak hikâyeyi tamamlaması beklenir. Ölçek çocukla birebir olarak uygulanmakta ve uygulama ortalama 20 dk sürmektedir. Tamamlanan hikayeler, çocuğun ifadelerine göre beş dereceli bir ölçekle puanlanmaktadır. Yüksek puan güvenli bağlanmayı ifade ederken, puan düştükçe güven ilişkisinin azaldığı ifade edilir. Ayrıca, her hikâye bağlanma biçimine göre üç stil altında sınıflandırılabilmektedir (Seven, 2014).

Güvenli/açık olarak gruplandırılan hikâyelerdeki karakter oyuncak bebeğin, annesiyle ilişkisi önemlidir. Hikâyenin karakteri olan çocuk, problem durumlarında annesiyle görüşmeye açıktır. Dışardan hissedilen bir stres durumunda, güvende

olmak için annesine gitmeyi tercih eder (Seven, 2014). Hikayelerde oluşturulan problem durumlarında çocuğun annesine gittiği ve çözüme açık olduğu, annesiyle etkileşimi sonucunda güvenli hissettiği ifadeler bu grupta sınıflanır.

Kaçınma grubuna sınıflanan hikâyelerde, oyuncak çocuk ayrılmış ve/veya itilmiştir ve ilişki reddedilmektedir. Çocuk ailesinin yardımına ihtiyacı olduğunu kabul etmez ve ilişkiden bahsetmez. Problem durumu sonuçta bir çözüme ulaştırılıyorsa bu tamamen kendisine aittir. Çocuk bu gruba ilişkin cevaplarından genellikle ortalama puanı ifade eden 3 puan alır. *Düşmanca/olumsuz (tuhaf/negatif)* olarak gruplandırılan hikâyelerde ise oyuncak bebeğin düşmanlık ya da tuhafılık içeren ifadeleri vardır. Bu gruba ilişkin cevaplar ise en düşük (1,2) puanlar ile puanlanır. Ölçek, “6-30 puan arasında puanlanır, 30 puan en yüksek güvenliği, 6 puan da en düşük bağlanma güvenliğini” ifade etmektedir (Seven ve Güngör Aytar, 2010).

Ölçme aracının değerlendirilmesi sonucunda çocuklar aldıkları puana göre bir bağlanma biçimine sahip olarak değerlendirilebilmekte aynı zamanda tek bir puan elde edilmektedir. Toplam puanın yüksek ya da düşük olması bağlanmanın güvenliğini ifade etmektedir. Bunun yanı sıra puanlama anahtarında bağlanma biçimlerine ait gruplarda her hikâye için belirtilen ifadelere göre çocuğun yanıtları ve hikayeleri tamamlarken kullandığı ifadeler değerlendirilir. Ölçek uygulaması sona erdiğinde altı hikâyenin her biri için uygun olan bağlanma biçimlerinden en çok seçilen biçim çocuğun bağlanma biçimi olarak kabul edilir.

2.3.3. Çocuklar için Bakış Açısı Alma Testi

“Çocuklar için Bakış Açısı Alma Testi”, çocukların bakış açısı alma becerilerini değerlendirmek amacıyla Aslan ve Köksal Akyol (2016) tarafından geliştirilmiştir. Ölçme aracının geçerlik ve güvenirlik çalışması 3-5 yaş aralığında, normal gelişim gösteren 236 çocuk ile yapılmıştır. Yapılan geçerlik ve güvenirlik çalışmasında iç tutarlılık güvenirliği için KR-20 katsayısı hesaplanmış ve .71 olarak

bulunmuştur. Ölçme aracının üç alt boyutu vardır. Bunlar: “Algısal Bakış Açısı Alma”, “Bilişsel Bakış Açısı Alma” ve “Duygusal Bakış Açısı Alma” alt boyutlarıdır. “Algısal Bakış Açısı Alma” ve “Bilişsel Bakış Açısı Alma” boyutları dört madde, “Duygusal Bakış Açısı Alma” boyutu ise “mutlu olma, üzülme, kızma ve korkma” duyguları ile ilgili dörder madde olacak şekilde toplam 16 maddeden oluşmaktadır. Ölçme aracında toplam 24 madde vardır. Maddelere ait sorulara ilişkin doğru ifadeler ‘1’ puanla, yanlış ifadeler ise ‘0’ puanla puanlanmaktadır. Testten en yüksek 24 puan, en az 0 puan alınabilmektedir (Aslan ve Köksal Akyol, 2016). Yüksek puan, yüksek “bakış açısı alma becerisi”ni ifade etmekte her boyut için farklı bir puan elde edilmektedir.

Ölçme aracının uygulanması sırasında boyutlara ait kağıtlara basılan resimler tek tek gösterilerek çocuktan sorulara cevap vermesi beklenmektedir. Ölçme aracı çocuğa birebir uygulanmakta ve ortalama 15 dk sürmektedir.

Algısal Bakış Açısı Alma boyutunda resimlerdeki objeler ve çocuklar tasvir edilen mekânda farklı yerlere konumlandırılmışlardır. Çocuktan resimdeki ana karakterin “bakış açısı”ndan görebildiklerini tahmin etmesi beklenir. Resimdeki çocuğun bulunduğu konumdan bakış açısını ve görsel algısını anlaması gerekmektedir.

Bilişsel Bakış Açısı Alma boyutunda çocuğa hikâyeleştirilerek çizilmiş çeşitli olayları anlatan resimler gösterilir. Çocuğa resimlerde geçen olay anlatıldıktan sonra hikâyenin can alıcı noktası olan, olayın nedenini ya da sonucunu içeren resim çıkarılır. Çocuğa, “Şimdi sınıfından bir arkadaşını buraya çağırırsak, resimlere bakarak burada ne olduğunu (neden böyle olduğu ya da sonunda ne olduğunu) sorsak, ne der?” diye sorulur. Çocuktan hikâyeyi bilmeyen arkadaşının tahminine dair fikir yürütmesi beklenmektedir.

Duygusal Bakış Açısı Alma boyutunda çeşitli duygu durumlarına ilişkin olayları betimleyen resimlere yer verilmiştir. Resimlerde ana karakterin yüzü çizilmemiş ve çocuğun yüz ifadesinden duygusunun tahmin edilmesi engellenmeye

alışılmıştır. Yöneltilen sorularla çocuktan ana karakterin başına gelen olay neticesinde hissettiği duyguyu doğru olarak ifade etmesi beklenmektedir.

lme aracının uygulanması sonucunda her bir ocuk için “algısal, bilişsel ve duygusal bakış açısı alma boyutları”na ilişkin birer puan elde edilmektedir.

2.4.Verı Toplama Srecı

Araştırma ankırı il merkezindeki tüm anaokulları ile ilkokulların bünyesinde bulunan anasınıflarını kapsamaktadır. Bu doğrultuda araştırmaya katılmaya gönüllü olan ve ailelerinden onay alınan tüm çocuklar araştırma kapsamına dâhil edilmişlerdir. Çocuklar ve aileleri hakkındaki demografik bilgileri elde etmeyi amaçlayan Bilgi Formundaki sorular ebeveynlerden biriyle yüz yüze görüşülerek toplanmıştır. Ebeveyn ile gerçekleştirilen görüşmeler okul ortamında yaklaşık 10 dk sürmüştür. Ebeveynlerin bu şekilde onamları alındıktan sonra, çocuklara lme araçları uygulanmıştır. lceklerin her bir çocuğa uygulanması ise ortalama 35 dk kadar sürmüştür.

“Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikâyeleri lceği” ve “ocuklar İçin Bakış Açısı Alma Testi” ocuklara bireysel olarak uygulanmıştır. Çocuklara ilk olarak “Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikâyeleri lceği”, ardından “ocuklar İçin Bakış Açısı Alma Testi” uygulanmıştır. lme araçlarının uygulanması sırasında çocuklar ve araştırmacı, değerlendirmenin güvenirliğini sağlamak ve daha sonra değerlendirilmek amacıyla video kamera ile kayıt altına alınmıştır. Kaydedilen görüntüler hiçbir şekilde oğaltılmamıştır ve hiçbir ortamda yayınlanmamıştır. Elde edilen kamera kayıtları yalnızca araştırmacı tarafından tek kopya halinde tutulacak şekilde, puanlama yapmak üzere tekrar izlenmiş ve değerlendirme sonrasında kalıcı bir şekilde silinmiştir. lme araçlarının değerlendirilmesi sonucunda her ocuk için dört puan elde edilmiştir.

2.5. Verilerin Analizi

Bu araştırmada katılımcılardan elde edilen veriler SPSS paket programı ile analiz edilmiştir. Veri analiz yöntemine karar vermek için, parçalanmış ve tam aileye sahip çocukların verilerinin normal dağılım gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla çarpıklık ve basıklık katsayı değerlerine bakılmıştır.

Araştırma kapsamında çalışma grubuna uygulanan “Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikayeleri Ölçeği” ve “Çocuklar için Bakış Açısı Alma Testi”ne ilişkin çarpıklık ve basıklık katsayı değerlerine Çizelge 2.3’de yer verilmiştir.

Çizelge 2.3. Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikayeleri Ölçeği ve Çocuklar için Bakış Açısı Alma Testi puanlarına ilişkin çarpıklık ve basıklık değerleri

	N	$\bar{x}$	SS	Min.	Max.	Çarp.	Bas.
Bağlanma	66	18,27	3,873	10	27	,221	-,523
Bakış Açısı Alma Becerisi							
Algısal Bakış Açısı Alma	66	3,4697	,91517	1,00	4,00	-1,584	1,320
Bilişsel Bakış Açısı Alma	66	2,0909	1,59545	,00	4,00	-,012	-1,605
Duygusal Bakış Açısı Alma	66	9,1515	2,21354	3,00	13,00	-,241	-,408

Çizelge 2.1 incelendiğinde bağlanma puanlarının ($\bar{x}=18,27$) çarpıklık ve basıklık değerlerinin -2 ve +2 arasında olduğu ve puanların normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Aynı şekilde algısal ($\bar{x}=3,4697$), bilişsel ($\bar{x}=2,0909$) ve duygusal bakış açısı alma ($\bar{x}=9,1515$) becerilerine ait puanların da basıklık ve çarpıklık katsayı değerlerinin -2 ve +2 arasında olup normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Çarpıklık ve basıklık katsayı değerlerinin -2 ve +2 arasında yer alması durumunda puanların normal dağılım gösterdiği kabul edilmektedir (George ve Mallery, 2010). Yapılan değerlendirmeler sonucunda örneklem grubu normal dağılım gösterdiği için parametrik testler kullanılmıştır. Ancak örneklem grubunda

oluşturulan yeni gruplarda yer alan kişi sayısı 30'un altına düştüğünde non-parametrik testler kullanılmıştır.

Normallik testi sonucunda elde edilen sonuçlar doğrultusunda sosyo-demografik verilerin değerlendirilmesinde betimsel analiz yöntemleri kullanılmıştır. Çocukların bağlanma biçiminin aile durumlarına göre farklılık gösterip göstermediğini değerlendirmek için T-Testi, cinsiyetlerine, yaşlarına, annenin ve babanın yaşına göre farklılık gösterip göstermediğini değerlendirmek için Mann Whitney U testi, kardeş sayısı, gebelik türü, okul öncesi eğitim kurumuna devam süresi, anne ve babanın öğrenim düzeyi, ailenin parçalanma nedeni, çocuğun parçalanmadan sonra birlikte yaşadığı kişi, parçalanma gerçekleştiğinde çocuğun yaşı, çocuğun ayrı olduğu ebeveyni ile görüşme sıklığı ve parçalanma sonrası ebeveynlerin medeni durumuna göre farklılık gösterip göstermediğini değerlendirmek için ise Kruskal Wallis testi kullanılmıştır.

Aynı şekilde çocukların algısal, bilişsel ve duygusal bakış açısı alma becerilerinin aile durumlarına göre farklılık gösterip göstermediğini değerlendirmek için T-Testi, cinsiyetlerine, yaşlarına, annenin ve babanın yaşına göre farklılık gösterip göstermediğini değerlendirmek için Mann Whitney U testi, kardeş sayısı, gebelik türü, okul öncesi eğitim kurumuna devam süresi, anne ve babanın öğrenim düzeyi, ailenin parçalanma nedeni, çocuğun parçalanmadan sonra birlikte yaşadığı kişi, parçalanma gerçekleştiğinde çocuğun yaşı, çocuğun ayrı olduğu ebeveyni ile görüşme sıklığı ve parçalanma sonrası ebeveynlerin medeni durumuna göre farklılık gösterip göstermediğini değerlendirmek için Kruskal Wallis testi kullanılmıştır.

Çocukların bağlanma biçimleri ve bakış açısı alma becerisi arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını değerlendirmek için ise Pearson Korelasyon Katsayısı Önemlilik Testi kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde, 33 tam ve 33 parçalanmış aileye sahip, toplam 66 çocuğa uygulanan “Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikayeleri Ölçeği” ve “Çocuklar için Bakış Açısı Alma Testi” ile ilgili ölçümlere ait bulgulara yer verilmiştir.

Çizelge 3.1. Çocukların aile durumuna göre bağlanma ve bakış açısı alma becerilerine ilişkin T Testi sonuçları

	Değişken	Grup	N	$\bar{x}$	s	sd	t	p
Bakış Açısı Alma Becerisi	Bağlanma	Tam Aile	33	19,73	3,28	64	3,271**	,002
		Parçalanmış Aile	33	16,82	3,92			
	Algısal Bakış Açısı Alma	Tam Aile	33	3,61	0,75	64	1,215	,229
		Parçalanmış Aile	33	3,33	1,05			
	Bilişsel Bakış Açısı Alma	Tam Aile	33	2,55	1,42	64	2,398*	,019
		Parçalanmış Aile	33	1,64	1,65			
	Duygusal Bakış Açısı Alma	Tam Aile	33	9,7	1,86	64	2,051*	,044
		Parçalanmış Aile	33	8,61	2,42			

* $p < ,05$, ** $p < ,01$

Çizelge 3.1’de parçalanmış ve tam aileye sahip çocukların bağlanma biçimleri ve bakış açısı alma becerileri açısından karşılaştırılmasına ilişkin sonuçlara yer verilmektedir. Çalışma grubuna dahil edilen çocuklar aile durumu açısından “Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikayeleri Ölçeği” toplam puanı ve “Çocuklar için Bakış Açısı Alma Testi” alt boyut puanları açısından karşılaştırılmıştır. Çizelge incelendiğinde gruplar arasında, bağlanma puanı ($t=3.271$, $p<.01$), bilişsel bakış açısı alma, ($t=2.398$, $p<.05$) ve duygusal bakış açısı alma ($t=2.051$, $p<.05$) puanları açısından anlamlı bir farklılık olduğu, ancak algısal bakış açısı alma puanları açısından anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Buna göre, tam ailede yaşayan çocukların ($\bar{x}=19.73$), parçalanmış aileye sahip çocuklara göre ($\bar{x}=16.82$) anlamlı olarak daha fazla bağlanma puanı aldıkları belirlenmiştir.

Aynı şekilde, tam ailede yaşayan çocukların parçalanmış aileye sahip çocuklara göre anlamlı olarak daha fazla bilişsel ($\bar{x}=2.55$) ve duygusal bakış açısı alma puanına ($\bar{x}=9.7$) sahip oldukları görülmektedir.

Çizelge 3.2. Çocukların cinsiyetine göre bağlanma ve bakış açısı alma becerilerine ilişkin Mann Whitney U Testi sonuçları

	Değişken	Grup	N	$\bar{x}$	Ortalama Toplamı	U	p
Bakış Açısı Alma Becerisi	Bağlanma	Kız	27	34,80	939,5	491,5	,647
		Erkek	39	32,60	1271,5		
	Algısal Bakış Açısı Alma	Kız	27	35,28	952,5	478,5	,440
		Erkek	39	32,27	1258,5		
	Bilişsel Bakış Açısı Alma	Kız	27	31,09	839,5	461,5	,383
		Erkek	39	35,17	1371,5		
	Duygusal Bakış Açısı Alma	Kız	27	29,13	786,5	408,5	,120
		Erkek	39	36,53	1424,5		

Çizelge 3.2’de çocukların bağlanma puanları cinsiyet değişkeni açısından karşılaştırıldığında kızların puanlarının ($\bar{x}=34,80$) erkeklere göre ($\bar{x} =32,60$) daha yüksek olduğu dikkati çekmektedir. Bununla birlikte yapılan Mann Whitney U Testi sonucunda cinsiyetin çocukların bağlanma puanları açısından anlamlı bir farklılık yaratmadığı saptanmıştır ($U=491,5$, $p>,05$).

Bakış açısı alma puanları incelendiğinde kızların algısal bakış açısı alma ($\bar{x}=35,28$), erkeklerin ise bilişsel ($\bar{x}=35,17$) ve duygusal ($\bar{x}=36,53$) bakış açısı alma becerisi puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak yapılan Mann Whitney U Testi sonucunda cinsiyetler arasında gözlenen bu farklılığın anlamlı düzeyde olmadığı tespit edilmiştir ($p>,05$).

Çizelge 3.3. Çocukların yaşlarına göre bağlanma ve bakış açısı alma becerilerine ilişkin Mann Whitney U Testi sonuçları

Değişken	Grup	N	$\bar{x}$	Ortalama Toplamı	U	p
Bakış Açısı Alma Becerisi	Bağlanma	60-65 ay	16	29,75	476	,367
		66-72 ay	50	34,70		
	Algısal Bakış Açısı Alma	60-65 ay	16	32,56	521	,782
		66-72 ay	50	33,80		
	Bilişsel Bakış Açısı Alma	60-65 ay	16	32,81	525	,865
		66-72 ay	50	33,72		
	Duygusal Bakış Açısı Alma	60-65 ay	16	28,28	452,5	,207
		66-72 ay	50	35,17		

Çocukların bağlanma ve bakış açısı alma becerileri yaş değişkenine göre Çizelge 3.3'te incelenmiştir. Buna göre yaşları 66-72 ay aralığında olan çocukların bağlanma puanlarının ($\bar{x}$ =34,70) 60-65 ay grubundan ($\bar{x}$ =29,75) daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak yapılan Mann Whitney U Testi sonucunda yaşı çocukların bağlanma puanları açısından anlamlı bir farklılık oluşturmadığı belirlenmiştir.

Çocukların bakış açısı alma becerileri yaş değişkeni açısından incelendiğinde ise algısal ($\bar{x}$ =33,80), bilişsel ($\bar{x}$ =33,72) ve duygusal ($\bar{x}$ =35,17) bakış açısı alma becerilerinin her birinde 66-72 ay aralığındaki çocukların puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bununla beraber yapılan Mann Whitney U Testi sonucunda çocukların bakış açısı alma becerisi puanlarının yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Çizelge 3.4. Çocukların kardeş sayısına göre bağlanma ve bakış açısı alma becerilerine ilişkin Kruskal-Wallis Testi sonuçları

Değişken	Gruplar	N	Sıra Ort.	sd	χ^2	p
Bakış Açısı Alma Becerisi	Bağlanma	Tek Çocuk	20	29,25	2	1,486
		Bir Kardeş	29	34,79		
		İki Kardeş ve Üzeri	17	36,29		
	Algısal Bakış Açısı Alma	Tek Çocuk	20	34,45	2	0,649
		Bir Kardeş	29	31,79		
		İki Kardeş ve Üzeri	17	35,29		
	Bilişsel Bakış Açısı Alma	Tek Çocuk	20	37,35	2	2,274
		Bir Kardeş	29	33,98		
		İki Kardeş ve Üzeri	17	28,15		
	Duygusal Bakış Açısı Alma	Tek Çocuk	20	33,18	2	0,345
		Bir Kardeş	29	32,40		
		İki Kardeş ve Üzeri	17	35,76		

Çocukların kardeş sayısına göre bağlanma puanları incelendiğinde iki veya daha fazla kardeşi olan çocukların, tek çocuk ya da bir kardeşi olan çocuklardan daha yüksek bağlanma puanına ($\bar{x}=36,29$) sahip oldukları, ancak bu farklılığın anlamlı düzeyde olmadığı belirlenmiştir($p>,05$).

Çocukların bakış açısı alma becerileri kardeş sayılarına göre incelendiğinde algısal ($\bar{x}= 35,29$) ve duygusal ($\bar{x}= 35,76$) bakış açısı alma alt boyutunda iki ve daha fazla kardeşi olan çocukların, bilişsel bakış açısı alma alt boyutunda ise tek çocuk olan çocukların puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir ($\bar{x}=37,35$). Ancak gruplar arasında ölçek puanları açısından anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir ($p>,05$).

Çizelge 3.5. Gebelik türüne göre çocukların bağlanma ve bakış açısı alma becerilerine ilişkin Kruskal-Wallis Testi sonuçları

Değişken	Gruplar	N	Sıra Ort.	sd	χ^2	p
Bakış Açısı Alma Beceri	Bağlanma	Planlı Plansız İstenmeyen	41 12 13	34,22 38,58 26,54	2	2,633 ,268
	Algısal Bakış Açısı Alma	Planlı Plansız İstenmeyen	41 12 13	33,54 34,17 32,77	2	0,051 ,975
	Bilişsel Bakış Açısı Alma	Planlı Plansız İstenmeyen	41 12 13	35,20 42,79 19,58	2	10,571** ,005
	Duygusal Bakış Açısı Alma	Planlı Plansız İstenmeyen	41 12 13	33,35 38,17 29,65	2	1,258 ,533

** $p<,01$

Çizelge 3.5'te gebelik türüne göre çocukların bağlanma ve bakış açısı alma becerilerine ilişkin Kruskal-Wallis Testi sonuçlarına yer verilmiştir. Çocukların bağlanma puanları annelerin gebelik türüne göre incelendiğinde plansız gebelik sonucu doğan çocukların puanlarının ($\bar{x}= 38,58$) diğer gebelik türlerine göre daha yüksek olduğu ancak puanlar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Çocukların bakış açısı alma puanları gebelik türüne göre karşılaştırıldığında ise alt boyut puanlarının gruplar arasında yalnızca bilişsel bakış açısı alma ($\chi^2=10,571$, $p<,01$) puanları açısından anlamlı bir farklılık gösterdiği, diğer boyutlar açısından anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir($p>,05$). Farkın nereden kaynaklandığını

belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney U analizi sonucunda planlı gebelik grubundaki çocukların ($\bar{x}=30,77$), istenmeyen gebelik grubundakilerden ($\bar{x}=17,19$) anlamlı olarak daha fazla bilişsel bakış açısı alma puanına sahip oldukları belirlenmiştir ($U=132,5$, $p<,01$). Aynı şekilde, plansız gebelik grubundaki çocukların da ($\bar{x}=16,92$) istenmeyen gebelik grubundakilerden ($\bar{x}=9,38$) anlamlı olarak daha fazla bilişsel bakış açısı alma puanına sahip oldukları görülmektedir ($U= 31$, $p<,05$).

Çizelge 3.6. Çocukların okul öncesi eğitim kurumuna devam süresine göre bağlanma ve bakış açısı alma becerilerine ilişkin Kruskal-Wallis Testi sonuçları

	Değişken	Gruplar	N	Sıra Ort.	sd	χ^2	p
Bakış Açısı Alma Becerisi	Bağlanma	Bir yıldan az	29	32,00	2	0,782	,676
		1-2 yıl	21	32,81			
		İki yıldan fazla	16	37,13			
	Algısal Bakış Açısı Alma	Bir yıldan az	29	31,98	2	2,212	,331
		1-2 yıl	21	37,62			
		İki yıldan fazla	16	30,84			
	Bilişsel Bakış Açısı Alma	Bir yıldan az	29	31,62	2	2,811	,245
		1-2 yıl	21	30,93			
		İki yıldan fazla	16	40,28			
	Duygusal Bakış Açısı Alma	Bir yıldan az	29	32,66	2	0,302	,860
		1-2 yıl	21	35,38			
		İki yıldan fazla	16	32,56			

Çocukların okul öncesi eğitim kurumuna devam sürelerine göre bağlanma ve bakış açısı alma puanlarına ilişkin test sonuçları incelendiğinde iki yıldan fazla süredir okul öncesi kuruma devam eden çocukların bağlanma puanlarının ($\bar{x}=37,13$), daha az süre devam eden çocuklardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Aynı şekilde okul öncesi kuruma iki yıldan fazla süredir devam eden çocukların puanlarının ($\bar{x}= 40,28$) diğer gruplardan daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ancak gruplar arasında ölçek puanları açısından görülen bu farklılığın anlamlı olmadığı belirlenmiştir.

Çizelge 3.7. Anne yaşına göre çocukların bağlanma ve bakış açısı alma becerilerine ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

	Değişken	Gruplar	N	$\bar{x}$	Ortalama Toplamı	U	p
Bakış Açısı Alma Becerisi	Bağlanma	30 yaş altı	25	27,38	684,5	359,500	,042*
		31 yaş ve üzeri	41	37,23	1526,5		
	Algısal Bakış Açısı Alma	30 yaş altı	25	35,72	893,0	457,000	,366
		31 yaş ve üzeri	41	32,15	1318,0		
	Bilişsel Bakış Açısı Alma	30 yaş altı	25	32,46	811,5	486,500	,723
		31 yaş ve üzeri	41	34,13	1399,5		
	Duygusal Bakış Açısı Alma	30 yaş altı	25	31,44	786,0	461,000	,492
		31 yaş ve üzeri	41	34,76	1425,0		

* $p < ,05$

Çizelge 3.7'ye göre çocukların annelerinin yaşına göre bağlanma puanları incelendiğinde anlamlı bir farklılık olduğu, annesi 31 yaş ve üzerinde olan çocukların bağlanma puanlarının ($\bar{x}=37,23$) annesi 30 yaş altında olan çocuklardan ($\bar{x}=27,38$) daha yüksek olduğu görülmektedir. Bakış açısı alma becerisi puanları incelendiğinde ise annesinin yaşı 31 yaş ve üzerinde olan çocukların bilişsel ($\bar{x}=34,13$) ve duygusal ($\bar{x}=34,76$) bakış açısı alma puanlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte bakış açısı alma becerisi puanları anne yaşı değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Çizelge 3.8. Baba yaşına göre çocukların bağlanma ve bakış açısı alma becerilerine ilişkin Mann-Whitney U Testi sonuçları

	Ölçekler	Gruplar	N	$\bar{x}$	Ortalama Toplamı	U	p
Bakış Açısı Alma Becerisi	Bağlanma	40 yaş altı	55	33,55	1845,00	300,000	,966
		41 ve üzeri	11	33,27	366,00		
	Algısal Bakış Açısı Alma	40 yaş altı	55	34,78	1913,00	232,000	,135
		41 ve üzeri	11	27,09	298,00		
	Bilişsel Bakış Açısı Alma	40 yaş altı	55	34,26	1884,50	260,500	,457
		41 ve üzeri	11	29,68	326,50		
	Duygusal Bakış Açısı Alma	40 yaş altı	55	33,54	1844,50	300,500	,972
		41 ve üzeri	11	33,32	366,50		

Çocukların bağlanma ve bakış açısı alma becerisi puanlarının baba yaşına göre ortalamalarına bakıldığında babası 40 yaş altında olan çocukların bağlanma

($\bar{x}$ =33,55), algısal bakış açısı ($\bar{x}$ =34,78), bilişsel bakış açısı ($\bar{x}$ =34,26) ve duygusal bakış açısı ($\bar{x}$ =33,54) alma puan ortalamalarının babası 41 yaş ve üzerinde olanlardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak yapılan Mann-Whitney U Testi sonucunda puanlar arasında görülen farklılığın anlamlı olmadığı belirlenmiştir.

Çizelge 3.9. Anne öğrenim düzeyine göre çocukların bağlanma ve bakış açısı alma becerilerine ilişkin Kruskal-Wallis Testi sonuçları

Değişken	Gruplar	N	Sıra Ort.	sd	x ²	p	
Bakış Açısı Alma Becerisi	Bağlanma	İlkokul	10	34,75	3	,454	,929
		Ortaokul	13	31,65			
		Lise	25	35,08			
		Lisans ve lisansüstü	18	31,94			
	Algısal Bakış Açısı Alma	İlkokul	10	28,20	3	1,835	,607
		Ortaokul	13	34,00			
		Lise	25	35,94			
		Lisans ve lisansüstü	18	32,69			
	Bilişsel Bakış Açısı Alma	İlkokul	10	26,40	3	6,893	,075
		Ortaokul	13	25,35			
		Lise	25	35,38			
		Lisans ve lisansüstü	18	40,72			
	Duygusal Bakış Açısı Alma	İlkokul	10	34,80	3	,183	,980
		Ortaokul	13	32,38			
		Lise	25	34,28			
		Lisans ve lisansüstü	18	32,50			

Çocukların anne öğrenim düzeylerine göre bağlanma puanları incelendiğinde anne öğrenim düzeyi lise olanların puanlarının ($\bar{x}$ = 35,08) diğer gruplardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak yapılan Kruskal-Wallis Testi sonucunda çocukların bağlanma puanlarının anne öğrenim düzeyi açısından anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Aynı şekilde çocukların bakış açısı alma becerisi puanları, anne öğrenim düzeyleri açısından incelendiğinde anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir ($p>,05$).

Çizelge 3.10. Baba Öğrenim düzeyine göre çocukların bağlanma ve bakış açısı alma becerilerine ilişkin Kruskal-Wallis Testi sonuçları

Değişken	Gruplar	N	Sıra Ort.	sd	χ^2	p
Bakış Açısı Alma Becerisi	Bağlanma	İlkokul	10	25,95	3	2,945
		Ortaokul	15	30,53		
		Lise	24	35,81		
		Lisans ve lisansüstü	17	37,29		
	Algısal Bakış Açısı Alma	İlkokul	10	33,10	3	4,540
		Ortaokul	15	26,33		
		Lise	24	36,88		
		Lisans ve lisansüstü	17	35,29		
	Bilişsel Bakış Açısı Alma	İlkokul	10	27,50	3	3,286
		Ortaokul	15	30,83		
		Lise	24	33,21		
		Lisans ve lisansüstü	17	39,79		
	Duygusal Bakış Açısı Alma	İlkokul	10	28,00	3	1,294
		Ortaokul	15	33,43		
		Lise	24	36,10		
		Lisans ve lisansüstü	17	33,12		

Çocukların baba öğrenim düzeyine göre bağlanma ve bakış açısı alma alt boyut puanları incelendiğinde babası lisans veya lisansüstü mezunu olan çocukların bağlanma ($\bar{x}=37,29$) ve bilişsel bakış açısı alma puanlarının ($\bar{x}=39,79$) diğer gruplardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Algısal ($\bar{x}=36,88$) ve duygusal ($\bar{x}=36,10$) bakış açısı alma alt boyut puanları incelendiğinde ise baba öğrenim düzeyi lise olan çocukların puanlarının diğer gruplardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak yapılan Kruskal-Wallis Testi sonucunda gruplar arasında ölçek puanları açısından anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır ($p>,05$).

Çizelge 3.11. Parçalanma nedenlerine göre çocukların bağlanma ve bakış açısı alma becerilerine ilişkin Kruskal-Wallis Testi sonuçları

Değişken	Gruplar	N	Sıra Ort.	sd	χ^2	p
Bakış Açısı Alma Becerisi	Bağlanma	Ölüm ¹	2	20,25	2	6,015*
		Boşanma ²	23	14,35		
		Ayrı Yaşama ³	8	23,81		
	Algısal Bakış Açısı Alma	Ölüm	2	16,25	2	0,308
		Boşanma	23	17,52		
		Ayrı Yaşama	8	15,69		
	Bilişsel Bakış Açısı Alma	Ölüm	2	25,25	2	5,514
		Boşanma	23	14,54		
		Ayrı Yaşama	8	22,00		
	Duygusal Bakış Açısı Alma	Ölüm	2	11,50	2	0,711
		Boşanma	23	17,43		
		Ayrı Yaşama	8	17,13		

* $p<,05$

Parçalanmış ailelerin çocuklarında, parçalanma nedenlerine göre bağlanma ve bakış açısı alma puanları incelendiğinde gruplar arasında yalnızca bağlanma puanları açısından anlamlı bir fark olduğu ($\chi^2=6,015$, $p<,05$), bakış açısı alma becerisi açısından ise anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($p>,05$). Ortaya çıkan farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için yapılan Mann Whitney U analizi sonucunda, ailesinin parçalanma nedeni boşanma olan çocukların puanlarının ($\bar{x}=13,63$) parçalanma nedeni ayrı yaşama olanlardan ($\bar{x}=22,81$) anlamlı düzeyde düşük olduğu belirlenmiştir ($U=37,5$, $p<,05$).

Çizelge 3.12. Parçalanmış aileye sahip çocuğun parçalanma sonrası birlikte yaşadığı kişilere göre bağlanma ve bakış açısı alma becerilerine ilişkin Kruskal-Wallis Testi sonuçları

Değişken		Gruplar	N	Sıra Ort.	sd	χ^2	p
Bakış Açısı Alma Becerisi	Bağlanma	Yalnızca anne ile	10	15,20	2	0,781	,677
		Yakın akraba ile	20	17,38			
		Öz ve üvey ebeveyni ile	3	20,50			
	Algısal Bakış Açısı Alma	Yalnızca anne ile	10	16,90	2	0,109	,947
		Yakın akraba ile	20	16,83			
		Öz ve üvey ebeveyni ile	3	18,50			
	Bilişsel Bakış Açısı Alma	Yalnızca anne ile	10	19,10	2	1,578	,454
		Yakın akraba ile	20	16,78			
		Öz ve üvey ebeveyni ile	3	11,50			
	Duygusal Bakış Açısı Alma	Yalnızca anne ile	10	18,70	2	1,087	,581
		Yakın akraba ile	20	16,88			
		Öz ve üvey ebeveyni ile	3	12,17			

Parçalanmış aileye sahip çocukların parçalanma sonrası birlikte yaşadığı kişilere göre bağlanma ve bakış açısı alma puanları incelendiğinde öz ve üvey ebeveyni ile yaşayan çocukların bağlanma ($\bar{x}= 20,50$) ve algısal bakış açısı alma puanlarının ($\bar{x}=18,50$) diğer gruplardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Çocukların bilişsel ($\bar{x}=19,10$) ve duygusal bakış açısı alma puanları ($\bar{x}= 18,70$) incelendiğinde ise, yalnızca annesi ile yaşayan çocukların puanlarının, yakın akrabası ve öz-üvey ebeveyni ile yaşayan çocuklardan daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ancak yapılan Kruskal-Wallis Testi sonucunda gruplar arasında puanlar açısından anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Çizelge 3.13. Parçalanma gerçekleştiğinde çocuğun yaşına göre bağlanma ve bakış açısı alma becerilerine ilişkin Kruskal-Wallis Testi sonuçları

Değişken	Gruplar	N	Sıra Ort.	sd	x ²	p
Bağlanma	0-24 ay	13	17,38	2	2,606	,272
	25-48 ay	9	12,94			
	49 ay ve üzeri	11	19,86			
Bakış Açısı Alma Becerisi	Algısal Bakış	0-24 ay	13	2	4,818	,090
	Bakış	25-48 ay	9			
	Açısı Alma	49 ay ve üzeri	11			
	Bilişsel Bakış	0-24 ay	13	2	2,600	,273
	Bakış	25-48 ay	9			
	Açısı Alma	49 ay ve üzeri	11			
	Duygusal Bakış	0-24 ay	13	2	0,625	,732
	Bakış	25-48 ay	9			
	Açısı Alma	49 ay ve üzeri	11			

Parçalanmış aileye sahip çocukların parçalanma gerçekleştiği dönemdeki yaşına göre bağlanma ve bakış açısı alma puanlarına ilişkin sonuçlar Çizelge 3.13'te görülmektedir. Buna göre ailede parçalanma gerçekleştiğinde 49 ay ve üzeri yaş grubunda olan çocukların ($\bar{x}$ = 19,86) daha küçük yaşlarda parçalanma yaşayan çocuklara oranla daha yüksek bağlanma puanına sahip oldukları belirlenmiştir. Aynı şekilde, bakış açısı alma becerilerine ilişkin puanlar ele alındığında 49 ay ve üzeri yaşta ailesinde parçalanma yaşayan çocuğun algısal ($\bar{x}$ = 19,91), bilişsel ($\bar{x}$ = 20,68) ve duygusal ($\bar{x}$ = 18,68) bakış açısı alma puanlarının daha küçük yaş gruplarına oranla daha yüksek olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, yapılan Kruskal-Wallis Testi sonuçlarına göre parçalanma dönemindeki yaş aralığının çocukların bağlanma ve bakış açısı alma puanlarında anlamlı düzeyde farklılık yaratmadığı belirlenmiştir ($p>,05$).

Çizelge 3.14. Çocuğun ayrı olduğu ebeveyni ile görüşme sıklığına göre bağlanma ve bakış açısı alma becerilerine ilişkin Kruskal-Wallis Testi sonuçları

Değişken	Gruplar	N	Sıra Ort.	sd	x ²	p
Bağlanma	Ayda birden fazla	7	15,36	2	1,670	,434
	Ayda bir	6	20,25			
	İki-üç ayda bir	18	14,83			
Bakış Açısı Alma Becerisi	Algısal Bakış	Ayda birden fazla	7	2	0,489	,783
	Açısı Alma	Ayda bir	6			
		İki-üç ayda bir	18			
	Bilişsel Bakış	Ayda birden fazla	7	2	0,604	,739
	Açısı Alma	Ayda bir	6			
		İki-üç ayda bir	18			
	Duygusal Bakış	Ayda birden fazla	7	2	1,249	,536
	Açısı Alma	Ayda bir	6			
		İki-üç ayda bir	18			

Çocukların ayrı oldukları ebeveynleriyle görüşme sıklığına göre bağlanma puanları incelendiğinde; ebeveyniyle ayda bir kere görüşen çocukların puanlarının ($\bar{x}$ =20,25) diğer gruplara oranla daha fazla olduğu görülmektedir. Bakış açısı alma puanları ele alındığında ise ayda birden fazla ebeveyni ile görüşen çocukların algısal bakış açısı alma puanlarının ($\bar{x}$ =17,43), ayda bir defa görüşen çocukların ise bilişsel ($\bar{x}$ = 17,58) ve duygusal bakış açısı alma puanlarının ($\bar{x}$ =19,25) daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak grup puanları arasındaki farklılığın anlamlı düzeyde olmadığı belirlenmiştir ($p>,05$).

Çizelge 3.15. Parçalanmış aileye sahip çocukların ebeveynlerinin parçalanma sonrası medeni durumlarına göre bağlanma ve bakış açısı alma becerilerine ilişkin Kruskal-Wallis Testi sonuçları

Değişken	Gruplar	N	Sıra Ort.	sd	x ²	p	
Bağlanma	İkisi de bekar	15	13,70	4	9,259	,055	
	İkisi de evli	2	22,50				
	Anne evli	1	5,00				
	Baba evli	5	11,60				
	Evlilik devam ediyor	8	22,81				
Bakış Açısı Alma Becerisi	Algısal Bakış Açısı Alma	İkisi de bekar	15	17,10	4	2,704	,609
		İkisi de evli	2	21,50			
		Anne evli	1	9,00			
		Baba evli	5	13,90			
		Evlilik devam ediyor	8	14,75			
	Bilişsel Bakış Açısı Alma	İkisi de bekar	15	15,93	4	6,820	,146
		İkisi de evli	2	6,50			
		Anne evli	1	6,50			
		Baba evli	5	13,60			
		Evlilik devam ediyor	8	21,19			
	Duygusal Bakış Açısı Alma	İkisi de bekar	15	17,10	4	2,455	,653
		İkisi de evli	2	12,50			
		Anne evli	1	25,50			
		Baba evli	5	12,40			
		Evlilik devam ediyor	5	15,88			

Çizelge 3.15'e göre parçalanmış aileye sahip çocukların ebeveynlerinin parçalanma sonrası medeni durumuna göre bağlanma puanları incelendiğinde ebeveyninin evliliği devam eden çocukların puanlarının ($\bar{x}$ = 22,81) diğer gruplardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Kruskal-Wallis Testi sonucuna göre ebeveynin medeni durumuna göre çocukların bağlanma ve bakış açısı alma puanlarının anlamlı düzeyde farklılaşmadığı belirlenmiştir.

Çizelge 3.16. Çalışma grubundaki çocukların bağlanma ve bakış açısı alma becerileri arasındaki ilişki

Ölçekler	Bağlanma
Algısal Bakış Açısı Alma	,267*
Bilişsel Bakış Açısı Alma	,514**
Duygusal Bakış Açısı Alma	,323**

* $p < ,05$, ** $p < ,01$

Çalışma grubuna dahil edilen çocukların bağlanma ve bakış açısı alma becerilerine ait puanlar arasındaki ilişki incelendiğinde çocukların bağlanma puanları ile algısal bakış açısı alma ($r = ,267$, $p < ,05$), bilişsel bakış açısı alma ($r = ,514$, $p < ,01$) ve duygusal bakış açısı alma ($r = ,323$, $p < ,01$) puanları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Çizelge 3.17. Tam aileye sahip çocukların bağlanma ve bakış açısı alma becerileri arasındaki ilişki

Ölçekler	Bağlanma
Algısal Bakış Açısı Alma	,375*
Bilişsel Bakış Açısı Alma	,537**
Duygusal Bakış Açısı Alma	,589**

* $p < ,05$, ** $p < ,01$

Tam ailede yaşayan çocukların bağlanma ve bakış açısı alma becerilerine ait puanlar arasındaki ilişki incelendiğinde bağlanma ile algısal bakış açısı alma ($r = ,375$, $p < ,05$), bilişsel bakış açısı alma ($r = ,537$, $p < ,01$) ve duygusal bakış açısı alma ($r = ,589$, $p < ,01$) puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Çizelge 3.18. Parçalanmış aileye sahip çocukların bağlanma ve bakış açısı alma becerileri arasındaki ilişki

Ölçekler	Bağlanma
Algısal Bakış Açısı Alma	,144
Bilişsel Bakış Açısı Alma	,399*
Duygusal Bakış Açısı Alma	,055

* $p < ,05$

Çizelge 3.18'e göre parçalanmış aileye sahip olan çocukların bağlanma ve bakış açısı alma becerilerine ilişkin puanlar arasındaki ilişki incelendiğinde, bağlanma puanları ile yalnızca bilişsel bakış açısı alma ($r=,399$, $p<,05$) puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu, diğer alt boyut puanları arasında ilişki olmadığı görülmektedir.

4. TARTIŞMA

Parçalanmış ve tam ailelerde yaşayan 60-72 aylık çocukların “bağlanma biçimleri” ve “bakış açısı alma becerileri”nin değerlendirilmesi ve “bağlanma biçimleri” ile “bakış açısı alma becerileri” arasındaki ilişkilerin incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmada çocuklar aile durumu açısından “Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikayeleri Ölçeği” toplam puanları ve “Çocuklar için Bakış Açısı Alma Testi” alt boyut puanları açısından karşılaştırıldığında gruplar arasında, bağlanma puanı ($t=3,271$, $p<,01$), “bilişsel bakış açısı alma” ($t=2,398$, $p<,05$) ve “duygusal bakış açısı alma” ($t=2,051$, $p<,05$) puanları açısından anlamlı bir fark olduğu; “algısal bakış açısı alma” puanları açısından ise anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Tam ailede yaşayan çocuklar ($\bar{x}=19,73$), parçalanmış ailede yaşayan çocuklara göre ($\bar{x}=16,82$) anlamlı olarak daha fazla bağlanma puanı almışlardır. Buna göre tam ailede yaşayan çocukların, parçalanmış ailede yaşayan çocuklara göre daha güvenli bağlanma biçimine sahip oldukları söylenebilir. Benzer şekilde, tam ailede yaşayan çocuklar ($\bar{x}=2,55$), parçalanmış aileye sahip çocuklara göre ($\bar{x}=1,64$) anlamlı olarak daha fazla “bilişsel bakış açısı alma” puanına sahiptirler. Ayrıca tam ailede yaşayan çocukların ($\bar{x}=9,7$), ailesi parçalanmış olan çocuklara göre ($\bar{x}=8,61$) anlamlı olarak daha fazla “duygusal bakış açısı alma” puanı aldıkları görülmektedir. Çocukların “algısal bakış açısı alma” puanlarının aile durumlarına göre anlamlı olarak farklılık göstermemesine karşın tam ailede yaşayan çocukların puanlarının ($\bar{x}=3,61$) parçalanmış ailede yaşayan çocuklardan ($\bar{x}=3,33$) daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ailenin parçalanması gibi çocukluk döneminde yaşanan olumsuz olayların, gelecekteki sosyal ilişkilere rehberlik edecek olan zihinsel yapıların gelişimini etkilediğine inanılmaktadır (Crick ve Dodge, 1994; Repetti ve ark., 2002). Aile bireyleri arasındaki etkileşimin çeşitli nedenlerle sekteye uğraması ya da niteliğinin değişmesi bireyler arasındaki bağları etkilemektedir. Böylece çocuklukta yaşanan ebeveyn kaybı, boşanma, aile bireylerinden birinin ciddi bir hastalık geçirmesi gibi olumsuz yaşam deneyimlerinin bağlanma biçimlerini etkilediği söylenebilir

(Bowlby, 2013). Çocukların aile durumlarının bağlanma biçimleri üzerindeki etkisini inceleyen farklı araştırmalarda da bağlanma biçiminin aile durumundan etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Aile durumundaki değişikliklerin ve bağlanma figürlerinin sürekliliğinin bağlanma biçimlerini etkilediği yapılan çalışmalarla savunulmuştur (Hamilton, 2000; Waters ve ark., 2000; Weinfield ve ark, 2000;). Luecken ve Appelhans (2005) yaptıkları çalışmada, çocukluk döneminde ebeveyni boşanan genç yetişkinlerin bağlanma sistemini aktive eden uyaranlara karşı duygusal olarak daha hassas olduklarını belirlemişlerdir. Gezer (2001) ise ergenlik dönemindeki çocuklarla yaptığı çalışmada, çocukluk döneminde düşük uyuma sahip aile ortamında yetişen bireylerin güvensiz bağlanma stiline sahip olduklarını saptamıştır. Bunun yanı sıra parçalanmış aileye sahip çocukların bilişsel ve duygusal bakış açısı alma becerilerinin düşük olmasının nedeninin olumsuz yaşam deneyimleriyle ilgili olabileceği düşünülmektedir. Guajardo ve arkadaşları (2009) yaptıkları çalışma ile boşanma ya da ebeveynlerden birinin ölümü gibi çocukların ebeveynleriyle ilgili streslerinin sosyal-bilişsel gelişimleri üzerinde olumsuz etkileri olduğunu belirlemişlerdir. Araştırma, yaşanan bu stresleri zihin teorisi çerçevesinde incelemiş ve çocukların diğer insanların duygu ve düşüncelerini anlama becerilerinin olumsuz yönde etkilendiğini saptamıştır. Ancak ebeveyni boşanan çocukların bakış açısı alma becerilerinin olumlu yönde etkilendiğini ortaya koyan araştırmalar da mevcuttur. Çocukluk döneminde aile içindeki çatışmalar ve görüş ayrılıklarına tanıklık etmenin, ileriki yaşlarda farklı bakış açılarının daha iyi anlaşılmasına destek olacağı da diğer görüşler arasındadır (Bernstein ve ark., 2012). Araştırmaya dahil edilen çocukların yaş grubu düşünüldüğünde bakış açısı alma becerilerinin gelişiminin olumsuz etkilenebileceği, ancak ilerleyen yaşlarda bu konuda farklı kazanımları olabileceği, bu nedenle ilgili konuda yapılacak boylamsal çalışmaların gerekli olduğu ve konuya ışık tutabileceği düşünülmektedir.

Araştırmaya dahil edilen çocukların cinsiyetleri, yaşları ve sahip oldukları kardeş sayısına göre bağlanma biçimleri ve bakış açısı alma becerilerine ilişkin puanları karşılaştırıldığında gruplar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Bağlanma biçimleri doğumdan itibaren bağlanma figürü ile kurulan ilişkinin niteliği ile ilgilidir. Aynı şekilde ebeveyn ile kurulan ilişkinin niteliği diğer

sosyal ilişkilerin ve diğer bireylerin bakış açısını anlamanın da temelini oluşturmaktadır. Cinsiyet, yaş ve kardeş sayısının ise bağlanma figürü kabul edilen anne ya da babanın tutumunu ve çocukları ile ilişkisini etkilememesi beklenmektedir. Ebeveynin çocukla ilişkisi çeşitli toplumsal ve kültürel yargılar nedeniyle cinsiyete ya da doğum sırasına göre değişkenlik gösterebilmektedir. Ancak çalışma grubu oluşturulurken belirli sınırlılıklar dahilinde homojen bir grup oluşturulmaya çalışılmış, ebeveynlerin sosyo-ekonomik ya da kültürel farklılıkları göz önüne alınmamıştır. Shafiq (2010) annelerin bebekleriyle bağlanmalarını incelediği çalışmada çocukların cinsiyetlerinin anne tutumunu etkilemediğini belirlemiştir. Ayrıca Geçin de (2016) çalışmada çocukların bağlanma biçimlerinin cinsiyetlerine göre farklılaşmadığını belirtmektedir. Bal ve Temel (2014) tarafından yapılan çalışmada “4-6 yaş dönemindeki çocukların bakış açısı alma becerilerinin cinsiyet ve kardeş sahibi olma durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermediği” bulunmuştur. Oğuz (2006) tarafından yapılan araştırmada ise “çocukların cinsiyetleri, doğum sıraları ve kardeş sayıları ile bakış açısı alma becerileri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı” bulunmuştur. Bu bulgular araştırma sonucunu destekler niteliktedir.

Annelerin gebelik durumlarına göre çocukların bağlanma ve bakış açısı alma becerisi alt boyutlarından aldıkları puanlar incelendiğinde, yalnızca bilişsel bakış açısı alma puanları açısından anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir. Buna göre planlı gebelik grubundakilerin ($\bar{x}=30,77$) bilişsel bakış açısı alma puanları, istenmeyen gebelik grubundakilerden ($\bar{x}=17,19$) anlamlı olarak daha fazladır ($U=132,5$, $p<,01$). Aynı şekilde, plansız gebelik grubundakilerin de ($\bar{x}=16,92$) istenmeyen gebelik grubundakilerden ($\bar{x}=9,38$) anlamlı olarak daha fazla bilişsel bakış açısı alma puanı aldıkları belirlenmiştir ($U= 31$, $p<,05$). İstenmeyen gebelik, aile ve özellikle anne için hazırlıksız bir şekilde altına girilen büyük bir sorumluluk demektir. Gebelik ve doğum sonrası annelerin çeşitli psikolojik problemlere açık olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte gebeliğin istenmeyen bir şekilde meydana gelmesinin, diğer olumsuz faktörleri artırarak annenin psikolojisi için daha büyük bir risk haline gelebileceği düşünülmektedir. Bu nedenle annelerin gebelik dönemi ve sonrasında yaşadıkları stres, depresyon gibi durumların çocukların bilişsel gelişimini

etkileyebileceği düşünülmektedir. Najman ve arkadaşları (1991) tarafından yapılan boylamsal çalışmada istenmeyen gebelik sonucu çocuk sahibi olan annelerin doğumdan sonraki ilk altı ayda diğer annelere oranla daha yüksek kaygı ve depresyon oranlarına sahip oldukları belirlenmiştir. Annenin gebelik dönemi ve sonrasında depresyon yaşamasının, çocukta davranış problemleri, gelişimsel gecikmeler ve fizyolojik etkilere neden olabileceği belirtilmektedir (Field, 2011). Ayrıca anne çocuk arasındaki her türlü olumsuz etkileşimin, çocuğun sosyo-duygusal ve bilişsel gelişimini, fiziksel sağlığını ve kişilerarası ilişkilerini etkilediği bilinmektedir (Johnson, 2013). Bunun yanı sıra annelerin gebeliğe ilişkin duygu ve düşüncelerinin, yeterli beslenme gibi gebelik dönemi gerekliliklerini etkileyebileceği düşünülmektedir. İstenmeyen gebelik durumlarında annenin bebeğin ve kendi sağlığını ihmal edebileceği bu nedenle çocuğun bilişsel gelişiminin olumsuz etkilenebileceği düşünülmektedir. Çocukların bilişsel gelişim düzeylerinin başkalarının düşüncelerini anlama, değerlendirme ve tahmin etme becerilerini de etkilemesi beklenmektedir. Bu nedenle bilişsel gelişimi etkilenen çocukların bilişsel bakış açısı alma becerilerinin de belirtilen nedenlerden dolayı etkilenebileceği düşünülmektedir.

Araştırma bulguları bağlanma, “algısal bakış açısı” ve “duygusal bakış açısı alma” becerisinin annelerin gebelik türüne göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığını göstermektedir. Annelerin, annelik aktiviteleri, bebeklerine olan sevgileri, annelik kimliğini kabul etmeleri ve bebeklerinin ihtiyaçlarını karşılamasının bebek ile arasında güçlü bir bağ gelişmesinde etkili olacağı belirtilmektedir (Fowles ve Horowitz, 2006). Bu nedenle annenin gebelik öncesi ve sonrası fiziksel ve psikolojik açıdan hazır olması bebeğine bağlanması açısından önem taşımaktadır. Oruç (2018) tarafından annelerle yapılan çalışma sonucunda annenin gebelik türüne göre psikolojisinin, annelik fonksiyonunun, bebek bakımının, sosyal desteğinin ve anneliğe uyumunun farklılaşmadığı belirlenmiştir. Anne-çocuk bağlanmasında etkili olan bu temel bakım verme davranışlarının etkilenmemesi de araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

Çocukların okul öncesi eğitim kurumuna devam sürelerine göre bağlanma ve bakış açısı alma becerisine ait alt boyut puanları incelendiğinde gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Aynı zamanda çocukların bağlanma puanları okul öncesi kuruma devam sürelerine göre incelendiğinde iki yıldan fazla süredir okul öncesi kuruma devam eden çocukların puanlarının ($\bar{x}=37,13$), diğer çocuklardan fazla olduğu görülmektedir. Oğuz (2006) tarafından yapılan çalışmanın sonuçları çocukların okul öncesi eğitim kurumuna devam sürelerinin bakış açısı alma becerileri üzerindeki etkisine ilişkin bulguları destekler niteliktedir. Çalışmada altı yaş grubu çocukların okul öncesi kuruma devam sürelerinin bakış açısı alma becerileri üzerinde anlamlı bir farklılığa yol açmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte Şahin ve Aslan (2018) okul öncesi eğitim alan ve hiç almayan çocukları karşılaştırdıkları çalışmalarında okul öncesi eğitim alan çocukların bakış açısı alma becerilerinin almayanlara oranla anlamlı düzeyde farklılık gösterdiğini belirlemişlerdir. Okul öncesi eğitim çocukların akranları ve diğer bireylerle sosyalleştiği, aynı zamanda duygusal ve sosyal gelişime yönelik kazanımları hedefleyen eğitim programı sayesinde bakış açısı alma becerilerinin desteklendiği bir öğrenim ortamıdır. Diğer bireylerle kurulan etkileşim sayesinde onların duygu ve düşüncelerine ilişkin farkındalığın da artması beklenmektedir. Ancak çocukların devam ettikleri eğitim ortamının bu kazanımları desteklemesi ve amaca yönelik programın takip edilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda çalışma grubuna dahil edilen çocukların eğitim sürelerinin birbirleriyle kıyaslanması bu farkın anlaşılması için yeterli olmayabilir. Bunun için aynı grupla yürütülecek bir çalışma ile çocukların okul öncesi eğitim süresince bakış açısı alma becerilerinin gelişiminin boylamsal olarak takip edilmesinin aydınlatıcı olacağı düşünülmektedir.

Annelerin yaşına göre çocukların bağlanma ve bakış açısı alma becerisi puanları karşılaştırıldığında bağlanma puanları açısından gruplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu ($p<,05$), algısal, bilişsel ve duygusal bakış açısı alma puanları açısından ise anlamlı farklılık olmadığı belirlenmiştir. Buna göre anne yaşı 31 ve üzerinde olan çocukların bağlanma biçimlerinin annesi 30 yaş altında olan çocuklardan daha güvenli olduğu belirlenmiştir. Anne yaşının anne-çocuk bağlanması üzerinde etkili olmadığı, bunun anne-çocuk ilişkisinin niteliği ile ilgili

olduğunu ortaya koyan araştırmalar mevcuttur (Alan, 2011; Görgü, 2015; Kavlak, 2004). Bununla birlikte Mercer ve Ferketich (1994) annelerin daha önce bağlanma tecrübesi yaşamalarının maternal bağlanma için destekleyici bir unsur olduğunu öne sürmektedir. Bu nedenle yaşı daha büyük olan annelerin bağlanma biçimlerinin önceki çocukları ya da diğer bireylerle kurdukları bağlanma tecrübeleri sayesinde daha güvenli olduğu ve çocukların bağlanma biçimlerini etkilediği düşünülmektedir. Ayrıca Akyiğit (2016) tarafından yapılan çalışmada 30 yaş üzeri kadınların emzirme öz-yeterlilik düzeyinin daha genç annelere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Buna göre annelerin emzirme niteliğinin 30 yaş üzerinde daha iyi olduğu ve bunun anne-çocuk bağlanmasında etkili olabileceği söylenebilir. İlgili araştırmalar göz önüne alındığında anne yaşına göre çocukların bağlanma biçimlerinin anlamlı farklılık göstermesinin, annelerde yaştan getirisi olarak kişilerarası ve annelik ilişkilerindeki tecrübe ile ilgili olabileceği düşünülmektedir.

Çocukların anne yaşına göre bakış açısı alma puan ortalamaları incelendiğinde farklılığın anlamlı olmamasına karşın annesi 31 yaş ve üzeri olanların bilişsel ve duygusal bakış açısı alma puanlarının diğer gruba göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Coşkun (2019) tarafından yapılan araştırma ile annesi 31-40 yaş aralığında olan çocukların duygusal bakış açısı alma puanlarının 20-30 yaş arasında olanlardan daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu durumun annelerin ilk çocuklarını daha erken yaşlarda dünyaya getirmesi nedeniyle annelik tecrübeleri ve çocukların kardeşleriyle olan etkileşiminden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Yine de bakış açısı alma becerilerinin anne yaşından ziyade anne-çocuk ilişkisinin niteliği ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Halavurt (2019) tarafından 4-5 yaş çocuklarıyla yürütülen çalışmada da anne yaşına göre anne-babalık stilleri ve çocukların bakış açısı alma becerilerinin anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur. Bu çalışma, anne yaşının anne-babalık stilleri ile çocukların bakış açısı alma becerileri üzerinde etkili olmadığı sonucunu destekler niteliktedir.

Puanlar baba yaşına göre karşılaştırıldığında ise bağlanma ve bakış açısı alma becerisi puanları açısından anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Baba ile çocuğun ilişkisinin niteliğinin çocuğun bağlanma biçimi ve bakış açısı alma

becerilerini etkileyeceği düşünülmektedir. Ancak baba yaşı tek başına belirleyici bir faktör değildir. Babanın aile içindeki rolü ve çocuğuna olan tutumu yaşından ziyade kişilik özellikleri, sosyal ve kültürel altyapı gibi faktörlere göre değişiklik gösterebilir. Bu nedenle çocukların bağlanma ve bakış açısı alma becerilerinin baba yaşına göre anlamlı farklılık göstermemesi beklenen bir sonuçtur.

Çocukların anne-baba öğrenim düzeyine göre bağlanma ve bakış açısı alma becerisi alt boyut puanları incelendiğinde gruplar arasında ölçek puanları açısından anlamlı bir fark olmadığı bulunmuştur. Anne ve baba öğrenim düzeyinin yüksek olmasının ebeveyn çocuk ilişkisinin niteliğini artıracak ve bağlanma güvenliği ile bakış açısı alma becerilerinin destekleneceği düşünülmektedir (Evirgen Geniş, 2017; Seven, 2006). Aracı (2012) tarafından yapılan çalışmada anne ve baba öğrenim düzeyinin anneye bağlanma düzeyini etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışma araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Oğuz (2006) tarafından yapılan çalışmada anne ve baba öğrenim düzeyinin çocukların bakış açısı alma becerileri üzerinde anlamlı bir farklılığa yol açmadığı bulunmuştur. Anne-baba öğrenim düzeyinin ebeveyn-çocuk ilişkisinin niteliği üzerinde etkili olması beklenmektedir. Ancak bağlanma biçimleri ve bakış açısı alma becerilerinin ebeveyn tarafından desteklenmesi için ebeveyn-çocuk etkileşiminin zenginliği, duygusal bağın kuvvetli olması ve çocuğa temel empati becerilerini kazandıracak kişilik özelliklerini gerektirdiği düşünülmektedir. Bu özelliklerin ise öğrenim düzeyi ile desteklenebileceği, ancak tamamen kazanılamayacağı düşünülmektedir. Bu nedenle ebeveynin öğrenim düzeyine göre çocukların bağlanma biçimleri ve bakış açısı alma becerileri üzerinde tek başına etkili olmaması beklenen bir sonuçtur.

Parçalanmış ailelerin çocuklarında, parçalanma nedenlerine göre bağlanma ve bakış açısı alma becerileri alt boyut puanları karşılaştırıldığında gruplar arasında yalnızca bağlanma puanı açısından anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Buna göre ailesinin parçalanma nedeni boşanma olan çocukların ($\bar{x}=13,63$), parçalanma nedeni ayrı yaşama olanlardan ($\bar{x}=22,81$) anlamlı olarak daha düşük bağlanma puanına sahip olduğu belirlenmiştir ($U=37,5$, $p<,05$). Çocukların bağlanma güvenliğinin parçalanma nedeniyle ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma grubuna dahil

edilen çocukların 23'ünün ailesi boşanma nedeniyle, 8'i ise ayrı yaşama nedeniyle parçalanmıştır. Örneklem grubunun dağılımı ve ailelerle yapılan görüşmeler ışığında parçalanma nedenleri göz önüne alındığında bulgular desteklenmektedir. Ebeveynlerden birinin aileden ayrı yaşaması nedeniyle parçalanan ailelerde eşlerin çalışma durumlarından dolayı ayrı yaşadıkları annelerle yapılan görüşmelerden bilinmektedir. Dolayısıyla bu ailelerin parçalanması bireyler arasındaki olumsuz ilişkiler, ani kayıp, aile bireylerinden birinin ciddi hastalığı gibi travmatik olacağı düşünülen nedenlerden kaynaklanmamaktadır. Bu nedenle bu grubun, boşanma nedeniyle parçalanan ailelerin yaşadığı olumsuz durumları yaşamadığı, aile ilişkilerinin eşit derecede olumsuz etkilenmediği ve farklılığın bundan kaynaklandığı düşünülmektedir. Candan (2006) tarafından yapılan araştırma bulguları da çatışmalı evliliklerdeki çocukların anne babası anlaşarak boşanan çocuklara göre daha fazla ebeveyn reddi algıladığı ve psikolojik açıdan daha fazla yıprandıklarını öne sürmektedir. Bundan dolayı parçalanma nedeninin ve gerçekleşme sürecinin çocukların bağlanma biçimleri üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Parçalanma nedeninin aynı gerekçeyle bakış açısı alma becerileri üzerinde de etkili olabileceği, ancak araştırma bulgularına göre farklılığın anlamlı olmadığı belirlenmiştir. Cavanagh ve Huston (2008), aile yapısında meydana gelen değişimlerin zamanlarının çocukların sosyal gelişimleri açısından öneminden bahsetmektedir. Buna göre aile yapısında meydana gelen değişimlerin çocuk için kritik dönemlerde yaşanması ya da ebeveyn çocuk ilişkisini nasıl etkilediği konusunda yapılacak detaylı araştırmaların gerekli olduğu düşünülmektedir. Parçalanma nedeninin çocukların bakış açısı alma becerileri üzerindeki etkisinin parçalanmanın gerçekleştiği zamanla ve çocuğun ebeveyni ile olan ilişkisinin niteliğine göre değişiklik gösterdiği düşünülmekte ve çalışmanın diğer bulgularıyla desteklenmektedir.

Parçalanmış aileye sahip çocukların parçalanma sonrası birlikte yaşadığı kişilere göre bağlanma ve bakış açısı alma becerilerinin anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Bulgular incelendiğinde çocukların büyük çoğunluğunun (n=20) yakın bir akrabasıyla birlikte yaşadığı görülmektedir. Bunun yanı sıra yapılan detaylı aile görüşmelerinden elde edilen bilgiler doğrultusunda çocuklardan yalnızca

2'sinin annesinden ayrı yaşadığı bilinmektedir. Bu durumun çocukların anne ile olan bağlanma biçimlerinin farklılık göstermemesinin nedeni olduğu düşünülmektedir. Çocukların büyük çoğunluğunun ailede parçalanma durumuna karşın anneleriyle uzun süreli bir ayrılık yaşamamaları nedeniyle bağlanma biçimlerinin etkilenmediği düşünülmektedir. Aynı şekilde bakış açısı alma becerilerinin diğer bireylerle kurulan sosyal ilişkilerle desteklendiği bilinmektedir. Buna göre çocukların ebeveynleriyle ayrı olmalarına rağmen bir aile ortamına ve sosyal çevreye sahip olmaları nedeniyle bakış açısı alma becerileri üzerinde anlamlı bir farklılık meydana gelmediği düşünülmektedir.

Parçalanmış aileye sahip çocukların ayrı oldukları ebeveynleriyle görüşme sıklığına göre bağlanma biçimleri ve bakış açısı alma becerilerinin anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Bu sonucun parçalanma nedenleriyle ilişkili olduğu düşünülmektedir. Ailelere ilişkin bilgi formları ve yapılan görüşmelerden elde edilen bilgilere göre ayrı yaşama nedeniyle parçalanmış ailelerin boşanma nedeniyle parçalanmış ailelerden daha nadir görüştüğü; mesleği nedeniyle farklı bir şehirde ya da yurt dışında yaşayan babaların çocuklarıyla görüşme sıklıklarının az olduğu bilinmektedir. Görüşme sıklığından bağımsız olarak bireyler arası ilişkilerin niteliğinin daha etkili olduğu düşünülmektedir. Bunun yanı sıra günümüzdeki iletişim teknolojileri sayesinde görüşme sıklığının yüz yüze görüşme ile sınırlı olmadığı, anne-baba-çocuk iletişiminin sürdürülebilirliği de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle ayrı olan ebeveynin çocuğuyla görüşme sıklığından ziyade duygusal paylaşımlarının niteliğinin çocuğun bağlanma biçimleri ve bakış açısı alma becerileri üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir.

Parçalanmış ailelerde ebeveynlerinin parçalanma sonrası medeni durumlarına göre çocukların bağlanma ve bakış açısı alma puanlarının anlamlı düzeyde farklılaşmadığı belirlenmiştir. Bununla birlikte bağlanma ($\bar{x}=22,50$) ve algısal bakış açısı alma ($\bar{x}=21,50$) becerilerinin puan ortalamaları incelendiğinde ebeveyninden her ikisi de evli olanların puanlarının diğerlerinden yüksek olduğu görülmektedir. Parçalanmış aileye sahip çocukların ailede meydana gelen problem durumları ve stres kaynakları nedeniyle bağlanma biçimleri ve bakış açısı alma becerilerinin

olumsuz etkilenmesi beklenmektedir. Ancak ebeveynlerin yeniden evlenmesiyle kurulan yeni aile ortamının daha destekleyici ve daha pozitif olması mümkündür. Bunun yanı sıra çocuğun her iki ebeveyninin düzenli bir aile yaşantısının olması, çocuk için belirsizliklerin ortadan kalkması ve uyum sürecinin kolaylaşması anlamına gelebilir. Ancak tüm bu durumların çocuğun ebeveyni ve yeni aile üyeleriyle kurduğu ilişkiler ile ailelerin güvenli ve sıcak ortamına bağlı olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle bu değişkenlere ilişkin daha detaylı araştırmalar gerekmektedir. Evliliği devam eden ancak ayrı yaşayan ebeveyne sahip çocukların bağlanma ($\bar{x}=22,81$) ve bilişsel bakış açısı alma ($\bar{x}=21,19$) puan ortalamaları da diğer gruplara oranla yüksektir. Buradan kaynaklanan farklılığın ailenin parçalanma nedeniyle ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Çalışma grubundaki çocukların bağlanma ve bakış açısı alma becerileri arasındaki ilişki incelendiğinde çocukların bağlanma puanları ile “algısal bakış açısı alma” ($r=,267$, $p<,05$), “bilişsel bakış açısı alma” ($r=,514$, $p<,01$) ve “duygusal bakış açısı alma” puanları ($r=,323$, $p<,01$) arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Aynı zamanda tam ailede yaşayan çocukların bağlanma biçimleri ile bakış açısı alma becerisi alt boyutlarına ait puanlar arasındaki ilişki incelendiğinde bağlanma puanları ile “algısal bakış açısı alma” ($r=,375$, $p<,05$), “bilişsel bakış açısı alma” ($r=,537$, $p<,01$) ve “duygusal bakış açısı alma” puanları ($r=,589$, $p<,01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Ailesi parçalanmış olan çocukların puanları arasındaki ilişki incelendiğinde ise bağlanma ile yalnızca bilişsel bakış açısı alma ($r=,399$, $p<,05$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu, diğer alt boyut puanları arasında ilişki olmadığı belirlenmiştir. Bowlby, kurulan güvenli bağlanma sayesinde çocuğun bağlanma figürünün bakış açısını öğrendiğini ve bu yolla kendisinin ve bağlanma figürünün bakış açısı arasındaki farkları tanıdığını belirtmektedir (Guajardo ve ark., 2009). Çocuğun güvenli bağlanma ile başta ilk bağlanma figürünün daha sonra da bu ilişkileri temel alarak kuracağı diğer inşaların bakış açılarına ilişkin farklılık kazanması beklenmektedir. Bowlby'nin bağlanma ve çocukların başkalarının düşüncelerine ilişkin farkındalıkları ve bu sürecin zihinselleştirilmesi ile ilgili düşüncelerini destekleyen zihin teorisi ve duygu araştırmaları bulunmaktadır (Arranz ve ark., 2002; Laible ve Thompson,

1998; Symons ve Clark, 2000). Humfress ve arkadaşları (2002) bağlamanın oluşma sürecinde çocukların kendilerine ve başkalarına farklı düşünceler ve duygular atfedebildiğinden bahsetmektedirler. Bu alışmalar da araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Parçalanmış ailede yaşayan çocukların bağlanma ve bakış açısı alma becerilerinden yalnızca bilişsel bakış açısı alma becerileri ile anlamlı olarak ilişkili olmasının ise parçalanmış ailelerde çocukların bakış açısı alma becerilerini etkileyen farklı değışkenlerle ilgili olabileceğı düşünülmektedir. Araştırmanın diğerk bulguları da bu görüşü desteklemektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada, parçalanmış ve tam ailelerde yaşayan 60-72 aylık çocukların bağlanma biçimleri ve bakış açısı alma becerilerinin değerlendirilmesi, etkili olabilecek etmenlerin ortaya konması, bağlanma biçimleri ve bakış açısı alma becerileri arasındaki ilişkilerin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda örneklem grubuna Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikayeleri Ölçeği ve Çocuklar için Bakış Açısı Alma Testi uygulanmıştır. Çocuk ve ailelerine ilişkin bilgiler ile bağlanma biçimleri ve bakış açısı alma becerileri değerlendirilmiştir.

Araştırma sonucunda tam ailede yaşayan çocukların bağlanma biçimlerinin parçalanmış ailede yaşayan çocuklara göre daha güvenli olduğu, bilişsel ve duygusal bakış açısı alma becerilerinin ise daha yüksek olduğu, planlı ve plansız gebelik sonucu dünyaya gelen çocukların bilişsel bakış açısı alma becerilerinin istenmeyen gebelik sonucu dünyaya gelen çocuklardan yüksek olduğu belirlenmiştir. Annesi 31 yaş ve üzeri olan çocukların bağlanma biçimlerinin annesi 30 yaş altında olan çocuklara göre daha güvenli olduğu saptanmıştır. Parçalanmış ailede yaşayan çocuklara ilişkin sonuçlara bakıldığında ise ailesi boşanma nedeniyle parçalanmış çocukların bağlanma biçimlerinin ebeveyni farklı nedenlerle ayrı yaşayan çocuklara oranla daha güvenli olduğu belirlenmiştir. Çocukların bağlanma biçimleri ile bakış açısı alma becerileri arasındaki ilişkiye ait sonuçlar örneklem grubunun ve tam ailede yaşayan çocukların bağlanma biçimleri ile algısal, bilişsel ve duygusal bakış açısı alma becerileri arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu, parçalanmış ailede yaşayan çocukların ise bağlanma biçimleri ile bilişsel bakış açısı alma becerileri arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.

Elde edilen bilgiler doğrultusunda konu ile ilgili alan uzmanları, eğitimciler, aileler ve araştırmacılara yönelik öneriler sunulmuştur.

- Erken çocukluk dönemindeki çocukların bağlanma biçimlerinin ve bakış açısı alma becerilerinin değerlendirilmesi ve desteklenmesi amacıyla okul öncesi kurum öğretmenlerine meslek içi eğitim programları uygulanabilir.
- Parçalanmış ailede yaşayan çocuklara yönelik risklerin belirlenmesi amacıyla araştırmalar yürütülebilir. Belirlenen risk faktörlerinin etki ettiği düşünülen gelişimsel alanlara yönelik boylamsal değerlendirmeler yapılabilir. Elde edilen bulgular ışığında parçalanmış ailede yaşayan çocuklara yönelik destek programları hazırlanabilir.
- Parçalanmış ailede yaşayan çocukların bakış açısı alma becerilerini değerlendirmeye ve desteklemeye yönelik eğitim programları hazırlanabilir. Değerlendirmeler doğrultusunda çocukların bakış açısı alma becerilerini aile içinde ve okulda desteklemeyi amaçlayan etkinlikler düzenlenebilir.
- Çocukların bakış açısı alma becerilerini desteklemek için erken çocukluk dönemini hedefleyen bir eğitim programı hazırlanabilir. Eğitim programı okul öncesi eğitim kurumlarında aile katılımıyla gerçekleştirilebilir. Böylece bakış açısı alma becerilerinin aile içinde de desteklenebileceği düşünülmektedir.
- Ailelere yönelik çocukların bağlanma biçimleri ve güvenli bağlanmanın kurulmasıyla ilgili doğum öncesi, sonrası ve erken çocukluk dönemini kapsayan eğitim programları oluşturulabilir.
- Erken çocukluk döneminde bağlanma biçimleri ve bakış açısı alma becerilerini farklı değişkenler açısından değerlendirmek ve etkili faktörleri belirlemek amacıyla kapsamlı araştırmalar yapılabilir.
- Parçalanmış ailelerde parçalanmanın gerçekleşme nedeni, süreci, gerçekleşme zamanını inceleyen ve süreç boyunca aile bireylerinin durumlarını çeşitli değişkenler açısından değerlendiren kapsamlı araştırmalar yapılabilir.
- Parçalanmış ailede yaşayan çocuklara ve aile bireylerine yönelik anne-çocuk bağlanma güvenliğine ilişkin destek programları hazırlanabilir. Parçalanmış ailelerde yaşayan çocukların bağlanma biçimlerine ilişkin anne, baba, çocuk, üvey anne, üvey baba ve üvey kardeş ilişkilerini inceleyen kapsamlı araştırmalar yürütülebilir.

ÖZET

Parçalanmış ve Tam Ailelerde Yaşayan 60-72 Aylık Çocukların Bağlanma Biçimleri ve Bakış Açısı Alma Becerilerinin İncelenmesi: Çankırı Örneği

Her toplum, en küçük birimi olan aileden başlayarak sağlam bir sosyal temel üzerinde gelişmek ihtiyacındadır. Bu nedenle yeni nesillerin güvenli ve sağlıklı bir ailede yetişmesi toplum açısından önemlidir. İçinde yaşadığı toplumun kurallarına uyum sağlayabilen, düşünce ve davranışlarında çevresindeki bireyleri dikkate alan bir çocuk, sosyal ve duygusal açıdan destekleyici, paylaşım ve dayanışmanın hissedildiği bir aile ortamında yetişmelidir. Aile içinde kurulan bağların niteliği çocuğun diğer bireylerle kuracağı ilişkilerin temelini oluşturmaktadır. Bireylerin hayatlarında geliştirdikleri ilk bağ, bebeklik döneminde bakım veren kişi yani genellikle anne ile olan bağdır. Anne ve çocuk ilişkisini anlamak üzerine kurulmuş olan Bağlanma Kuramı, çocuğun sağlıklı bir birey olmasında anne-bebek bağlanmasının önemini vurgulamaktadır. Sosyal ve duygusal gelişimin temelini oluşturan anne çocuk ilişkisi, çocuğun diğer sosyal becerilerini şekillendirmede büyük rol oynamaktadır. Bu nedenle çocukların içinde yaşadıkları aile yapısının ve bağlanma figürleriyle olan ilişkisinin sosyal hayatta uyumlu ve sağlıklı ilişkiler kurmasında ilk adım olduğu düşünülmektedir. Çocuğun bağlanma figürüyle kurduğu ilişki diğer insanlarla kuracağı ilişkilerin temelini oluşturmakta, ona diğer insanların davranış ve düşünceleriyle ilgili bir iç görüş kazandırmaktadır. Bireyin erken çocukluk döneminden kurduğu tüm ilişkiler ve toplumsallaşma süreci, başkalarının davranışlarına ilişkin farkındalığı, anlayışı ve bu davranışları tahmin etme becerisinden etkilenmektedir. Empatide ilk aşama olarak görülen bu özellik “bakış açısı alma becerisi” olarak ifade edilmektedir.

Aile bütünlüğünün bozularak çocuğun sosyal-duygusal gelişimine olumsuz etki etmesi, bu çocukların gelişimsel olarak desteklenmesini gerekli kılmaktadır. Bu nedenle parçalanmış ailede yaşayan çocukların anneleriyle bağlanma biçimlerinin ve diğer sosyal ilişkilerinin temelini oluşturacak bakış açısı alma becerilerinin incelenmesinin ve etkili olabilecek etmenlerin ortaya konmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Bu araştırma, parçalanmış ve tam ailelerde yaşayan 60-72 aylık çocukların bağlanma biçimleri ve bakış açısı alma becerilerinin değerlendirilmesi, etkili olabilecek etmenlerin ortaya konması, bağlanma biçimleri ve bakış açısı alma becerileri arasındaki ilişkilerin incelenmesi amacıyla nicel desende betimsel bir araştırma olarak planlanmıştır. Araştırmada çocuklar ve ailelerine ilişkin sosyo-demografik verilerin toplanmasında araştırmacı tarafında oluşturulan “Bilgi Formu”, çocukların bağlanma biçimlerinin belirlenmesi amacıyla Seven ve Güngör Aytar (2010) tarafından Türkçe’ye uyarlaması yapılan “Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikayeleri Ölçeği (TOBAH)” ve bakış açısı alma becerilerinin değerlendirilmesi amacıyla Aslan ve Köksal Akyol (2016) tarafından geliştirilen “Çocuklar için Bakış Açısı Alma Testi (ÇBT)” kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini Çankırı il merkezindeki yirmi dört okul öncesi eğitim kurumuna devam eden, 60-72 ay aralığındaki tüm çocuklar oluşturmaktadır. Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden parçalanmış aileye sahip çocuklar belirlendikten sonra tam aileye sahip çocukların ailelerinden de onam alınmış, böylece iki gruptan eşit sayıda olacak şekilde toplam 66 çocuk araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Araştırma sonucunda çocukların bağlanma biçimlerinin aile durumu, anne yaşı ve ailenin parçalanma nedenine göre anlamlı farklılık gösterdiği, bakış açısı alma becerilerinin ise aile durumu ve gebelik türüne göre anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Çocukların bağlanma biçimleri ile bakış açısı alma becerileri arasındaki ilişkiye ait sonuçlar örneklem grubunun ve tam ailede yaşayan çocukların bağlanma biçimleri ile algısal, bilişsel ve duygusal bakış açısı

alma becerileri arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu, parçalanmış ailede yaşayan çocukların ise bağlanma biçimleri ile bilişsel bakış açısı alma becerileri arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Ailede Parçalanma, Bağlanma, Bakış Açısı Alma

SUMMARY

Investigation of Attachment Types and Perspective Taking Skills of 60-72 Months Old Children Living in Fragmented and Complete Families: The Case of Çankırı

Every society needs to develop on a solid social foundation by beginning with the family, its smallest unit. Therefore, the raising of new generations within safe and healthy families is important in terms of society. A child who can adapt to the rules of the society within which they live, and consider the individuals around them for their thoughts and behaviours, should be raised in a family environment which is socially and emotionally supportive and where both sharing and solidarity are felt. The nature of the bonds established within a family forms the basis of relations a child will establish with other individuals. The first bond that individuals develop in their lives is the bond with the person who provides care to them during infancy, i.e. usually the mother. Attachment Theory, based on figuring out the relationship between mother and child, emphasizes the importance of mother-infant attachment in making a healthy individual out of the child. This mother-child relationship not only forms the basis of the child's social and emotional development, but also plays a major role in shaping his/her other social skills. For this reason, the family structure, in which children live, as well as their relationship with their attachment figures are considered to be the first step in establishing harmonious and healthy relationships in social life. The relationship that the children establish with their attachment figure forms a basis of the relationships that they will establish with other people and gives them an insight about behaviours and thoughts of other people. As from early childhood period, the individual's level of awareness, understanding, and ability to predict behaviours of others affects all kinds of their relationships and socialization processes. This feature, which is considered as the first stage in empathy, and is referred to as the "perspective-taking skill."

The disruption of family integrity and its negative effect on a child's social-emotional development make such children to be developmentally supported. Therefore, it is thought to be important to examine perspective-taking skills which will form the basis for attachment styles of children, who live in broken families, with their mothers and their other social relationships and reveal possible effective factors. This study was planned as a descriptive study with a quantitative design in order to evaluate the attachment types and perspective-taking skills of 60 to 72 month-old children who live both in broken as well as whole families, to reveal the effective factors, and to examine the relationships between these attachment types and perspective-taking skills. The "Information Form" created by the researcher in the collection of socio-demographic data on children and their families in the research, "Incomplete Stories with Doll Family Scale" adapted to Turkish by Seven and Güngör Aytar (2010) in the evaluation of attachment styles and "Perspective Taking Test for Children (PTC)" developed by Aslan and Köksal Akyol (2016) was used to evaluate the ability of perspective taking. The population of the research is all children between 60-72 months who attend twenty-four pre-school education institutions in the city center of Çankırı. After the children with fragmented families attending pre-school education institutions were determined, consent was obtained from the families of the children with the whole family, so that a total of 66 children constituted the sample of the study. As a result of the study, it was determined that the attachment types of children significantly differed according to family state, the age of the mother, and the reason behind why their families fell apart, and their perspective-taking skills also significantly differed according to family state and type of pregnancy. The results about the relationship between the attachment styles of

children and their perspective-taking skills revealed that there was a positive significant correlation between the attachment styles and perceptual, cognitive and emotional perspective-taking skills of the sample and the children living in whole families and a positive significant correlation between the attachment styles and the cognitive perspective-taking skills of the children living in broken families.

Keywords: Attachment, Fragmented Family, Perspective Taking

KAYNAKLAR

- AINSWORTH M, BLEHAR M, WATERS E, WALL S (1978). Patterns of Attachment. Psychology Press. New York.
- AINSWORTH MS (1997). The personal origins of attachment theory. An interview with Mary Salter Ainsworth. Interview by Peter Lrudnytsky. *Psychoanal Study Child*, **1(52)**: 386-405.
- AKSEKİLİ E (2017). 60 ay ve üzeri okul öncesi eğitim alan çocukların bağlanma stillerinin, ahlaki ve sosyal kural algısı ve sosyal davranışları ile ilişkisinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.
- AKYİĞİT S (2016). Annelerin doğum sonu emzirme davranışları ve etkileyen faktörler. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı, İstanbul.
- ALAN H (2011). Doğum sonrası dönemde sosyal desteğin anne-bebek bağlılığına etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- ALTUNBULAK C, AYDOĞAN İ (2015). İlköğretim ikinci kademedeki boşanmış ve tam aileye sahip öğrencilerin okul başarıları ve okulda karşılaştıkları problemlerin incelenmesi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, **5(2)**: 76-102.
- AMATO PR (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and Family*, **62(4)**: 1269–1287.
- AMATO PR (2001). Children of divorce in 1990s: an update of the Amato and Keith (1991) meta-analysis. *Journal of Family Psychology*, **15(3)**: 355-370.
- AMERICAN CANCER SOCIETY (2013). Coping with the loss of a loved one. American Cancer Society Online Resources. New York. Erişim Adresi: [<http://www.cancer.org/acs/groups/cid/documents/webcontent/002826-pdf.pdf>]. Erişim Tarihi: 26.12.2019
- ARACI A (2012). Erken ergenlik dönemindeki bireylerde anne-baba ve arkadaşlara bağlanma ile saldırganlık düzeyinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Aile Sağlığı Anabilim Dalı, İstanbul.
- ARAS CY (2018). Okul öncesi çocukların bakış açısı alma becerilerine “ben sorun çözebilirim programı”nın etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, Adana.

- ARİFOĞLU B (2006). Çocuklar için boşanmaya uyum programının çocukların boşanmaya uyum, kaygı ve depresyon düzeylerine etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Psikiyatri Hemşireliği Anabilim Dalı, Ankara.
- ARRANZ E, ARTAMENDI J, OLABARRIETA F, MARTIN J (2002). Family context and theory of mind development. *Early Child Development and Care*, **172(1)**: 9–22.
- ARSLAN E (2008). Bağlanma stilleri açısından ergenlerde Erikson'un psikososyal gelişim dönemleri ve ego kimlik süreçlerinin incelenmesi. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Ev Yönetimi Eğitimi Anabilim Dalı, Konya.
- ASLAN D (2017). Okul öncesi dönem çocuklarının bakış açısı alma becerilerine empati eğitim programının etkisinin incelenmesi. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ev Ekonomisi Anabilim Dalı, Ankara.
- ASLAN D, KÖKSAL AKYOL A (2016). Çocuklar için bakış açısı alma testi (ÇBT)'nin geliştirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, **17(3)**: 207-221.
- ATECA AMESTOY V, AGUILAR AC, MORO EGIDO AI (2014). Social interactions and life satisfaction: evidence from latin america. *Journal of Happiness Studies*, **15(3)**: 527–554.
- AVCI D, TARI SELÇUK K, KAYNAK S (2018). Anaokuluna devam eden çocukların akran şiddetine maruz kalma, akran şiddeti uygulama düzeyleri ve ilişkili etmenler. *Kocaeli Tıp Dergisi*, **7(3)**: 199-217.
- BAL Ö, TEMEL ZF (2014). Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 4-6 yaş çocuklarının kişiler arası problem çözme ve bakış açısı alma becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, **4(1)**: 156-169.
- BARAN G, ERDOĞAN S (2007). A research on perspective taking skills and the social behaviour of six-year old girls and boys. *Pakistan Journal of Social Sciences*, **4(2)**: 236-239.
- BARBER BL, ECCLES JS (1992). Long-term influence of divorce and single parenting on adolescent family-and work-related values, behaviors, and aspirations. *Psychological Bulletin*, **111(1)**: 108–126.
- BEE H, BOYD D (2009). Çocuk Gelişim Psikolojisi. (Çev. Gündüz O) Kaknüs Yayınları. İstanbul. s.: 594-619.
- BEN ZUR H (2012). Loneliness, optimism, and well-being among married, divorced, and widowed individuals. *The Journal of Psychology*, **146(1-2)**: 23–36.

- BENSALAH L, CAILLIES S, ANDUZE M (2016). Links among cognitive empathy, theory of mind, and affective perspective taking by young children. *The Journal of Genetic Psychology*, **177(1)**: 17-31.
- BERNSTEIN R, KELTNER D, LAURENT H (2012). Parental divorce and romantic attachment in young adulthood: important role of problematic beliefs. *Marriage & Family Review*, **48(8)**: 711-731.
- BİÇER E (2009). Parçalanmış ve tam aileye sahip ergenlerin atılganlık ve sosyal yetkinlik beklenti düzeylerinin bazı demografik değişkenler açısından incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Adana.
- BİLDİK T (2013). Ölüm, kayıp, yas ve patolojik yas. *Ege Tıp Dergisi*, **52(4)**: 223-229.
- BLATT SJ, LEVY KN (2003). Attachment theory, psychoanalysis, personality development, and psychopathology. *Psychoanalytic Inquiry*, **23(1)**: 102-150.
- BOTHA F, BOOYSEN F (2013). Family functioning and life satisfaction and happiness in South African households. *Soc. Indic. Res*, **119(1)**: 163-182.
- BOWLBY J (2013). Bağlanma. (Çev. Soylu TV) Pinhan Yayınları. İstanbul. s.: 233-268.
- BOWLBY J (2014). Güvenli Bir Dayanak. (Çev. Güneri S) Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları. Kocaeli.
- BRETHERTON I (1985). Attachment theory: Retrospect and prospect. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, **50(1-2)**: 3-35.
- BRITTON PC, FUENDELING JM (2005). The relations among varieties of adult attachment and the components of empathy. *The Journal of Social Psychology*, **145(5)**: 519-530.
- BÜYÜKÖZTÜRK Ş, KILIÇ ÇAKMAK E, AKGÜN ÖE, KARADENİZ Ş, DEMİREL F (2017). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Pegem Akademi. 23. Baskı. Ankara. s.: 15-24.
- BZOSTEK SH, BECK AN (2011). Familial instability and young children's physical health. *Social Science & Medicine*, **73(2)**: 282-292.
- CANDAN G (2006). 8 - 11 yaşındaki parçalanmış ve tam aile çocuklarının anne - babalarının kabul ve reddetme davranışını algılayışı. Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İnsan Bilimleri ve Felsefe Anabilim Dalı, İstanbul.
- CASPI A, MCCLAY J, MOFFITT T, MILL J, MARTIN J, CRAIG I, TAYLOR A, POULTON R (2002). Role of genotype in the cycle of violence in maltreated children. *Science*, **297(5582)**: 851-854.

- CASSIDY J (1988). Child-mother attachment and the self in six-year-olds. *Child Development*, **59(1)**: 121-134.
- CASSIDY J, BERLIN LJ (1994). The insecure/ambivalent pattern of attachment: theory and research. *Society for Research in Child Development SRCD*, **65(4)**: 971-991.
- CAVANAGH SE, HUSTON AC (2006). Family instability and children's early problem behavior. *Social Forces*, **85(1)**: 551-581.
- CAVANAGH SE, HUSTON AC (2008). The timing of family instability and children's social development. *Journal of Marriage and Family*, **70(5)**: 1258-1270.
- CEREL J, FRISTAD MA, VERDUCCI J, WELLER RA, WELLER, EB (2006). Childhood bereavement: psychopathology in the 2 years postparental death. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, **45(6)**: 681-690.
- CHAPMAN B, GÜVEN C (2016). Revisiting the relationship between marriage and wellbeing: does marriage quality matter? *J. Happiness Stud*, **17(2)**: 533-551.
- CLARK RA, DELIA JG (1977). Cognitive complexity, social perspective-taking, and functional persuasive skills in second-to ninth-grade children. *Human Communication Research*, **3(2)**: 128-134.
- COE JL, DAVIES PT, STURGE-APPLE ML (2018). Family instability and young children's school adjustment: callousness and negative internal representations as mediators. *Child Development*, **89(4)**: 1193-1208.
- COŞKUN E (2019). Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden dört-beş yaş grubu çocukların sosyal problem çözme ve bakış açısı alma becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Temel Eğitim Anabilim Dalı, Denizli.
- COŞTU Y (2009). Toplumsallaşma kavramı üzerine sosyolojik bir değerlendirme. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, **9(3)**: 117-140.
- CRICK NR, DODGE KA (1994). A review and reformulation of social information-processing mechanisms in children's social adjustment. *Psychological Bulletin*, **115(1)**: 74-101.
- ÇİÇEK Z (2014). Boşanmanın sosyolojik analizi: Denizli kenti örneği. Doktora Tezi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Denizli.
- ÇİVİTCİ N, ÇİVİTCİ A, FİYAKALI C (2009). Anne-babası boşanmış ve boşanmamış olan ergenlerde yalnızlık ve yaşam doyumu. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, **9(2)**: 493-525.

- DEMİRAY F (2009). Aile İçi İletişim. İçinde: *Genel İletişim*, Ed: Demiray U., 3. Baskı Pegem Akademi, Ankara. s.: 219-246.
- DEVRIES R(1970). The development of role-taking as reflected by behavior of bright, average, and retarded children in a social guessing game. *Child Development*, **41(3)**: 759-770.
- DIENER E, INGELHART R, TAY L (2013). Theory and validity of life satisfaction scales. *Social Indicators Research*, **112**: 497-527.
- DING YH, XU X, WANG ZY, LI HR, WANG WP (2014). The relation of infant attachment to attachment and cognitive and behavioural outcomes in early childhood. *Early Human Development*, **90(9)**: 459-464.
- DIXON JA, MOORE CF (1990). The development of perspective taking: understanding differences in information and weighting. *Child Development*, **61(5)**: 1502-1513.
- DOĞANAY KOÇ E, GÜLTEKİN AKDUMAN G (2017). Okul öncesi eğitime devam eden 60 ay ve üzeri çocukların anne bağlanma stillerinin; duygusal beceri düzeylerine etkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, **10(51)**: 676-682.
- DOWDNEY L. (2000). Childhood bereavement following parental death. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, **41(7)**: 819-830.
- DUBOIS COMTOIS K, CYR C, MOSS E (2011). Attachment behavior and mother-child conversations as predictors of attachment representations in middle childhood: a longitudinal study. *Attachment & Human Development*, **13(4)**: 335-357.
- DUNFIELD K, KUHLMEIER VA, O'CONNELL L, KELLEY E (2011). Examining the diversity of prosocial behavior: Helping, sharing, and comforting in infancy. *Infancy*, **16(3)**: 227-247.
- EISENBERG BERG N, LENNON R (1980). Altruism and the assessment of empathy in the preschool years. *Child Development*, **51(2)**: 552-557.
- EISENBERG N, FABES RA, SPINRAD TL (2007). Prosocial Development. In: *Handbook of Child Psychology* Ed: Damon W., Lerner R.M., N. Eisenberg. doi:10.1002/9780470147658.chpsy0311
- ELLIOTT BJ, RICHARDS MPM (1991). Children and divorce: educational performance and behaviour before and after parental separation, *International Journal of Law, Policy and the Family*, **5(3)**: 258-276.
- ELY M, WEST P, SWEETING H, RICHARDS M (2000). Teenage family life, life chances, lifestyles and health: a comparison of two contemporary cohorts. *International Journal of Law, Policy and the Family*, **14(1)**: 1-30.

- EMERY CR (2009). Stay for the children? Husband violence, marital stability, and children's behavior problems. *Journal of Marriage and Family*, **71(4)**: 905-916.
- ERDEN S (2018). Bağlanma ve Bağlanma Bozuklukları. İçinde: *Ruh Sağlığı* Ed.: Güngör Aytaç A., Hedef CS Basın Yayın, Ankara. s.:66-87.
- ERDOĞAN S (2009). Altı yaş grubu çocukların bakış açısı alma becerileri ile matematik becerilerinin karşılaştırılması [Öz]. XVIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayında sunulan bildiri, Ege Üniversitesi, İzmir. Erişim adresi: https://www.pegem.net/akademi/kongrebildiri_detay.aspx?id=101227
- ERSOY EG, KÖŞGER F (2016). Empati: tanımı ve önemi. *Osmangazi Tıp Dergisi*, **38(2)**: 9-17.
- EVİRGEN GENİŞ N (2017). Okul öncesi dönem çocuklarında bağlanma ve benlik algısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Karabük Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı, Karabük.
- FAIRBAIRN WRD (2001). Psychoanalytic Studies of the Personality. Routledge and Kegan Paul Limited. Newyork.
- FARRANT BM, DEVINE TA, MAYBERY MT, FLETCHER J (2012). Empathy, perspective taking and prosocial behaviour: The importance of parenting practices. *Infant and Child Development*, **21(2)**: 175-188.
- FIELD T (2011). Prenatal depression effects on early development: a review. *Infant Behavior and Development*, **34(1)**: 1-14.
- FIELD T, DIEGO M, PELAEZ M, DEEDS O, DELGADO J (2009). Breakup distress in university students. *Adolescence*, **44(176)**: 705-727.
- FIELDS MV, FIELDS D (2006). Constructive Guidance And Discipline: Preschool And Primary Education. Prentice Hall, New Jersey. s: 372.
- FORGATCH MS, PATTERSON GR, RAY JA (1996). Divorce and boys' adjustment problems: two paths with a single model. In: *Stress, Coping, and Resilience in Children and Families*, Ed.: Hetherington E.M., Blechman E.A., Lawrence Erlbaum Associates Inc., Mahwah, NJ.p.:67-105.
- FORS F (2012). Lycklig? sju studier om välbefinnandets och tillfredsställelsens bestämningsfaktorer. Doctoral Thesis. Umeå University Department of Sociology, Umeå, Sweden.
- FOWLES ER, HOROWITZ JA (2006). Clinical assessment of mothering during infancy. *Journal of Obstetric, Gynecologic & Neonatal Nursing*, **35(5)**: 662-670.

- FRANZ CE, WHITE KM (1985). Individuation and attachment in personality development: Extending Erikson's theory. *Journal of Personality*, **53(2)**: 224–256.
- FRICK A, MÖHRING W, NEWCOMBE NS (2014). Picturing perspectives: development of perspective-taking abilities in 4-to 8-year-olds. *Frontiers in Psychology*, **5(386)**: 1-7.
- FURNHAM A, CHENG H (2000). Lay theories of happiness. *Journal of Happiness Studies*, **1**: 227–246.
- FURTADO D, MARCÉN M, SEVİLLA A (2013). Does culture affect divorce? evidence from european immigrants in the United States. *Demography*, **50(3)**: 1013–1038.
- GEÇİN G (2016). 5-6 yaş çocukların bağlanma durumları ile okul uyum düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Adana.
- GEORGE D, MALLERY M (2010). SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference 17.0 Update (10th Ed.), Pearson, Boston.
- GEZER ZÜ (2001). Ergenlerin bağlanma stilleri ve aile yapıları arasındaki ilişki. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- GLASS J, ANDERSSON MA, SIMON RW (2016). Parenthood and happiness: effects of work-family reconciliation policies in 22 OECD countries. *American Journal of Sociology*, **122(3)**: 886–929.
- GÖKALP Z (1980). Makaleler IX. Ed.: Beysanoğlu, Ş, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul. s.:179.
- GÖRGÜ E (2015). Okula devam eden 5-6 yaş grubu çocukların bağlanma biçimleri ve sosyal davranışları ile annelerinin bağlanma biçimi ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, İstanbul.
- GRAY LB, WELLER RA, FRISTAD M, WELLER EB (2011). Depression in children and adolescents two months after the death of a parent. *Journal of Affective Disorders*, **135(1-3)**: 277–283.
- GREENBERG MT, CUMMINGS EM, CICHETTI D (1993). Attachment in the Preschool Years: Theory, Research, and Intervention.: University of Chicago Press. Chicago. p.: 5. Erişim adresi: [https:// archive.org /details / attachmentinpres00thol](https://archive.org/details/attachmentinpres00thol)
- GROSSMANN KE, GROSSMANN K (2005). Universality of Human Social Attachment as an Adaptive Process. In: *Attachment and bonding: A new synthesis*, Ed.: Carter C. S., Ahnert L., Grossmann K.E., Hrdy S.B., Lamb M.E., Porges S.W., Sachser N., MIT Press. Massachusetts. p.: 199–228.

- GUAJARDO NR, SNYDER G, PETERSEN R (2009). Relationships among parenting practices, parental stress, child behaviour, and children's social-cognitive development. *Infant and Child Development*, **18(1)**: 37-60.
- GÜLTEKİN A (2006). Anaokuluna devam eden 6 yaşındaki çocukların başkalarının bakış açısını alma becerisi ile özsaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.
- GÜNİNDİ Y, GİREN SY (2011). Aile kavramının değişim süreci ve okul öncesi dönemde ailenin önemi. *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, **31**: 349-361.
- HAHN E R, GARRETT MK (2017). Preschoolers' moral judgments of environmental harm and the influence of perspective taking. *Journal of Environmental Psychology*, **53**: 11-19.
- HALAVURT H (2019). Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 4-5 yaş çocukların bakış açısı alma düzeyleri ile anne tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Temel Eğitim Anabilim Dalı, Bursa.
- HAMILTON CE (2000). Continuity and discontinuity of attachment from infancy through adolescence. *Child Development*, **71(3)**: 690-694.
- HARLOW HF, DODSWORTH RO, HARLOW MK (1965). Total social isolation in monkeys. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, **54(1)**: 90-97. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1073/pnas.54.1.90>
- HARWOOD MD, FARRAR MJ (2006). Conflicting emotions: the connection between affective perspective taking and theory of mind. *British Journal of Developmental Psychology*, **24(2)**: 401-418.
- HEAGLE AI, REHFELDT RA (2006). Teaching perspective-taking skills to typically developing children through derived relational responding. *Journal of Early and Intensive Behavior Intervention*, **3(1)**: 1-34.
- HERDEM FS, BOZGEYİKLİ H (2013). İlköğretime devam eden parçalanmış ve tam aile çocuklarının rehberlik ihtiyaçlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Türkiye Sosyal Politika ve Çalışma Hayatı Araştırmaları Dergisi*, **3(4)**: 7-35.
- HINNANT JB, O'BRIEN M (2007). Cognitive and emotional control and perspective taking and their relations to empathy in 5-year-old children. *The Journal of Genetic Psychology*, **168(3)**: 301-322.
- HOFER CM (2006). Predicting children's affective perspective taking. Doctoral Thesis. Arizona State University, Arizona.

- HUMFRESS H, O'CONNOR TG, SLAUGHTER J, TARGET M, FONAGY P (2002). General and relationship-specific models of social cognition: Explaining the overlap and discrepancies. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, **43(7)**: 873–883.
- HÜTER G, KRENS I (2005). Das Geheimnis der ersten neun Monate. Walter, Düsseldorf. p.: 9.
- JOHNSON DW (1975). Cooperativeness and social perspective taking. *Journal of Personality and Social Psychology*, **31(2)**: 241-244.
- JOHNSON K (2013). Maternal-infant bonding: a review of literature. *International Journal of Childbirth Education*, **28(3)**: 17-22.
- KAHRAMAN S (2015). Boşanma sonrasında genç-ebeveyn ilişkilerinin sürdürülmesi ve öğrencinin akademik başarısına etkisi (Afyon ili örneği). Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aile Eğitimi ve Danışmanlığı Anabilim Dalı, Konya.
- KALTER N, LOHNES KL, CHASIN J, CAIN AC, DUNNING S, ROWAN J (2002). The adjustment of parentally bereaved children: I. Factors associated with short-term adjustment. *Omega: Journal of Death and Dying* **46(1)**: 15–34.
- KAPÇI EG, KÜÇÜKER S (2006). Ana babaya bağlanma ölçeği: Türk üniversite öğrencilerinde psikometrik özelliklerinin değerlendirilmesi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, **17(4)**: 286-295.
- KARA D (2009). Eğitim-öğretim yaşantısında stres yaratan faktörler ve aile özelliklerine göre öğrencilerin stresle başa çıkma davranışlarının incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, **22**: 255-263.
- KAVLAK O (2004). Maternal bağlanma ölçeğinin Türk toplumuna uyarlanması. Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, İzmir.
- KAYMAK P (2015). Bağlanma stillerinin okul öncesi dönem sosyal davranışlara etkisinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.
- KESTENBAUM R, FARBER EA, SROUFE LA (1989). Individual differences in empathy among preschoolers: relation to attachment history. *New Directions for Child Development*, **44**: 51-64.
- KIR İ (2011). Toplumsal bir kurum olarak ailenin işlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, **10(36)**: 381-404.
- KIVILCIM M, GÜMÜŞ DOĞAN D (2014). Çocuk ve ölüm. *Turgut Özal Tıp Merkezi Dergisi*, **21(1)**: 80-85.

- KLAUS MH, KENNEL JH (1997). Der erste Bund fürs Leben. Rowohlt Verlag, Reinbek. p.:18-32.
- LAIBLE DJ, THOMPSON RA (1998). Attachment and emotional understanding in preschool children. *Developmental Psychology*, **34(5)**: 1038–1045.
- LANG C (2018). Bağlanma Doğum Öncesi ve Sonrası Dönemde Bağlanmanın Güçlendirilmesi. (Çev. Ed: Üzel N, Özbacı S) Modern Tıp Kitabevi. Ankara.
- LAYARD R (2005). Happiness: Lessons from a New Science. Penguin. London.
- LIAO Z, LI Y, SU Y (2014). Emotion understanding and reconciliation in overt and relational conflict scenarios among preschoolers. *International Journal of Behavioral Development*, **38(2)**: 111-117.
- LORENZ K (1935). Der kumpan in der umwelt des vogels. *Journal für Ornithologie*, **83(2)**: 137–213.
- LUECKEN LJ, APPELHANS B (2005). Information-processing biases in young adults from bereaved and divorced families. *Journal of Abnormal Psychology*, **114(2)**: 309–313.
- MAIN M, KAPLAN N, CASSIDY J (1985). Security in Infancy, Childhood and Adulthood: A Move to the Level of Representation. In: *Growing Points in Attachment Theory and Research. Monographs of the Society for Research in Child Development*, Ed.: Bretherton I., Waters E., University of Chicago Press, Illinois. p.:66-104.
- MAIN M, SOLOMON J (1986). Discovery of an Insecure-Disorganized/Disoriented Attachment Pattern. In: *Affective Development in Infancy*, Ed.: Brazelton T. B., Yogman M.W., Ablex Publishing, New York. p. 95–124.
- MARAIS EN (1971). De Siel Van Die Mier. Pretoria. Van Schaik.
- MASTERSON JF (2013). Bağlanma Kuramı, Nesne İlişkileri Kuramı ve Nörobiyolojik Kendilik Gelişimini Bütünleştirme. İçinde: *Bağlanma Kuramı ve Nörobiyolojik Kendilik Gelişimi Açısından Kişilik Bozuklukları*. Litera Yayıncılık, İstanbul. s.:16-38.
- MEINS E (1997). Security of Attachment and the Social Development of Cognition. Psychology Press. New York.
- MELHEM NM, WALKER M, MORITZ G, BRENT DA (2008). Antecedents and sequelae of sudden parental death in offspring and surviving caregivers. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, **162(5)**: 403–410.
- MERCER RT, FERKETICH SL (1994). Maternal-infant attachment of experienced and inexperienced mothers during infancy. *Nursing Research*, **43(6)**: 344-351.

- MOLL H, MELTZOFF AN (2011). How does it look? Level 2 perspective-taking at 36 months of age. *Child Development*, **82(2)**: 661-673.
- MORRIS CG (2002). Psikolojiyi Anlamak (Psikolojiye Giriş). (Çev. Ayvaşık HB, Sayıl M) Türk Psikologlar Derneği Yayınları. Ankara.
- MORRISON DR (1995). The divorce process and young children's well-being: a prospective analysis. *Journal of Marriage and the Family*, **57(3)**: 800-812.
- MOTT FL, KOWALESKI JONES L, MENAGHAN EG (1997). Parental absence and child behavior: does a child's gender make a difference? *Journal of Marriage and the Family*, **59(1)**: 103-118.
- NAJMAN JM, MORRISON J, WILLIAMS G, ANDERSEN M, KEEPING JD (1991). The mental health of women 6 months after they give birth to an unwanted baby: a longitudinal study. *Social Science & Medicine*, **32(3)**: 241-247.
- NAZLI S (2001). Aile Danışmanlığı. Anı Yayıncılık. Ankara.
- NEWCOMBE N, HUTTENLOCHER J (1992). Children's early ability to solve perspective-taking problems. *Developmental Psychology*, **28(4)**: 635-643.
- O'CONNOR EE, COLLINS BA, SUPPLEE L (2012). Behavior problems in late childhood: The roles of early maternal attachment and teacher-child relationship trajectories. *Attachment & Human Development*, **14(3)**: 265-288.
- OGELMAN HG, OĞUZ V, KÖRÜKÇÜ Ö, KÖKSAL AKYOL A (2016). Examination of the effect of perspective-taking skills of six-year-old children on their social competences. *Early Child Development and Care*, **187(1)**: 59-67.
- OGELMAN HG, SEÇER Z, ÖNDER A (2013). Analyzing perspective taking skills of 5 to 6 year old preschool children in relation to their self-perception and gender. *Journal of Research in Childhood Education*, **27(4)**: 427-439.
- OGELMAN HG, SEVEN S (2012). Investigating preschool children's attachment styles and peer relationships. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, **47**: 765-770.
- OĞUZ V (2006). Altı yaş grubundaki çocukların bakış açısı alma becerileri ile anne babalarının empatik becerilerinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı, Ankara.
- OĞUZ V (2016). Ailede Parçalanma. İçinde: *Aile Yaşam Dinamiği*, Ed.: Baran G., Pelikan Yayıncılık, Ankara. s.:149-180.
- OOSTERMAN M, SCHUENGEL C (2008). Attachment in foster children associated with caregivers' sensitivity and behavioral problems. *Infant Mental Health Journal*, **29(6)**: 609-623.

- ORUÇ M (2018). Doğum sonu dönemde kadınların annelik fonksiyonu ile maternal bağlanma ilişkisinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı, Antalya.
- ÖZAĞI A (2007). Depresyon düzeyi yüksek parçalanmış aile çocuklarıyla yapılan eğitsel grup oyunlarının depresyon düzeylerine etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, İzmir.
- ÖZATÇA A (2009). Ergenlerde sosyal ve duygusal yalnızlığın yordayıcısı olarak aile işlevleri. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Adana.
- ÖZDAL F, ARAL N (2005). Baba yoksunu olan ve anne-babası ile yaşayan çocukların kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi*, **6(2)**: 255-267.
- ÖZDEN S (2010). Boşanma sebepleri bakımından aile içi şiddet. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hukuk Anabilim Dalı, İstanbul.
- ÖZER G (2009). Öz-belirleme kuramı çerçevesinde ihtiyaç doyumu, içsel güdülenme ve bağlanma stillerinin üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluşlarına etkileri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara.
- ÖZGÜVEN İE (2001). Ailede İletişim ve Yaşam. PDREM Yayıncılık. Ankara.
- ÖZSARI E, GÜNGÖR AYTAR A (2018). Aileleri Boşanmış ve Boşanmamış Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Sosyal Değerler Kazanımı ve Sosyo-Duygusal Gelişimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Uluslararası IV. Çocuk Gelişimi Kongresi Kongre Kitabı.s.:715-729. Erişim adresi: <https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/61918252/IVCocukGelisimiKongresiTamMetin>
- PATERSON RJ, MORAN G (1988). Attachment theory, personality development, and psychotherapy. *Clinical Psychology Review*, **8(6)**: 611-636.
- PAUL KO (2019). A critical examination of broken homes in Nigeria. *AGATHOS*, **10(18)**: 247-257.
- PIAGET J (1966). Moral judgment of the child. Free Press, New York. Erişim adresi: https://www.burmalibrary.org/docs20/Piaget-moral_judgment_of_the_child-en-ocr-tu.pdf
- PİŞKEN ARABACI G (2008). Boşanmanın çocuklar bakımından sonuçları. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı, Konya.
- POINDRON P, LE NEIDRE (1979). Hormonal and Behavioural Basis for Establishing Maternal Behavioural in Sheep. In: Psychoneuroendocrinology in Reproduction Ed.: Zichella L, Pancheri P., Elsevier, Amsterdam.

- PRYOR J, RODGERS B (2001). Children in Changing Families: Life After Parental Separation. Blackwell Publishing.
- RAVEIS VH, SIEGEL K, KARUS D (1999). Children's psychological distress following the death of a parent. *Journal of Youth Adolescence*, **28(2)**: 165–180.
- REIFMAN A, VILLA LC, AMANS JA, RETHINAM V, TELESKA TY (2001). Children of Divorce in the 1990s. *Journal of Divorce & Remarriage*, **36(1-2)**: 27–36.
- REPETTI RL, TAYLOR SE, SEEMAN TE (2002). Risky families: Family social environments and the mental and physical health of offspring. *Psychological Bulletin*, **128(2)**: 330–366.
- RHEINGOLD HL (1966). The development of social behavior in the human infant. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, **31(5)**: 1-17.
- RHOLES W, JEFFRY AS, BARBARA SB (1995). Adult attachment styles and mothers' relationships with their young children. *Personal Relationships*, **2(1)**: 35-54.
- RODGERS B (1994). Pathways between parental divorce and adult depression. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, **35(7)**: 1289-1308.
- RUBY P, DECETY J (2003). What you believe versus what you think they believe: a neuroimaging study of conceptual perspective-taking. *European Journal of Neuroscience*, **17(11)**: 2475-2480.
- RUPERT PA, STEVANOVIC P, HARTMAN ERT, BRYANT FB, MILLER A (2012). Predicting work–family conflict and life satisfaction among professional psychologists. *Professional Psychology: Research and Practice*, **43(4)**: 341-348.
- SCHORE AN (2001). The effects of a secure attachment relationship on right brain development. Affect Regulation, & infant mental health. *Infant Mental Health Journal*, **22(1-2)**: 7-66.
- SELEZNEVA E (2011). Surveying transitional experience and subjective well-being: income, work, family. *Economic Systems*, **35(2)**: 139–157.
- SELMAN RL (1980). The Growth Of Interpersonal Understanding. Academic Press. New York.
- SEVEN S (2006). 6 yaş çocuklarının sosyal beceri düzeyleri ile bağlanma durumları arasındaki ilişkilerin incelenmesi. Doktora tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.
- SEVEN S (2014). Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikâyeleri Ölçeği (Çocuklarda Bağlanmanın Ölçülmesi). Pegem. Ankara.

- SEVEN S, GÜNGÖR AYTAR A (2010). Tamamlanmamış oyuncak bebek ailesi hikâyeleri ölçeğinin Türk çocuklarına uyarlanması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri / Educational Sciences: Theory & Practice*, **10(1)**: 489-513.
- SEZAL İ (1981). Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar. Birlik Yayınları. Ankara.
- SHAFIQ M (2010). Anne çocuk bağlanması ve aile durumu, Uzmanlık Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Ankara.
- SIMNER ML (1971). Newborn's response to the cry of another infant. *Developmental Psychology*, **5(1)**: 136-150.
- SURTEES ADR, BUTTERFILL SA, APPERLY IA (2012). Direct and indirect measures of Level-2 perspective-taking in children and adults. *British Journal of Developmental Psychology*, **30(1)**: 75-86.
- SYMONS DK, CLARK SE (2000). A longitudinal study of mother-child relationships and theory of mind in the preschool period. *Social Development*, **9(1)**: 3-23.
- SZARKOWICZ DL (1997). Young children's developing understanding of conceptual perspective taking. *Biennial Meeting of the Society for Research in Child Development*, **3(6)**: 1-11.
- ŞAHİN F, ASLAN AF (2018). Relationship between inflammatory and biological markers and lung cancer. *Journal of Clinical Medicine*, **7(7)**: 160.
- ŞENTÜRK AYDIN R, NAZLI S (2014). Yaşam becerileri eğitim programının boşanmış aile çocuklarının uyum düzeylerine etkisinin incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, **14(33)**: 127-153.
- ŞENTÜRK Ü (2006). Parçalanmış aile çocuk ilişkisinin sebep olduğu sosyal problemler. Doktora Tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Malatya.
- ŞENTÜRK Ü (2012). Parçalanmış aile çocuklarının eğitimdeki başarı/başarısızlık durumu (Malatya örneği 2006). *Sosyal Politika Çalışmaları*, **7(29)**: 105-126.
- ŞEPİTÇİ SARIBAŞ, M., & GÜLTEKİN AKDUMAN, G. (2019). 5-6 yaş çocuklarının okula uyum becerilerinin bazı aile özelliklerine göre incelenmesi. The investigation of school compliance skills of 5-6 age children according to some family features. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, **11(2)**: 271-293.
- TAN NIAM C (2003). Thematic fantasy play: effects on the perspective-taking ability of preschool children. *International Journal of Early Years Education*, **2(1)**: 5-16.

- TARSHIS E, SHORE BM, (1991). Perspective taking in high and above average IQ preschool children. *European Journal for High Ability*, **2(2)**: 201-211.
- TAUMOEPEAU M, RUFFMAN T (2006). Mother and infant talk about mental states relates to desire language and emotion understanding. *Child Development*, **77(2)**: 465-481.
- THOMPSON RA (2002). Attachment Theory and Research. In: *Child and Adolescent Psychiatry* 3rd Ed., Ed.: Lewis M., Lippincott Williams Wilkins, Philadelphia. p.: 164-172.
- THOMSON E, HANSON TL, MCLANAHAN SS (1994). Family structure and child well-being: Economic resources vs. parental behaviours. *Social Forces*, **73(1)**: 221-242.
- TRAWICK SMITH J (2014). Erken Çocukluk Döneminde Gelişim: Çok Kültürlü Bir Bakış Açısı. (Çev. Akman B). Nobel Akademik Yayıncılık. Ankara.
- TÜİK (2020). Erişim Adresi: [<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33708>]. Erişim Tarihi: 09.03.2020.
- TÜRKARSLAN N (2007). Boşanmanın çocuklar üzerine olumsuz etkileri ve bunlarla başetme yolları. *Aile ve Toplum*, **3(11)**: 99-108.
- TÜRKÖZ Y (2007). Okulöncesi çocuklarda bağlanma örüntüsünün kişilerarası problem çözme ve açık bellek süreçlerine etkisi. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Ankara.
- ULUÇ S (2005). Okul öncesi çocuklarda benliğe ilişkin inançlar, kişilerarası şemalar ve bağlanma ilişkisinin temsilleri arasındaki ilişki: ebeveynlerin kişilerarası şemalarının ve bağlanma modellerinin etkisi. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Ankara.
- ULUSOY D, ÖZCAN DEMİR N, GÖRGÜN BARAN A (2005). Parçalanmış aile ve gençlerde sapmış davranışlar: lise son sınıf gençliği örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, **22(2)**: 61-66.
- URAL O, GÜVEN G, SEZER T, EFE AZKESKİN K, YILMAZ E (2015). Okul öncesi dönemdeki çocukların bağlanma biçimleri ile sosyal yetkinlik ve duygu düzenleme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Hacettepe University Faculty of Health Science Journal*, **2(1)**: 589-598.
- VAISH A, CARPENTER M, TOMASELLO M (2009). Sympathy through affective perspective taking and its relation to prosocial behavior in toddlers. *Developmental Psychology*, **45(2)**: 534-543.
- WALDFOGEL J CRAIGIE TA, BROOKS GUNN J (2010). Fragile families and child wellbeing. *The Future of Children*, **20(2)**: 87-112.

- WALLACE JR, ALLAN KL, TRIBOL CT (2001). Spatial perspective-taking errors in children. *Perceptual and Motor Skills*, **92(3)**: 633-639.
- WATERS E, WEINFELD NS, HAMILTON CE (2000). The stability of attachment security from infancy to adolescence and early adulthood: general discussion. *Child Development*, **71(3)**: 703-706.
- WEINFELD NS, SROUFE LA, EGELAND B (2000). Attachment from infancy to early adulthood in a high-risk sample: continuity, discontinuity, and their correlates. *Child Development*, **71(3)**: 695-702.
- WEISS RS (2001). Grief, Bonds, and Relationships. In: *Handbook of Bereavement Research: Consequences, Coping, and Care*, Ed.: Stroebe M.S., Hansson R.O., Stroebe W., Schut H., APA, Washington, DC. p.:47-62.
- WELLER RA, WELLER EB, FRISTAD MA, BOWES JM (1991). Depression in recently bereaved prepubertal children. *The American Journal of Psychiatry*, **148(11)**: 1536-1540.
- YAKUPOĞLU Y (2011). Erken çocukluk döneminde yer alan, okulöncesi eğitim kurumuna devam eden çocukların benlik kavramı algısıyla babalarının bağlanma stillerinin (güvenli – korkulu – kayıtsız – saplantılı) arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.
- YAŞAR M (2013). Özel Durumlarda Aile Çalışmaları. İçinde: *Aile Eğitimi ve Erken Çocukluk Eğitiminde Aile Katılım Çalışmaları 2*. Baskı, Ed.: Temel, F., Anı Yayıncılık, Ankara. s.:363-404.
- YAVUZER H (1986). Ana Baba ve Çocuk. Remzi Kitabevi. İstanbul.
- YAVUZER H (1996). Çocuk ve Suç Remzi Kitabevi. 8.Baskım. İstanbul.
- YAVUZER H (2001). Çocuk Eğitimi El Kitabı Remzi Kitabevi. 12.Baskım. İstanbul.
- YILDIZ, C, KARAMAN NG (2017). Erken çocukluk döneminde yaratıcılık ve bakış açısı alma. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, **50(2)**: 33-58.
- YİĞİT E (2015). Okul öncesi dönemdeki çocukların bağlanma örüntüsünün davranış problemleri ve ebeveyndeki psikopatolojik belirtiler açısından incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.
- YÖRÜKOĞLU A. (2003). Çocuk Ruh Sağlığı: Çocuğun Kişilik Gelişimi, Eğitimi ve Ruhsal Sorunları. Özgür Yayınları. İstanbul.

YUSUFOĞLU ÖŞ, KIZMAZ Z (2016). Parçalanmış ailelerde yoksulluk ve sosyal dışlanma: Elazığ örneği. *Social Sciences (NWSASOS)*, **11(1)**: 27-40.

ZAHN WAXLER C, ROBINSON JL, EMDE RN (1992). The development of empathy in twins. *Developmental Psychology*, **28(6)**: 1038-1047.

EKLER

Ek-1. Bilgi Formu

Çocuğun

1. Cinsiyeti:
2. Doğum tarihi:
3. Doğum sırası: () İlk () Ortanca veya ortancalardan biri () Son
4. Kardeş sayısı: () Tek çocuk () 1 kardeş () 2 kardeş () 3 ve üzeri
5. Gebelik türü: () Planlı () Plansız ve istenen () İstenmeyen
6. Okul öncesi kuruma devam süresi: () Bir yıldan az () 1-2 yıldır () 2 yıl ve üzeri

Annenin

7. Yaşı: () 30 yaş altı () 31-40 yaş () 41-50 yaş () 51 yaş ve üzeri
8. Öğrenim durumu:
 - ☐ Okur-yazar değil
 - ☐ İlkokul mezunu
 - ☐ Ortaokul mezunu
 - ☐ Lise mezunu
 - ☐ Lisans veya lisansüstü mezunu

Babanın

9. Yaşı: () 30 yaş altı () 31-40 yaş () 41-50 yaş () 51 yaş ve üzeri
10. Öğrenim durumu:
 - ☐ Okur-yazar değil
 - ☐ İlkokul mezunu
 - ☐ Ortaokul mezunu
 - ☐ Lise mezunu
 - ☐ Lisans veya lisansüstü mezunu

Aile:

11. Aile durumu: () Tam () Parçalanmış

Aile parçalanmış ise;

12. Parçalanma nedeni: () Ölüm () Boşanma () Ayrı yaşama (nedenini belirtiniz)

13. Çocuğun aile yaşamı:

- ☐ Tek ebeveyniyle yaşıyor () Anne () Baba
- ☐ Yakın akraba ile yaşıyor
- ☐ Öz ve üvey ebeveyniyle yaşıyor
- ☐ Üvey ebeveyniyle yaşıyor

14. Çocuğun parçalanma gerçekleştiğindeki yaşı:

15. Çocuğun ayrı olduğu ebeveyniyle görüşme sıklığı:

16. Ebeveynlerin parçalama sonrası medeni durumu:

- ☐ Anne:
- ☐ Baba:

Ek-2. Etik Kurul Kararı

	GİZLİ T.C. ANKARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ Etik Kurulu Başkanlığı
Sayı : 56786525-050.04.04 / 56/94 Konu : Etik Kurul Kararı Hakkında	08 Ağustos 2018
Sayın Saliyye MUTLU Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişim Bölümü	
İlgi: 13/06/2018 tarihli başvurunuz.	
"Parçalanmış ve Tam Ailelerde Yaşayan 60-72 Aylık Çocukların Bağlanma Biçimleri ve Bakış Açısı Alma Becerilerinin İncelenmesi: Çankırı Örneği" başlıklı tez çalışması ile ilgili olarak Ankara Üniversitesi Etik Kurulunun 27/07/2018 tarihli toplantısında alınan 12/177 sayılı kararın bir örneği ilişikte gönderilmektedir.	
Bilgilerinizi saygılarımla rica ederim.	
Prof.Dr. Sibel A. ÖZKAN Rektör a. Rektör Yardımcısı	
EKLER: Karar Örneği	(1 sayfa)
GİZLİ	
Ankara Üniversitesi Rektörlüğü 06100 - Tandoğan/ANKARA Telefon : 0 (312) 60 40 72101 Faks : 0 (312) 212 60 49	Ayrıntılı Bilgi İçin

Ek-3. Kurum İzni

T.C.
ÇANKIRI VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 47597406-20-E.17974595
Konu : Çalışma İzni (Arş. Gör. Safiye MUTLU)

01/10/2018

VALİLİK MAKAMINA
ÇANKIRI

Çankırı Karatekin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dekanlığının, Çocuk Gelişimi Bölümü Araştırma görevlilerinden Safiye MUTLU'nun, Müdürlüğümüze bağlı ekli listede adları yazılı okullarda (Parçalanmış ve Tam Ailelerde Yaşayan 60 - 72 Aylık Çocukların Bağlanma Biçimleri ve Bakış Açısı Alma Becerilerinin İncelenmesi) bir çalışma yapmak isteği ile ilgili 16.09.2018 tarihli ve 4692 sayılı yazısı ekte sunulmuştur.

Karatekin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dekanlığının Araştırma görevlilerinden Safiye MUTLU'nun, Müdürlüğümüze bağlı ekli listede adları yazılı okullarda (Parçalanmış ve Tam Ailelerde Yaşayan 60 - 72 Aylık Çocukların Bağlanma Biçimleri ve Bakış Açısı Alma Becerilerinin İncelenmesi) bir çalışma yapmak isteği konu Müdürlüğümüz Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği kapsamınca oluşturulan komisyonumuzca incelenmiş ve Araştırma Değerlendirme Formu ile çalışma yapması uygun görülmüştür.

Bu kapsamda, adı geçen Üniversitenin Araştırma görevlilerinden Safiye MUTLU'nun; Müdürlüğümüze bağlı Anasokullarında, eğitim öğretimi aksatmadan, gönüllülük esasına bağlı kalmak kaydıyla, okul müdürlüklerinin yetkisinde ve sorumluluğunda yukarıda belirtilen konu hakkında çalışma yapmasını ohurlarınıza arz ederim

Muammer ÖZTÜRK
İl Millî Eğitim Müdürü

EKLERİ :
-Yazı ve Ekleri (51 sayfa)

OLUR
01/10/2018

Abdullah ASLANER
Vali a.
Vali Yardımcısı

Cumhuriyet Mah. Hükümet Köşkü Merkez/ÇANKIRI
Elektronik Adres: cankirimen@meb.gov.tr
E-posta: cankirimen@meb.gov.tr

İsmail ŞENTÜRK Teknisyen
Tercih Eğitim Birim
Tel: (375) 213 15 36

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <http://www.turkiye.gov.tr> adresinde 90de-4C3f-3bc1-b770-e6d5 kodu ile teyit edilebilir.

Ek-4. Aydınlatılmış Onam Formu

Araştırmanın adı: Parçalanmış ve Tam Ailelerde Yaşayan 60-72 Aylık Çocukların Bağlanma Biçimleri ve Bakış Açısı Alma Becerilerinin İncelenmesi: Çankırı Örneği

Sayın gönüllü,

Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi Anabilim dalı yüksek lisans tezim kapsamında planlanmış olan yukarıda adı yazılı araştırmaya katılmak üzere davet edilmiş bulunuyorsunuz. Bu araştırmada yer almayı kabul etmeden önce, araştırmanın ne amaçla yapılmak istendiğini anlamanız ve kararınızı bu bilgilendirme çerçevesinde özgürce vermeniz gerekmektedir. Aşağıdaki bilgileri lütfen dikkatlice okuyunuz, sorularınız olursa sorunuz ve açık yanıtlar isteyiniz.

Parçalanmış ailede yaşayan çocukların etkilenme düzeylerinin her yönüyle belirlenmesi, ihtiyaç duydukları desteği sağlamak açısından önemlidir. Özellikle ileriki yaşlarda toplum içinde edinilen yer, insan ilişkileri, diğer bireylerle bağlanma biçimleri ve çevreye olan yaklaşımı etkilediği bilinen çocukluk dönemi bağlanma biçimi ve bakış açısı alma becerilerinin belirlenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada; 60-72 ay aralığındaki parçalanmış ve tam ailede yaşayan çocukların bağlanma biçimlerinin ve bakış açısı alma becerilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Bu amaç doğrultusunda çalışmaya;

- Çankırı il merkezinde Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı anaokulları ve anasınıflarına devam eden,
- 60-72 ay döneminde olan,
- Gelişimsel güçlüklerle ilgili herhangi bir tanı almamış, herhangi bir engeli olmayan çocukların dahil edilmesi planlanmaktadır.

Çalışma kapsamında gerekli kurum izinleri alındıktan sonra gönüllü olan çocuklara Çocuklar İçin Bakış Açısı Alma Testi ve Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikâyeleri Ölçeği bireysel olarak uygulanacaktır. Ölçme araçlarının uygulanması sırasında çocuklar ve araştırmacı, değerlendirmenin güvenilirliğini sağlamak ve daha sonra değerlendirilmek amacıyla video kamera ile kayıt altına alınacaktır. Kaydedilen görüntüler hiçbir şekilde çoğaltılmayacak ve hiçbir ortamda yayınlanmayacaktır. Elde edilen kamera kayıtları yalnızca araştırmacı tarafından tek kopya halinde tutulacak, puanlama yapmak üzere tekrar izlenecek ve değerlendirme sonrasında kalıcı bir şekilde silinecektir.

Araştırma tüm Çankırı il merkezindeki anaokulları ve ilkokul bünyesinde bulunan anasınıflarını kapsamaktadır. Bu doğrultuda araştırmaya katılmaya gönüllü olan ve ailelerinden onay alınan tüm çocuklar araştırma kapsamına dâhil edileceklerdir.

Çocuklar ve aileleri hakkındaki demografik bilgileri elde etmeyi amaçlayan Bilgi Formundaki sorular annelerle yüz yüze görüşülerek elde edilecektir. Anneler ile gerçekleştirilecek görüşmenin yaklaşık 10 dk, ölçme araçlarının çocuklara uygulanmasının ise toplamda 35 dk sürmesi beklenmektedir.

Araştırmada çocuklarla görüşme süreci çocuklar açısından herhangi bir risk barındırmamakta olup, uygulama esnasında Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikayeleri Ölçeği için oyuncak bebek ailesi ve oyuncak ev kullanılarak bir oyun ortamı oluşturulacaktır. Çocuklar için Bakış Açısı Alma Testi için ise görsel hikâye kartları kullanılacaktır. Araştırmaya katılmak tamamen gönüllülük esaslı olup, araştırmadan ayrılmak isteyen katılımcılar hiçbir şekilde sorumlu tutulmayacaklardır. Bu çalışmaya katılmanız nedeniyle size herhangi bir ücret ödenmeyecek ya da sizden ücret talep edilmeyecektir.

Çocuğunuzun bu araştırmada yer alması tümüyle sizin onayınıza ve çocuğunuzun isteğine bağlıdır. Çocuğunuzun araştırmada yer almasını reddedebilirsiniz ya da bu konudaki fikrinizi değiştirebilirsiniz. Bu araştırmanın sonuçları bilimsel amaçlarla kullanılacaktır. Bu kapsamda kimlik bilgilerinize ihtiyaç duyulmamaktadır. Çocuğunuzun araştırmadan çekilmesi ya da araştırmacı tarafından araştırmadan çıkarılması halinde, çocuğunuzla ilgili veriler kullanılmayacaktır. Çocuğunuzdan ve sizden elde edilen tüm bilgiler gizli tutulacak, araştırma yayınlandığında da bilgilerinizin gizliliği korunacaktır.

Yukarıda yer alan ve araştırmaya başlanmadan önce gönüllülere verilmesi gereken bilgileri içeren metni okudum (ya da sözlü olarak dinledim). Eksik kaldığını düşündüğüm konularda sorularımı araştırmacılara sordum ve doyurucu yanıtlar aldım. Yazılı ve sözlü olarak tarafıma sunulan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anladığım kanısındayım. Çalışmaya katılmayı isteyip istemediğim konusunda karar vermem için yeterince zaman tanındı.

Bu koşullar altında, araştırma kapsamında elde edilen şahsıma ait bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını, gizlilik kurallarına uyulmak kaydıyla sunulmasını ve yayınlanmasını, hiçbir baskı ve zorlama altında kalmaksızın, kendi özgür irademle kabul ettiğimi beyan ederim.

Araştırmacının adı soyadı

Katılımcının adı soyadı

İmza/Tarih

İmza/Tarih

ÖZGEÇMİŞ

I. Kişisel Bilgiler

Adı: Safiyye

Soyadı: MUTLU

Doğum Yeri ve Tarihi: İzmir, 03.05.1992

Uyruğu: T.C.

İletişim Adresi: Çankırı Karatekin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi
Çocuk Gelişimi Bölümü.

İş Tel: 0376 213 17 02

II. Eğitim

Yüksek Lisans: Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı (2016-...)

Lisans: Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Öğretmenliği (2010-2014)

Lise: İzmir Anadolu Öğretmen Lisesi, İzmir (2006-2010)

Yabancı Dili: İngilizce

III. Mesleki Deneyim

Araştırma Görevlisi: İstanbul Aydın Üniversitesi (2016)

Araştırma Görevlisi: Çankırı Karatekin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü (2017-...)

IV. Yayın ve Bildiriler

- Kaytez, N., Kadan G. & Mutlu, S. (2017). İlkokul Öğrencilerinin Karar Verme Becerilerinin Duygusal Zekâ ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 6:4, 244-254.
- Kaytez, N. & Mutlu, S. (2018). Üstün Yetenekli Öğrencilerin Hoşgörü ve Empatik Eğilim Düzeylerinin Belirlenmesi (Çankırı ili örneği). IV. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Sempozyumu- ISMS 26-27 Nisan 2018, Paris, Fransa.

- Mutlu, S. & Baran, G. (2018). Sosyal Medya Video Paylaşım Sitelerindeki Çocuk Kanallarında Yer Alan Videoların İncelenmesi: YouTube Örneği. IV. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Sempozyumu- ISMS 26-27 Nisan 2018, Paris, Fransa.
- Kaytez, N. & Mutlu, S. (2018). İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutumlarının İncelenmesi. VIII. Uluslararası Eğitimde Araştırmalar Kongresi- ULEAD 9-11 Mayıs 2018, Manisa, Celal Bayar Üniversitesi.
- Kaytez, N. & Mutlu, S. (2019). Lise Öğrencilerinin Öznel İyi Oluş Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. III. International Applied Social Sciences (C-iasos) Congress, 4-6 Nisan 2019, Çeşme, İzmir.
- Kaytez, N. & Mutlu, S. (2019). Çocuk Gelişimi Bölümü Öğrencilerinin Çocuk Sevme Düzeylerinin Sosyodemografik Değişkenler Açısından İncelenmesi (Lise Örneği). 2nd International Conference on Language, Education and Culture – ICLEC, 27-29 Haziran 2019, İstanbul, İstanbul Medipol Üniversitesi.